

9303

19303

7/11

त्रिभुजा पते दुःखी

अथवा

II

मे श्रीमती परश्वाम्नी नोपनता 1900

भाडो शुभ.

(नौतम नौवे.)

प्रसिद्ध कर्तार.

शा. लीभावाह स्वमन्त्र ह पुस्तकालय.

वेयमार.

नार देव समचंद्र जागृष्टे बुकसेलर.

पुस्तकालय - भमदावाह

भमदावाह.

पुस्तकालय नाहे बांकीनी वाडीमां

"जे"जे वनमन्त्र प्रिन्टींग प्रेस"मां

नटभाउ नतवयह मारइनीयामे छाप्पा

स वत १८५५

सने १८५६

ईमत ३०-१२-०

શ્રી પરમ ત્મા નમઃ

દ્વિત્રિયા પતિ દુષ્પી.

કલ્પિત નૌત્તમ નૌવેલ.

“ અર્ધિ રાતની લઢાઈ ”

આ શિયાળાની મીઠી ઉંઘની મધ રાત્રીએ ગાળો
ફૂપી ગેળી ગોળનો વરસાદ ક્યાં વરસી રહ્યો છે ?

નયનવાશી ઉદ્દેશગના પરીશ્રમથી એસાયસ લેતા સર્વે
શાંત થઈ ગયા હતા, ધરતી માતાએ અધાર પછેડો હોડી
સર્વ સ્થળ સ્યામ બનાવી દીધું હતું, દીશાઓ શૂન્ય થઈ ગ-
ઈ હતી, તારાઓ એક પછી એક આકાશમાં ઉઘોત કર-
વા લાગ્યા હતા, પવનના સુસવાટાથી ઝાડનાં ડાળાં પાંદ-
ડાં ખળભલાટ કરી કાયર જનોના રક્ત કંપાની રહ્યાં હતાં,
રાત્રી સગસગાટ કરતી પોતાનો શત્રુ સૂર્ય પકડી પાડશે એવી
ધારતીથી મુઠીઓવાળી નાહી જતી હતી; રાત રાત્ર (ધ્રુવડ)
પોતાના શત્રુ સૂર્યનો નાશ થયો જાણી ઝાડની જખોલમાંની
બહાર આવી પોતાનો શિકાર શોધવા મંડી પડ્યા હતા, સ-
રીતા પોતાના પતિ સમૂદ્રને મળવાની ઉત્કંઠાએ અની વ-
ગથી અથડાતી પછડાતી કાનને બેઢેર મારતી, પૂર જ્વેશમાં
ચાલી જતી હતી, નિશાચરો બહુસ્થોના ધર ફાડવા હાથ-
માં હથીઆરો લઈ વેશ બદલી આગ તેમ આડા દોહોડા
આંટા લઈ રહ્યા હતા, જનરી પુરેષો એક પછી એક પો-
તાની મન મોહનીને મળવાને ટાંપી રહેલા બબકાદાર પો-
શાક પેહેરી જિંદગાઓનો લાભ લઈ સરીઆમ રસ્તાપર

નિડર થઈ ચાલ્યા જતા હતા, વળી વ્યભીચારણી સ્ત્રીઓ પોતાના ચારની વાટ જોતી નિચલા ધ્વાર ખુલાં મુકી જઈ ખામાં ઉભી ખુંખાર શબ્દ કરી રહી હતી, વળી નમ્ર રક્ષકો જાગતા રહીઓ જાગતા રહીઓ એવા મ્હોટા ધાંટા, કાઠી લાથમાં ચળકતા મોટા ભાલા લઈ આમ તેમ ભગ્ગી સોર મચાવી રહ્યા હતા અને ચોત્રડીયાં વાગતાં અંધ રહી ઢેં ઢેં ઢેં એવો નગારામાંથી વાગતો ધોર શબ્દ ગાળી રહ્યો હતો.

વાંચનાર આટલી મધ્ય રાત્રીએ કેવા ભાગ્યશાળીઓના મુખમાંથી શુભાવના ખરતા કુલની સુગંધીનો કુવાસ બેઠેડો રહ્યો હશે ?

આહા ! તેનો દેવળ પાસેના એક ભલ્લ મકાનના ત્રીજા મજલસાની ખારીમાંથી પૂર જોસમાં હવા સાથે અથડાઈ આવણીગમ આવતો હતો.

આયું સુંદર મકાન કોનું હશે ? આ “ નૌત્તમપુરી ” માં આના જેવું બેડી બાંધણીનું મકાન એક પણ નીહાળવામાં આવતું નહોતું.

ઘરની ત્રણ બાજુએ બાગ બનાવવામાં આવેલો હતો અને ફરતાં ફૂવાંચ મુકેલા હતા, મેં આગલ ચોકડું કાઢી એક ખુલ્લી ગચ્છી હવા ખાવા સાફ કાઢેલી હતી, ચોકડાની સામે બાજુના દરવાજેથી મકાનમાં પ્રવેશ કરાતો હતો. પથ્થરની શીડી પસાર કરી ઊપર જવાને એક લોખંડની ગોળ શીડી ગોઠવવામાં આવેલી હતી, ઘર તરફવાર ઈંગલીશ રંગથી રંગવામાં આવેલું હતું, છત્ત, જરૂખાં અને ખારી અરણાનીતો કાંઈ બાકીજ રહી નહોતી, આવં શુશોભીત ઘરમાં શાંતીયાછતો સોડ તાણીનેજ સુતાં હતાં, અને કળહભાઈ આમ તેમ ઉછાળા મારી રહ્યા હતા, બીજા મજલા સુધી એક પણ માણસની હીલ આવ માલમ પડતી નહોતી, આખરે હંચુ બેચુ તો ત્રીજા મજ-

લાની એક ખારીના ઓરડાની અંદર, કરેલીન તેલનો એક દીવો જલકાટ મારી રહ્યો હતો. અને સુચવતો હતો કે, કજીઆ બાઈએતો આ સ્થળેજ નિવાસ કર્યો છે.

અંદરની બાજુએ ઘોંઘાટ સાથે એક સ્ત્રી અને પુરુષ બંને ગેમ્મી ગાળોના ગોળા ગગડાવી રહ્યા હતા, તેટલામાં સ્ત્રી સિંહણની પેટે છલંગ મારી ખડારી આગળ આવી બેઠી.

સ્ત્રી—લે રડ્યા આ હું તને જીવ આપું ખડારીએથી પડતુ મુકીને મરું છું, પછી સવારે તેનો સ્વાદ જોજો, સુળીએ ના ચઢાવું તો મારૂં નામ રૂપાળી શાની?

પુરુષ—રાંડ શંખણી તું એક દહાડો લીલુનો એવું-જ વાળવાની છું પણ અત્યારે તો મને જળ્યો જળ્યો પડી રહેવા દે, રાંડ અભાગણી અંદર આવ્ય, નહીતો હમણાં ટાંટીઓ ઝાંઝી પછાડું છું રાંડે રોજ કરાવી કરાવીને મારી નાખ્યા? એક દહાડો એનું કાળુ કરતી હોય તો નીરાંત થાય.

સ્ત્રી—લે મારા રડ્યા માર જોઈએ, આઘો આવેતો હૈડીઓજ ચુસી લઉં.

પુરુષ—રાંડ કુતરી તારી જીભ કેમ દુટ્ટી પડતી નથી, તારી માએ તે તને શું ખાઈ જનમ આપ્યો છે, અવળ ચાંડી રાંડ, માખાપોનું કુળ બોળવા બેઠી છે, તારા બાપને કુવો હવાડો કાંઈ મળ્યું નહીં તે મારે કર્મે લાવી પછાડી.

સ્ત્રી—ભોગ તારા રડ્યા આંધળો હતો, કોણ તારે ઘેર બોળા પાથર્યા આવ્યું હતું કે પરણવા આવજો.

પુરુષ—ભોગ તારા બાપના રાંડ. જોડી, માંચા મુડી, મને ફાંગડામાં નાખનારનું ને તારા બાપનું સલાનાશ જન્મે.

સ્ત્રી—પાંદડી જળ્યા જીભડી સંભાળીને કાઢજો, નહીં તર જીભડીજ તાણી લઈશ, મારો બાપ દ્વારે ઘેર ક્યારે કાચુ કરવા આવ્યો હતો તે બાપ સુધી ગાળો દેખીશું.

પુરુષ—પાઘડી બાળ તારા બાઠની રાંડ, હવેથી જો એ માધવલાલના ઘરમાં જતી જણી છે તો, ખાલજ ખેંચી કાઢીશ. રાંડને નવનવા માંટી કરવા ને ઘરતો માંડવુંજ નહીં.

સ્ત્રી—જન્મ રડયા તારૂં ઘર હું કદી માંડવાની નથી, તારાથી થાય તે કરી નાંખજો, જો જો ઘેર જાઉં છું લાંતો જવાની, જવાની, ને જવાનીજ, રોયાને રોટલા તો પુરા મળતા નથી ને શેષાઈ તો બાર ગામની મારેછે ?

પુરુષ—રાંડ ફરંદી ! હું તારો સમજો પ્રપંચ પામી ગયો છું. મારી પાસેથી ખરચ લેવું છે ને આખા ગામમાં ઘર ગણવાં છે; ખરચને બદલે તો તારા કપાળમાં ડાહ્યા મ દેવાના નથી, તે તારા દીલમાં ખાતર જગાં રાખજો.

સ્ત્રી—કરમ ઝુટયા તને કમાતાં જોર આવતું હતું ને ખરચ નહોતું આપવું તો શું જોઈને ગધાડે* મઢી ગામમાં ફરી પારડી છોડીને પરણવા આવ્યો હતો ?

પુરુષ—રાંડ કરકશા તારી કાતરડી આટલી બધી દેમ વધારી દીધી છે, રંડા તેના ફળ તને મળે તે તું જોજો, કાલ સવારમાં તારા ઉપર તારા મોંમાં થુંકે તેવી શોક્ય, આવીને ઉભી રહે છે કે નહીં ?

સ્ત્રી—રડયા અભાગીઆ શોક્ય શોક્ય કરી કાને બી-વરાવે છે. તારા કપાળમાં કોઈ ડાહ્યાગ દેતું હોય તો એ-કની દસ લાવ્યને અહીં કોણુ ડરે છે, વા'લા મુવાને વઢવું વઢવું ને વઢવું, બીજી વાતજ શી છે, આમ સપ્તાઈ ક-ચાંથી હું સુધરવાની નથી તે તારા કાળજે કાતરી રાખજો.

પુરુષ—રાંડ શીકાતરી તું સુધરવાની નથી તે હું સારી પેઠે સમજી છું. જ્યારે ચૈદમા રત્નનો સ્વાદીષ્ટ સ્વાદ આપ્તિશ લારેજ તારા મગજનો ધવન પાંસરો થવાનો છે.

સ્ત્રી—રડયા બાયલા તું શું મને મારનાર હતો તારા જેવા ધણીઓ તો મારા પગતજો પીલી નાંખ્યા ?

પુરૂષ—રાંડ ગોઝારી તારા બાપનું નખોદ જાય, તારા ભાઇ બાપ મરે. રાંડ મારી ફજેતીના ફાળકા કરવા ઉભી થઇ છે, આટલા વરસની ઉત્પન્ન કરેલી મારા બાપ દાદાની આખરના કાંકરા કરવા કેમ બેઠી છું રાંડ કમજત.—

સ્ત્રી—મારા રડ્યા તારા છાછાયાં લઉં, મરેને તારા વાંલા હોય તે, મારા ભાઇ બાપને ખમા કરે, મારા ભાઇ બાપ કમજત છે તો દીકરી દેવા ના જઇશ.

આવા શબ્દ સાંભળતાંજ પુરૂષનો પીતો એકદમ ઉછળી આવ્યો ને એક લાત એવા તો જોરથી મારી કે, સ્ત્રી ચતાપાટ સીડી પાસે જઇ પડી.—

સ્ત્રી યુમ પાડી બોલીલાય લાય !!! મારી નાખી રે, મારી નાખી, કોઇ આવજોરે આવજોરે આ રડ્યો મને મારી નાખે છે, હું ગરીબડી ગાયને કોઇ મુકાવજોરે મારા માઆપ, આ અમાગીઆના લાય પગ કેમ કપાઇ જતા નથી રે મારી માડીઆ ઓ ઓ.—

યુમ પાડતી શીડી પાસે પડેલું ખાસડું લાયમાં લઇ દોડીને પુરૂષની પીઠ ઉપર ઉપરા ઉપરી દેવા માંડ્યું; પુરૂષે પણ તુરતજ ખાસડાંએથી વધાવી લીધી; અને તરફથી ખાસડાંએની પટાપટી એવી તો ચાલી કે થોડા વખતમાં ઘણા દીવસના ચઢેલા ભારથી, અનેની પીઠો હલકી પુલ જેવી થઇ ગઇ.

સ્ત્રી થાકીને સ્ત્રી ચરીત્ર કરી બોલી, રડ્યા હું હવે જીવવાની નથી તારું લાગ્યું તું મોગવી લેજે, હુંતો આ ચાલી, કુવો હવાડો કરી ગરીશ, મારે તને હવે મોં દેખાડવું નથી, નખોદીઆ પરમેશ્વરને ત્યાં તારા પાપનો જીવાળ દેવા આવજો.

સાળુનો કાછડો મારી સ્ત્રી જોતજોતામાં ત્રીજા માળની શીડીએથી નીચે ઉતરી પડી.

પુરૂષ પણ તરત તેની પુઠે નાકો અને થોડીજ વા રમાં તેણીને એક સરીઆમ રસ્તા નજીક પકડી પાડી.

પુરૂષને આવતો જોઈ તેણી એક અગોચર રસ્તાબ-ણી દોડી, પુરૂષ પણ તેની પછાડી પછાડી ઠોકરો ખાતો અને સ્વાસ લેતો દોડ્યો.

રાત અંધારી ધોર ઠરામણી લાગતી હતી, ઘાડાં તીમીરથી એક ખીજીને જોઈ શકે તેમ હતું નહીં વેથી લાગ જોઈ સ્ત્રી એક પાસેના કુવા બણી હાથમાં મોહોટો પથ્થર લઈ દોડી, ને પથ્થરને કુવામાં પધરાવતી બોલી:—

લે રડ્યા, હવે પકડ્યા આવીને સાર કાઢજે, હું તો આ કુવામાં પડું છું હે ભગવાન હું અનાયની રક્ષા કરજે, અને આ પાપીષ્ઠ મારી પુઠે પડ્યો છે. તેને તમારી હજુર પકડી મંગાવજે.

બોલતાને વાર હાથમાંનો પથ્થરો એવાતો જોરથી કુવાની અંદર હોમી દીધો કે તેના અવાજથી કાન ખેંદેર મારી ગયાં, અને પાંચસાત ઝુટ પાણી શીણના ગોટાની સાથે ઉંચું ઉછળી આવ્યું.

અવાજની સાથેજ પુરૂષના તો હાંજળ ગગડી ગયાં અને બાવરો બાવરો કૂવા બણી દોડ્યો, “રાત અંધારી ને તણ કાળા” જમને જુરે શું ? બાઈ તો પથ્થર નાખીનેજ પોઆરા ગણી ગયાં હતાં, કાંઈ માલગ પડ્યું નહીં કેટલીકવાર સુધી કુવાના ઘાંડાની કોર ઉપર કાન માંડી બિમો રહ્યો, પણ લેશ માત્ર શબ્દ કે પાણીમાં ગડબડાટ સંભળાયો નહીં, આમ તેમ ઘણાં ફાંફાં માર્યાં. પણ અંધારી રાત શિવાય ખીજી કશું દીઠામાં આવ્યું નહીં.

ઘણો ગભરાયો, અને ગાંડાની માફક કુવાની આસ પાસ આંટા મારી આરડવા માંડ્યું. એ રાંડ ગોઝારીતેતો ગજબ કરી નાખ્યો તારા બાપનું નમોદ જાય તેં આ શું કર્યું તું મૂંઝને

તારા જોડે ગને મારતી ગઇ. સત્તારમાં હું શું મેં દેખાડીશ, રાંડ તેતો હાથે કરી આપવાત કીધો પણ ખુનતું હોમત મારા શીર આવશે, સરકાર મને સુળીએ દેશે, હાથ હાથ હવે હું શું કરે ને ક્યાં જઈ મારું શું થશે. મને આ મુશીબતમાંથી કોણ મુક્ત કરશે, ઓ રાંડ ફૂળ નીકંદની તું તારા માઆપને પેટ પથ્થર થઇ કેમ ના પડી, તને ઝેરી નામ કેમ ના ડર્યો, તને ગળથુથીમાં ઝેર કેમ ના દીધું, કે રાંડ મારા લોહીની તરશી થઈ.

રાંડે તો રોજ વાળ્યો હવે આહીં જિમા રહી કશું શું? વખત જશે ને વળી કોઈ જતા આવતા રોન ફરતા શીપાઇઓના હાથમાં સપડાઈ જમશું તો ખુનતુ હોમત માથે આવશે ને સત્યાનાશ વળી જશે, માટે બેદેતર છે કે પહેલેથીજ પેલીસને નાશી જવાની ખતર આપી મુંઝા મુંઝા ઘર તરફ રવાના થઈ જવું.

પુરુષ નિચાર કરી સુડીઓવાળી નાડો, અને સડકની પેલી બાજુ પસાર કરતાંજ રોનવાળો શીપાઇ સામે મળ્યો, શીપાઇને જોતાંજ ભાઇનાતો મોતીઆજ મરી ગયા.

શીપાઇ—“હુકૂમડર” ધનતી રાતકું કોણ આતા છે.

પુરુષ—જમાદાર સાહેબ એનો કોઇએ નહીં હું રસ્તાનો જનાર છું તમારે શું ઝાન છે?

શીપાઇ—અમે સચ બોલતા છે કે નહી, નહીતર પકડકે ચોકામેં લે જાઈશું તુમ હમકુ ઓળખતા છે?

પુરુષ—હા સાહેબ તમે જમાદાર છો તે હું જાણું છું પણ તમે મને શું કરવા રોકો છો હું કાંઈ ચોર નથી વેંડપારી છું.

શીપાઇ—અમે સુનતા છે કે નહીં તુમ વેંડપારી છો તો, એતની રાતકુ બહાર કાયકે વાસ્તે નીકળા છો.

પુરુષ—જમાદાર સાહેબ માહારી બાયડીને જરા કહ-

વાણુ હતી તેથી વૈદને ઘેર દવા લેવા ગયો હતો, પણ વ-
ધારાજ ઊંઘમાંથી ઉડ્યા નહી તેથી પાછો ફરી ઘર તર-
ફ જઈ ધું—

શીપાર્શ્વ—નહી નહી તુમ ચોર છો જુડ યોજના હે
ચયો ચોખીમેં તુમારા નામ નુંધાવ ફજરમે ફોજદાર સા-
બકે તાં લે જાઈશું.

પુરુષ—જમાદાર સાહેબ અંબે જવાદોને નાહક શું
કરવા હેરાન કરો છો હ્યો આ પાન સોપારી લઈ ચાલ્યા
જનગો એ રૂપીઆ વૈદને આપવાના હતા તે તમનેજ ખુ-
શી થઈ આપું છું,

શીપાર્શ્વ—નહી નહી શેડ અમકુ તુમ કયા લાંચીયા
શીપાર્શ્વ અંદા સમજતે હો ? એ ખાત નહીં હોશે, કોઈ જા-
ણી જાવે તો અમારી ચપરાસ જાની રહેવે.

પુરુષ—અંબે હ્યોને કોઈ જાણતુએ નથી ને કેરું
એ નથી રાજમાં હજારો રૂપીઆ અમલદારો લાંચના હોષ-
યાં કરી જાય છે તો તમારે આટલામાં ને શું? લક્ષ્મી ચાં-
લો કરવા આવે ને મોં ઘાવા જઈએ તો મૂરખમાં દરીએ
એતો ખાધુ પીધુ એજ બાપનું લાંચ નહી ખાઓ તેમાં
સરકાર કાંઈ વધારે પગાર આપવાનો છે ?

શીપાર્શ્વ—નહીરે શેડુ જોતો સાલા પગારમેસેખી
ડાંડ કરકે કાટ લેતાહે, શીર જાહે તો કયા દેવે.

પુરુષ—જાજ ખુલા હોકે એ ચેરીમેરી લેલો.

શીપાર્શ્વ—મંતનેમેં કયા હોવે કુચ જાતી આપોતો
તુમકુ છોડ દેવે ?

પુરુષ—જમાદાર સાબ આજ ગાફ કરો, આટલેથી
રાજ થઈ રજ દીયો, વળી કોઈ આવી ચડશે તો મારી
તમારી જાનેની પુરી કમજખતી હોશે ?

શીપાઇ—અચ્છા, અચ્છા ઇતના તો ઇતના લાવ અખ ફરીથી કોઇ અખત ઇતની રાતકુ પહાર નીકલીઓ નહીં, એતો મે તુમેરેકું જને દહુંદું. ખીજ હોતાતો મુકના નહીં. પુરૂષે તુન્તજ ઓટીમાંથી બે રૂપીઆ કઢી શીપાઇ ના હાથમાં મૂક્યા અને પાધરોજ ફોજદારને લાં જઇ અખર આપી કે મારી સ્ત્રી નામે રૂપાળી ઘરમાંથી પેહેરવાના દાગીના લઇ, મોડી રાતના પસાર થઇ ગએલી છે, તે હજી સુધી ઘેર આવેલી નથી.

તેણી ક્યાં ગઇ હશે અને તમેને કોના ઉપર શક છે, એવી રીતે ફોજદારે પુછાથી તેણે વધારે જણાવ્યું કે તેણી ખરાબ ચાલતી છે. અને તે ધણું કરીને, અંદની એકમાં આવેલા એક માધવલાલ નામના નાગર બ્રાહ્મણના ઘરમાં ગએલી હોવી જોઇએ, ફોજદારે નાગરામ પુછી લીધાં, અને તપાસ કરીશું એવો જવાબ વાળ્યો કે તુરત પુરૂષ ફોજદાર સાહેબની રજા માગી પોતાના મકાન તરફ ચાલતો થયો.

અંધારે અથડાતો પછડાતો પુરૂષ પોતાના મકાન ઉપર આવી પહોંચ્યો. ઘરના બારીબારણાં બંધ કીધાં, અને વિચારના તરંગમાં તણાતો પુરૂષ પથારીમાં આવી પડ્યો.

હાય હાય હવે શું થશે, આ વાત કોને જઇને કહું, પ્રાતઃસકાળમાં પુરી ફજેતી થશે, રાંડના માંખાપ લટવા આવશે તેમને શો જીવાળ દર્દશ, આ દોષ કોને દેઉં. મારા કરમનોજ વાંક તેમાં કોઇ શું કરે, માથાપે વીચાર કર્યા વગર ન્હાની વયમાં, જોડુને સ્વભાવ મેળવ્યા શીવાય, અડમંગ કુળ જોઇ મારા મુખની હાની કરી, હશે જે બની તે ખરી.

આવી રીતે દુઃખના દરીયામાં ડબકા મારતો દુઃખી પુરૂષ, હાય મારી પાછલા પહોરની ઘોર રાત્રીએ નીદ્રા દેવીના પાસમાં પડી ધસધસાટ ઘોરવા લાગ્યો?

વાંચનાર ! આ અપુરૂષ કોણ હતા તે તરફ હવે નજર કરીએ.

(દ્વિત્રિયા પતિ દુષ્પી.)

વાર્તાની શરૂઆત.

પ્રકરણ ૧ હું.

“ ઝવડુશાએ એક ઉપર બીજી બેરી કરવી. ”

દાહરો.

બહુ બચ્ચજ બહુ બેરીઆં, દો નારી ભરથાર;
ધતનેકુ મત ગારીઓ, ગાર રહે કીરતાર.

લાડશ્રીમાળી યાતનો આગળ જણાવી ગયા તે પુર-
વનો પીતા હતો. જેતું નામ ઝવડુશા કરી જણવામાં
આવતું હતું, જે ભવ્ય મકાન આગળ જણાવી ગયા છી-
એ, તે મકાન તેના વડાકાના વડાઉઆએ ફેટલાક વરસ
ઉપર, આ “ નૌત્તમપુરી ”માં બંધાવેલું હતું, અસલ તેઓ
“ રાજપુરી ”ના રહીશ હતા, પરંતુ ત્યાં વેહેપાર રોજગારભા-
ગી પડતથી, રોજગાર માટે પોતાના કુટુંબકબીલા સહીત,
આંહી આવી વસ્યા હતા, અને પાછળથી પૈસા પણ સારા
પેદા કીધા હતા.

ઝવડુશાને બે બેરીઓ હતી. જેઓમાં એકતું નામ
હીરાં અને બીજતું નામ જડાવ કરીને હતું.

હીરાં કમરે પોહોંચવાથી તેણીને સંતાન થવાનો
સંભવ રહ્યો નહોતો. તેથી તે બીચારી રાત દીવસ પુત્રની
જંખનામાં ઝુંચા કંતી હતી, પોતાના પાડોશીને ઘેર પુત્રા-
દિકનો પરિવાર પેળી. તેમને ધન્યવાદ માનતી. અને પો-
તાને કાંઈ પણ સંતતી નહીં હોવાથી હર્નિશ સોક કર્યો કર-
વી હતી.

ઝંઝુશા તેને ઘણો સમજાવતો કે પ્રૂર્વના પૂન્ય ઉપા-
ર્જન થયા શિવાય પુત્ર પ્રાપ્તિ થતી નથી, તું અમથી શા
માટે કંકાસ કરેછે, પ્રારબ્ધ પાંસર હશે તો સૌ સારાંવાનાં થશે.

પતીના બોધથી હીરાં બોલતી કે સ્વામીનાથ આપ જે
કહો છો તે સત્ય છે. પરંતુ પુત્ર રહિત જન્મમાં શુંદરી
ઠાઠવી તે તો મને ઝેર તૂલ્ય જાગે છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

(દુહો.)

લાખ દિવા નિત બળે, બાર રવિ ઉગંત;

તસ ધર તોહી અંધારડું, જસ ધર પુત્ર નહંત.

જીવેને મારા કર્તાંએ ઓછી લિખરની બાળકીઓ,
પોતાના નાહાના બાળકોને ફિરંગમાં લઈ કેવી હુલસાવે
છે, મને ઇર્ષા કેમ ના આવે ? હાય હાય હુંજ રાંડ અભા-
ગ્યણી કે મારે પેટ પુત્ર નહીં મેં પૂર્વે શાં પાપ કીધાં હશે.
શીવ, શીવ, શીવ,

દરરોજ આ પ્રમાણે હીરાના દુઃખનો દેખાવ બે-
ઈ, બીચારો ઝંઝુશા પણ મનમાં ખેદ કરતો, પણ ઇ-
શ્વરકૃતિ આગળ મનુષ્યનું શું ચાલે.

આખરે ઝંઝુશા પણ અજાણતો અનુભવ લઈ
સોચ કરવા લાગ્યો, હાય હાય પુત્ર વિના મારી સદ્ગતિ
શી રીતે થશે, મારૂં શ્રાદ્ધ કેણુ કરશે ? મારી ઉત્તર
કીયા કેણુ કરશે ? શું હું વાંઝીઓને વાંઝીઓન ગરી જ-
ઈશ, મારો પૈશો કેણુ ખાશે ? મારી લક્ષ્મી રાજમાં હું-
ટાઈ જશે, એમ અનેક તરેહના ચિંતણ દરરોજ કર્યા ક-
રતો હતો.

એક દીવસ હીરાં આનંદમાં બેઠી હતી, તે વખતે
તેની પાસે આવી હાવકુ મેં રાખી ઝંઝુશા બોલ્યો—
હીરાં જે તારી ઇચ્છા હાય તો હું બીજી સ્ત્રી કરું,
પરમેશ્વર કરશેને તેને પેટ પુત્ર થશે તો આપણું નામ રેહશે,

ને વાંઝીઆ મેહેલું ટળશે.

હીરાંએ કહ્યું—સ્વામીનાથ, તમે ખીજ સ્ત્રી કરો તેમાં મારે આડે આવવાનું કાંઈ કારણ નથી, બન્ને મુખેથી કરો તેને પૂત્ર થશે તો પણ મારા ધણીનું પેટ કહેવાશે, હું સર્વ વાતે ખુશી છું, પરંતુ બંને સ્ત્રીઓને સરખી રીતે રાખવાની સત્તા હવે તો તે કામ કરવા તત્પર થજો, નહીતર દુનીઆમાં બે બાયડીઓના બાયડાના ભોગ મળી, બવાડા થાય છે, તેવું તમારે થશે.

ઝગડુશા બોલ્યો—વારૂં વારૂં તારે તેની કાંઈ ચીંતા કરતી નહીં; એ તો બધુંએ હું સમજુદ્યું, મને વરમ થયાં તેટલાં તને દાહાડા પણ થયા નથી. અમને અમારી આ-બર કેમ વાંઝી દશે નહીં?

ઝગડુશા ના પગમાં જોર આપ્યું, અને “હીરાં” ની રજ મળવાથી હરખતાં હરખતાં, કડકડતાં કપડાં પે-હેરી હાથમાં લાકડી લઈ દુકાને જવા ચોટા ભણી ચાલવા માડ્યું, રસ્તામાંજ નાત ગોર સામા મળ્યા, શેઠી કેણીગમ સખાવો છો નાત ગોરે પુછ્યું? :

ગોર મહારાજ નમસ્કાર છે. સારું થયું કે તમે રસ્તામાંજ મળી ગયા. મહારાજ તમારું ઘણુંજ અગત્યનું કામ છે. ઝગડુશાએ કહ્યું

ગોર બોલ્યા, બોલો બોલો શેઠી શો હુકમ છે. હું તો આપના નામે નામ છું હુકમ પ્રમાણે ફરમાવો શેવક કામ બજાવવા તૈયાર છે.

ઝગડુશા એ કહ્યું—આજને આજ મારા માટે કાંઈ સોળ સતર વરસની કન્યા બોળી લાવો, લગ્નનું પણ સાટાં સાથેજ નકી કરતા આવજો હું તમને ખુશી કરીશ?

ગોર મહારાજ હસ્તે મોઢે બોલ્યા, શેઠી કન્યાનો તમારા લાગક એક છે પણ શોક્ય ઉપર દેવાની છે. માટે

રૂપીઆ પાંચ હજાર ખાવા આપવા પડશે, અને માગે શી-
રેપાવ જીદો, એટલું જો તમારે કમ્બુલ હોય તો આજને આ-
જ તમારે ઘડો લાડવો કરી પર્ણાવી દહી; કન્યા૩૫૩૫ની
મળી છે, તમે ઓળખતા તો હશે, પેલા જેપુરવાળા, જે-
ગીદાસની દીકરી “જડાવ”

ઝંઝડુશાનું મન પીંગળ્યું અને તન્તજ હા પાંડો
ફકાને જઈ રૂપૈયા પાંચ હજાર રોકડા મુંબાઇગરા ગોરને
ગણી. આપી સાકું કમ્બુલ કીધું, અને તેજ મંગળ રાત્રીએ
જેગીદાસની દીકરી “જડાવ” સાથે પાણી ગ્રહણ કરી પા-
છત્રી જાંઘીએ પળીઆમાં ધુડ ધાતી.

પ્રકરણ ૨ જી.

“બંને શોક્યોની લદાઈ.”

જડાવને પરણી લાવ્યા પછી ઝંઝડુશાને જીવાની આ-
વી, બંને સ્ત્રીઓના સુવાના ઓરડા નોખા નોખા કર્યાં, અને
બંનેની ઉપર સરખી પ્રીતી રાખવા માંડી.

વસંતરતુ આવી, જડાવની ખીલતી જીવાનીની ક-
ળીઓ ખીલવા માંડી મોઢે ખીલ નીકળવા માંડ્યાં, ગાલ
પુત્રવા લાગ્યાં, કપાળ તેજ મારવા લાગ્યું. આંખ મારકણા
સાંડ માફક આમ તેમ ફરફરવા લાગી. ઉર દાંપીના કુંભ
સ્થળ માફક ઉંચું તરી આવ્યું, અને પગથી પૃથ્વી ધમ-
ધમવા લાગી. ઈસાદી પ્રયોગથી ઝંઝડુશા તો જડાવના
જેજનરૂપી ઝાડના પૂષ્પની સુગંધી પાછળ રાત દીવસ પ-
રીમ્રમણ કરવા લાગ્યા ?

હવે ખીખાંડી હીરાં તો કાળ બાવ પુછો જડાવનું
જોર વધી ગયું ઝંઝડુશા કેવલ કાઠિવાર હીરાંના ઓરડામાં
આવતો હતો, તે પણ જડાવની ખીલ્યા બંધ થઈ ગયો,
બોમ જોગે એકાદવાર હીરાં સાથે બોલતાં છુલ્યો તો સાથે

લાગી બચારાની પતરડીજ ઝડપી નાખતી.

એક દીવસ અવસર જાણી હીરાંએ ઓરા બોલાવી ઝવડુશાને કહ્યું સ્વામીનાથ! તમે શું મારો સંબંધ છેકળં ભુલી ગયા! મે તમારું શું અનિષ્ટ કર્યું છે, તે પેલી વાત-ણુને વળગી મારો અનાદર કરો છો? કાંઈકતો દયા લાવો. અરે! કાંઈકતો જરી વીચાર કરો શું? મુલાના ચોરને મેચ-કાતો માર? આડ દીવસમાં એક વારતો સાગુ જીઓ; એ રંડાનેતો માની એટલે માંનેલા સાંઠની ગાફક આખા ગામ-માં મ્હાસે છે, અને આ ગાર શરીર તો જીઓ? મુકામને કેવું નિર્મળ થઈ ગયું છે, હાય હાય શોક્યનું સાલ તે આવુંજ કે, આટલા માટેજ તે ગોઝારીને ધરમાં ધાલી છે? ત-મારી બુદ્ધિ કેમ બળી ગઈ છે, કે આટલી બધી હદયાર સ્વતંત્રતાં સોંપી છે, રાંડ કાંઈ નવા જીની કરશે તો તમારી સાત પેઢીનું નામ બોળશે, કાંઈ તો દીવસમાં દરીઆફ કરો ?

ઝવડુશા મોહ મનકારી હીરાંને કેહવા લાગ્યા-ગા, આજ હું તારે ઓરડે આવીશ, એ રાંડ છોને પુંકાડા મારતી તું કાંઈ ચિતાં કરીશ નહીં, હું તારો છું તે છું કંઈ બદલાવાનો નથી.

જડાવ ઉપરની જળીમાંથી આ સધજો દેખાવ જોતી હતી. તે ધર્ષા આણી એકદમ દેડી ઉતરી ઝવડુશાના પોતીઆની પાટલી પકડી હીરાં સામે ઉભી રહી વચનોનો વર્સાદ વરસાવા લાગી.

રાંડ શંખણી, તારા નાહાના માટીને શું સગળવે છે, એમ કાંઈ તારે વશ થવાનો નથી, લે લે? દીકરો જો-છએ છીએ, દીકરો, દીકરા માટે આખા ગામમાં દોડતી ફર પણ કાંઈ દા'ડો વળવાનો નથી? વાંલા મુઠ આખો દીને રાત માટીને બંબેર બંબેર કરે છે, પણ હુજ ખ-રી કે તારા માટીને તારા સામુ જરી પણ જોવા દઉ નહી.

હીરાં અડળાઇને બોલી-રાંડ સત્યાસણી મારી ના-
હાની શોક્ય હું તારું નામ દેવા ક્યારે આવું છું. તે મા-
રી પુલ પડી છે, મને શા માટે સંતાપે છે, તું જાણે ને
તારો માંટી જાણે પડો ખાડમાં મારે શું હું તારું નામ દ-
ઉં તો તુ મને દયાવવા આવજે, વગર લેવા દેવા મારું
નામ દધશ તો તારી ઝાખડીજ ખખેરી નાખીશ.

હું નહી બોલું તો જુનીને દુઃખ લાગશે એમ જા-
ણી ઝગડુશા હીરાંતું ઉપરાણુ લઈ જડાવને ધમકાવવા લા-
ગ્યાં; રાંડ દા'ધા બળી, આટલી બધી શ્વા ઉપર ફાટી ગ-
ઈ હતું તે ખીચારી તારું નામ દેતી હોય ને ગાજો માંડતી
હોઉ તોએ દીક છે, અમથી કુતરાની માફક બશ બશ ક-
રે છે, રાંડ ખૂંધ ખાઇને દીલ વધાર્યું છે તેજ જાણુ છું—

જડાવનો મીનજ હાથથી જતો રહ્યો, ને ઝગડુશાને
હીરાં સામે ધકકો મારી બોલી;-જા રડયા એ મા તને વા-
લી લાગે છે તો એની પાસે, મારી પાસે શું કરવા આવે
છે, એ રાંડ તને હોસલો ટીપીઆલસે ને તું ખાજે, હુતો
આ ચાલી મારા પીયર.

હીરાં પણ હલકે રહી જગડુશાને જડાવ સામે ધ-
કકો મારી બોલી-જાવ? મારે તમારી કાંધ જરૂર નથી, મા-
રી શોક્ય આજ કાલની એ ખરી ને હું ખોટી રાંડ પા-
ડા જેવી વધી છે તેને જોઈ મોહી જતા હશે?

રાંડતો તારી મા, હોય તે સમજી? વિચારીને બોલજે
નહીતર જોયા જેવું કરી આપીશ "જડાવે કથું"

મારી લાડવાઇ શોક્ય તું શું મને કરી આપવાની દ-
તી. છીનાળ તારા છીદ્રો ખોળી અતાવું તો તારો માંટી તને
ધડી પણ ધરમાં ઉભી રહેવા દે નહી, હીરાંએ ઉત્તર વાળ્યો?

મારા આપની વહુ ખરેખરું કરી આપ્ય નહીંતર મા-
યાના વાળ પીંખી નાખીશ એમ કહી જડાવ હીરાં સામે ધરી

ગાળોના ગોળા બંને તરફથી જોસબેર ઉડવા માડ્યાં, અને જડાવે રીસયા હીરાંનો ચોટલો પકડી ભોંય ભેગી કરી નાખી.

બંને જણીઓ બોકડાની માફક બાઝીઓ અને લાગ કાવેથી હીરાંએ જડાવનો ટાંડીઓ ઝાલી પરસાલમાં પટકી,

રંગ ખરે ખરો ઝામ્યો ઝંઘડુશા આ વખત વચમાં આવી બંનેને નોખી કરત નહીં તો ઝેરીલી જડાવ હીરાં નાતો બારજ વગાડી દેત, ધક્કા પાડુનો થોડો ધણો સ્વાદ ઝંઘડુશાને પચ્ચ આખવો પડ્યો, અંતે યાકીને એક કાચ ઉપર જમ્મ બેઠો. બંને શોકયો વઢતી જીદી પડી, પોત પોતાના ઓરડામાં ગમ્મ; વળી વાધણો બહાર આવી એક એકના છીદ્રો ખોળી જોફણો ગમડાવવા લાગી.

હીરાં ગોળનું ઉધાડું માટલું ધરમાંથી લાવી ઝગડુ શાને બતલાવી બોલી? જીઓ?—આ માટલામાંથી ઉંદરડા ગોળ ખાઈ ગયા, પણ તેને કાંઈ ઢાંકવું છે—સમી સાંજથી શેડાણી સોડ તાણી સુપ્ત રહે છે ધરની કાંઈ ફીકર છે. કહીએ છીએ તારે કુતરાની માફક દરડવા આવે છે.

ઝંઘડુશાએ કહ્યું—વાલી તું ઠરેલ છે તેથીજ મારું ધર સારી સ્થિતિમાં રહે છે તું વડી ને વીવેકી છે, તારા આગળ નવીતો હજી બચ્યું છે?

હીરાં કહે—અમથી નકામી સાકર શું કરવા ઘોળોછો ધડી એક નવીને સુની તો મુકાતી નથી ચાંદ જેવું મુખડુ બેઠને તો ચીતડુ ચળી જાય છે.

ગાંડી તું ગાંડુ ગાંડુ શા માટે બોલે છે, નવીતો ધરનું કાગ કાજ કરનાર એક લુંડી તરીકે છે, ને તુતો મારા હૈયાના હાર જેવી છું; અમથુ આછું શા માટે આણવું, ઝગડુશાએ કહ્યું—

વાલી હતી તેમાંજ કાળીગાંડી ને કંકણ ધડાવી આ-

પ્યા હશે તો એતો જગલાડીને જોઈએ. હુંતો કાંઈ પરણીને આવી છું મનેતો નાતરે લાવ્યા છે એટલે મારે તે કાંઈ જોઈએ ? હીરાં બોલી—

ઝવડુશા બોલ્યો—એના કરતાં તારી તુશી ક્યાં કમ છે તે અમથો લવારો કરી મરું છું

હીરાં બોલી—પુરાનપુરી સાડી લાવીને તો શેઠાણીને સોવરાવીને મેંતો રાંડ જોટવા જોટવાં કરી જન્મારો કાઢ્યો તોએ જોટવાં જોયાં નહીં ?

તરત જડાવ વચમાં બોલી ઉઠી ? એમાં તારા માંડીનો માલ નથી મારા મહીયરનો માલ છે. તેમાં તું શું કહી દેખાડે છે.

હીરાં કહે—જુઓ ધણીઆતાં થઈ વગર બોલાવે વચમાં બોલવાં આવ્યાં છે, નિર્લજ્જ લાજતો કોઈની રાખતી નથી. કાંમ કાજમાં ઢંગ ઢાળ બળ્યા હોતતો પણુહી-ક હતું; વચમાં હું પીલામ મરું છું. એતો જોગ કરે તેમ કાવે કહેવત છે કે “લેંસ ખીલાવરાણે કુદે.”

જડાવે જવાગ દીધો, હુંતો કાંઈજ કરતી નથી બચારી તેજ તણાઈ મરે છે. વાહાણમાં વેહેલા ઉડી પાણી વાશીફૂંકરી રસોડામાં પેશી રસોઈ તૈયાર કરે છું વાંસ-ણ માંજુધું; રોજને રોજ દલણું દળી શેઠાણીના મુખ આગલ મુકે છું ને શેઠાણી એક તપેલી ચુલા ઉપરથી જી-તારી બોંચ મુકે છે. તેમાં તો ડરાવી ડરાવીને મારી નાખે છે.

હીરાં કહે—હા બધુંએ કરે છે. દીવસમાં બાર વાર તો કુવે બેડાં ફાડવાં જોઈએ, વાસીદામાં તો સાંબેલુ હેંડયું જાય, ત્રાંખા પીતલના વાસણોનો તો જાણે રોટલોજ કરવા બેઠી ચોરી ચોરીને પીયરમાં પધરાવવું સૈયરોમાં માલવું ધરમાં તો ટાંટીઓ ટકેજ શાનો સ્વામીનાથ એના લક્ષણ-

તો તમને શું કહું તમારોતો જરા પણ ડરજ રાખતી નથી. આંદ બીબી ચુંટી આપ્યા છે. હાથમાંથી ચીરીસોતો હેઠો મુકવોજ નહીં. લોકોતો પછાડી કાંકરા મારે છે રૂપને રડો. ને મહીલાતું મુખ જોષ બેશી રહો. મારી જનની એ જનમ શું કરવા આપ્યો કે મારે કર્મે શોક્યની શુળો આવી. મારો જન્મારો ધુળ ક્યો, અને પતી રૂપી પૂર્વ શત્રુના પાસમાં આવી પડી.

ઝંઘડુશાએ હીરાંને કહ્યું—અલી જાકીલી તું માનીશ કે નહી અમથી લઢાઈ વધારવાને ઝીમડીનું જોર કરી રહીછે, આદેખાઈના ઉચ્ચાર કરી પ્રભાતમાં નવી સાથે ઝગડો જગાવે છે; તારી ઝીમડી ઠેકાણે રાખ્ય નહીતર વાંસો ખોખરો કરવો પડશે તું તો માણસ છે કે હેવાન.

હીરાં બોલી—હા, એનો અવગુણ શાનો આવે ! જ્યાં ત્યાં વાંક તો મારોસ્તો પહોર દાડે પટરાણી પલંગમાંયા ઉડે છે તેને તો કાંઈ કેહેવાતું નથી ને અહીં કેહેવા આવે છે. હાથે કરી હલવી પાડો એટલે એને ફાવતું જડે, આજ કાલની લુંડીનું મોહ આવ્યું કાંઈ મારું અવ્યું; રાંડે પોપટ જેવો બનાવી દીધો છે. કેહેવત છે કે ‘ ધણીની માનીતી ધેયડી બાર ગામ ઉઝડ કરે.’

જગવને જોર ચઢ્યું ને કોધાંધ થઈ બોલી—હા અલી તું તો સર્પના જેવી સુંવાલી છું, વાહાણાની બેડી બેડી આજવાના બાહાના સોધું છું. અલી જેરીલી તને ઝંઘડો કરવાનું જોર ધણું છે, પેટમાં ચુંક આવતી હોય તો અજમે કાઢ્ય. અમથી પેટને બદલે માંથુ શું કરવા કુટે છે, વાંધીલી વાત વાતમાં વાંધો પાડ્યા બેડી છું. પ્રપંચ કરી પીયર કાઢવી હશે, પણ પરણીને આવી છું કાઢવી બહુ કઠણ છે, રહેલ નથી;

હીરાં ચડમડીને બોલી,—છટકેલી તું છાતી રહે દાગ

લેનારની દીકરી જાણી તને, તારા માંડીએ માની માનીને
મેડીએ ચઢાવી, પણ હું તો તને ઉગમણી ભાગેજેનું ચ-
ઢાવું, ઓળખે છે, તારું દીવી જેવું ડાચું જોઈ તારો ગાડી
મોંઘી જાય પણ હુંતો સળગાવીજ મુકું વાર જરા પણ
ના કરું વકરેલી વાધણ તારી માએ તને આડી વાદીને
ખઢાર કેમ ના કાઢી કે વિધાતાએ મારા માર શોકમ સરજી.

જડાવ ખોલી-અણી તારી આંગળીએ વળગી હું
આવી નથી હજી મળે દધ ધરાધ નથી કે શું ઉંચ ને
નિચ તો તારી ખોલવાની જાત ઉપરથીજ જણાઈ આવે
છે, આંખમાં ન ખમાતું હોય તો ચપટી ભરી મીઠું નાંખ
રડયા માંડીમાં ગાલ નથી એટલે તું જે કરે છે તે જાને
છે? બાકી મારા મહીયરીઆ એવાં છે કે તને જીવતી ને
જીવતીજ જાણી મુકે?

હીરાં કહે-રાંડ તારા આપને તો જીવતી છુંદી નાં-
ખું, ને તરી ગાને તો પાળીવડે મોખું, તેઓ શું કરનાર
છે, તારા ભાઈને તો ઉગમણી ભાગેજે ભાગ આણું ને તારા
કાકા કાકાને તો કાળીકાને મંદીરે ચઢવું; તારી ભોજનને
ને ભગતીને ભોંયમાં ભંડારું, તારા પીયરીયાંના ડરથી હું
કાંઈ ડરી જવાની નથી તું ના જાણીશ કે હું એકલી છું,
પણ મારી પછાડી તો આવડા આવડા દાંતવાળા છે

જડાવે જવાબ દીધો, નામગદી તારી બધી ફાજ
મેં જોઈ છે, તારી ફાઈના ફંદથી આખું જગત જાહેર છે
તારા કાકાએ દીકરીના દામ લીધા, ને તારી માતો કાદરા
વગર રઝળી રઝળીને મરી ગઈ, તારા આખું પારખું તો
કરવા મળ્યું નથી તેને તો લીંબડે લટકાવ્યો છે, એજ
તારા મહીયર કે ખીજું તું તારું શું મોહ લઈ ખોલવા આ-
વતી હઈશ.

હીરાં બોલી—અલી જાતતો નોધારી જણાઇ આવે છે, નિયના મુખમાંથીજ નીચ વેણુ નિસરે, આપ તો પારકે ઘેર પેટ ભરે છે, ને બાઇ તો હજુ કુંવારો ઢોર રજળે છે, તું મને શું બોલાવે છે, તારા આપને પાંચ હજારના ઝામ દીધા તારે તો આ માંડીનું મુખ જોવા પામી છું નહીં તો ક્યાંએ રઝળી રઝળીને મરી જાત; જોડે બેઠેન પણ એવી નીસરી કે, બનેલીને રડતો કરી હાથ ગારી ચાલતી થઈ, કંઈ કંઈ ખેરી ત્યાં મારી શોખ બનીજી તે ક્યાંથી સારી હોય “ઘરો તેવી ઠીકરી ને મા તેવી ઠીકરી.”

જડાવ કેહવા લાગી—આમ મેહેણા ગારેથી કાંઈ તારી દાઝ હોલાવાની નથી, પતીને ફાસલાવી પટાવી ચઢાવીશ પણ એમ કાંઈ માંડીના માન મળવાના નથી, ને તને ઠગરીને જોઈ મોહી પણ જવાનો નથી.

હીરાં બોલી—રાંડ તારા પીયરતો સુડતાજો બેઠો છે, ખાવા બાંટી તો છે નહીં, આપે ખાવા લીધા તારે તો બાજરા બેળા થયા છે, મહીયરમાં દીડું હોય તો માટીને ઘેર મન મોકળુ રાખેને ચીપાસણી પેટ પોશામાંજ સમજી છે તારા હાથથી ખાવાનું હોય તો પેટ પણ આળી નાંખે?

જડાવ બોલી—દાતારની ઠીકરી જોઈ તને પીયરમાં પાધર ઉભુ રહેવાનું ઠેકાણું તો નથી, સદાયનો સુડતાજો ને જ્યાં જોઈએ ત્યાં ખંભાતી, મારા મહીયરમાં તો એ આનંદ છે, ખારીલી તારાથી ના ખમાય તો હૈયું ને પેટ એ કુટી માંથુ ફાડ.

હીરાં કહે—ચલેલી તને તો લઢવાનો ચાજો વધ્યો છે, તેથી જીભડીનું જોર કરી ગરે છે, સારા સારા વખાણુપણ મોહ માગ્યાં માટી આણી આપે છે, તેમાંજ ફાટી ફાટી

ફરું છું ને પુરુષમાં પાણી હોય તો તારો કેવારનોએ નાદ ઉતારી નાંખે.

જડાવ બોલી-હા બોળી બકતાણી, મુવા મડદા ઉપર રહી ખાનારી ધણીને બોટ બનાવી ભોંય ખોતરાવનારી, જાં-ણે માંડીને વેચાણ ના લીધો હોય-

હીરાં બોલી:-પેલા જતી પાસે માંડીને મુઠ ગરાચીતી તે કે તું બીજી: સારા નસીમે જીવાને બોલાવી વળાવી નહીં તો, પતિને ક્યારનો એ પરભવમાં પોસોંચાડી દીધો હોત.

જડાવ કહે-તું જાડગરી ક્યારે ઓછી છે, અડદ, સીંદૂરને લીંબુ મને ધણાએ ઓંડાળ્યા પણ મારો તો ** પણ ટુટ્યો નહીં.

હીરાં બોલી:-ઠેક નફ્ટ થઈ મથિ છેડો નાખે તેને શું, 'જેને મુકી લાજ તેને નાહાતું સરખું રાજ'" નાચુ નાહુ શું ને નીચાવે શું" નફ્ટના કુલે બાવળીઓ તો કહેશે મને છાંચડો."

ઝાંઝીલી જડાવ બોલી-મારી નાહાની શોક્ય નાગીતો. હું નવાંધી જણાય છે. કામણુમારી કુડપટની બરેલી ચાણી હતી તો શોક્ય શું કરવા આણુવા દીધી. હાંધણી હતી; હૈ-જી કુટચુંતું ખખર નહોતી કે શોક્યનું સાથ હાવું હોય છે. રાંડ નાગી પેટ ચોળીને પીડા ઉભી કીધીએ ને, દવે પરતાવો કરી પેટ કુટે શું વળવાનું છે.

હીરાં કપાળ કુટી બોલી:-મેં અત્યારસુધી કરકસર કરી ઘર સંસાર ચલાવ્યો તે ઉપર પાણી ફેરવ્યું. આ રાંડ જમ જેવીને તૈયાર રસોઇ જમવાને મારા હૈયે હોડાડી સંસાર સુખમાં પુજો મુક્યો? રાંડ કૂવડે ધ્રુવડની જીભ ગળાવી પતીને સાવ ધ્રુડ જેવો કરી મુક્યો છે; આતો કેહેવત જેવું થયું છે કે 'ખોદ કોળને ભોગવે ભોરીંગ'"

જડાવ કેહેવા લાગી,—ગાડા તમે જાન ચાલતો હોય તો મનમાં કેહેશે, બાર હુંજ ખેતું છું. “ટીટોડી કંચા પગ કરી તરને બરાતી મુઠ રહેતો કેહેશે આમને હુંજ ઝીલુછું. તારો માંટી તારા કલ્યામાં હોયતો તારા કમળમાં રાખ્ય ને દુતો તારી દાશી બની તારા તેજમાં તણાવાની નથી સગછું.

હીનાં બોલી—તારો માંટી તને મોહી રહ્યોછે તો ખવાસની પેટે તને ખંગા ખંખા કરશે તારો તોર તેને દેખાડ અહીં કેને કહી બતાવે છે.

જડાવ બોલી—નામજદી બીખારીની દીકરી, તારી જાત મારી આગળ શું પ્રકાશે છે. હડાળાની કુતરી માફક હડકવા હાલ્યો છે કે શું મને છેડી તું શું સારન્કાઢવાની હતી.

બંનેના કાળજાં કુતરાએ ખાધા; વાત વધી પડી, ઝાંપડીઓ પાછી એકમેક ઝાડની માફક બાઝીઓ; જુનીએ જીડીને નવીના જીડીયાં જાલી મુક્કીઓનો માર મારવા લાગી; એટલે નવીએ ચુડી મારી જુનીની બમ્બર ફેડી નાખી જોખરી કરી; જુનીએ ઈંટ મારી નવીને લોહી ચુતી કરી; નવી ધોઝણું લેવા ઝોરડામાં ધસી. ત્યારે જુની સાંમેલું લઈ સામી થઈ, ચોક વચ્ચે ચિસાચિસ થઈ રહી; બંનેનાં ચોટલાં છુટાં થઈ ગયાં, ને ચિરના ચિંદરડા થઈ લટકવા લાગ્યાં, ઝંઘડુશાએ હડી બંનેને ખાયમાં લઈ બોંચ સરસી પછાડી; ત્યારે બંને એકત્ર થઈ ઝંઘડુશાને આદાપાક આપવા માડ્યો, ઝંઘડુશાએ લે રાંડ લેતી જા. લે રાંડ લેતીજા એમ કહી ખુમરાય કરી મુકયું? આડોશી પાડોશીને રસ્તાના લેડો બરાઈ ગયા બચાઈ ભારે થઈ; જુની ચોકમાં મોહ વાળી બેઠી, અને નવીએ એસરીના ખુશામાં બરાઈ છાછા લેવા શરૂ કર્યા, ઝંઘડુશા કપાળ કુટવા લાગ્યો. ને

લોકો હાંશી કરી કેહેવા લાગ્યો, જીવો બે બાવડીના વર જીવો બે બાવડીના વર, વળી કાંઈ દીખણી કેહેવા લાગ્યો: અહ્યા આનો કહાનગોપીની રમ્મત ગમ્મત કરવા માડીછે. કંઈક નથી જીવીને ચઢાવવા લાગ્યા, તેથી અવધુશાએ ઊડી સઘળા ને ધમકાવી બહાર કાઢી મુક્યાં; પછી પેટ કુડી પસ્તાવો કરવા લાગ્યો ?

મારું કરમ કુટેલું તે મેં જાણી યુજ બે બૈરીઓ કરી બળાપો વેરી લીધો, હાથનાં ક્યાં હૈએ વાગ્યાં, આ પીડા કેને કહું. કેહેનાર વેગળા રહ્યા પશુ વંદ્યું મારે પડ્યું; મને આવી ગતી ક્યાં સુજ પેણીમાંથી ચૂત્રમાં પડ્યો. પરણાવા જતાં આડો સર્પ કેમ ના ઉતર્યો. આ રાંડો રીંછણો સાંચે જન્મારો શી રીતે પૂરો કરીશ. અણ-નથી છેકજ અંધ બની ગયો આ રાંડોના દુઃખથી મારું શરીર સોસાધ ગયું, દ્વિત્રિયાના દુઃખથી તો મરવું સારું મારું જીવન છુટી પડ્યું. નાહાના છોકરાઓ પણ મારી દારા-ઓના દેખાવથી મારી પુકે હસે છે, હાય હાય જેના પૂણું ભોગ હોય તેજ બે બૈરીઓ કરે ?

જડાવ બોલી—આ માવડી મોયો માટી મારા કંમે ક્યાંથી ગાગ્યો. મારા મા બાપે સુળી કેમ ના જોઇ કે આ શોક્ય ઉપર દીધી, તૂચ્છ લાજના લોભથી વા’લી પુત્રી ના-ગજે પાળી મુકી, આ કુળમાં આગ્ય કેમ ના જિડી; માડી તે ગળથુથીમાં ઝેર કેમ ના દીધું, કે ધગ ધગતી હૈયા હો-ળીમાં હે.મી, નખોલીઆ માત પીતા તમે પૂવ જન્મના વૈ-રી ક્યાંથી નિસર્પ્યાં; વિરા તારો વંશ જજો કે ભગનીને સં-કટના સાગરમાં સુવાડી, ધોખરા ગોર તારું આ અળથી જજો; કે મંગળ ફેરા ફેરવી; ધગ ધગતા અંગારામાં હોમી.

જડાવ બોલતી અંધ રહી એટલે હીરાનો વારો આ-

વ્યો તે ખેલી સાચું તાર સત્યાનાથ કેમ ના ગયું, સસરા તને શુળીએ કેમ ના દીધો, જેઠ તને પરચમથી જન્મ કેમ તારું લઈ ગયા નહીં, દીયર તારો દાઢ વળી જન્મે કે મા-રા કંમે તારો બાઈ બાગ્યો? નથુંદ દેરાણી જેઠાણી તમારૂં હસે વાટે જન્મે, તમે અને પરચાવી લાવ્યા ન હોત તો, આટલા વરસે મારે શોકયની શુળી આવવા પામત નહીં, મારા માળાપ મરી ગયા ને ધણીએ શોકયની શુળીમાં પોત્તી હવે કાર્મ મારું રહ્યું નહીં. દુઃખની દાઝો કોના આગળ જઈ કહું, હે ધરા માત હવે તું માગ આપે તો અંદર સમાઈ જાઉં.

હેરી રીતના એક પછી એક બાપણો ચાલવા માંડ્યા, ઝવડુશા ઉભો ઉભો ઝુરવા લાગ્યો, પછી કંઠાલીને જુનીને કેહેવા લાગ્યો.

અલી હવે જંપીય કે નહીં. મહેણા મહેણી દેતી છાની રહે, આમ કોળી કાછીઆની માફક વદનમાંથી વેણ કાઢી વ્યર્થ વગોણું કરી લોકો શા સાર હસાવે છે; હવે રાંધવા માંડને જીતું પાણી મુકી આપ કે હું નાહી શેવા કરી જમીને બજારમાં વેઉં.

હીરાં કહે-મારું નામ દીધું તો તમારી વાત તમે જાણી. તમે તો તમારૂં ધણી પોત રાખ્યું તે જાણ્યું માનીતી રાણીના મુખમાંથી તો કુલ ખરે છે એટલે ત્યાંનો કાંઈ કહેવાતું નથી, ને આંહી આ બાકી રહ્યું છે તે કહેવા આવ્યાં છો, નવી વાલી હેમ જેવી ને હું રાંડ જુની તેનો ઝેર જેવી બંનેને બરોબર રાખી હોત તો આમાનું કાંઈએ થાત?

ઝવડુશાએ કહ્યું-હવે તું છાની રહે, કસેશ વધાર માં, અમથી લોહી ડાકળા કરી આપમાં ધણ બાલવાને તૈયાર થઈ છે, કણેકમાં પાણી પડ્યું તે ન પડ્યું થનાર છે, માટે બંને સંપત્તીને ચાલો તો સાર છે. નાતમાં ઠાગ ઠાગ જે

બેઠાઓ નિહાળું છું, કાંઈ તાગ કપર નથી શોધ્ય લાગ્યો નથી, દા’ડી દા’ડી લડીને શોકાને ભવાડો દેખાડે છે, હવેના જે ચુકીને વેણ વદી છે તો ચાદમા રતનથી ચુગેજ કરી નાંખીશ.

હીરાં બોલી—ચાદમુ :ત્ત તો તંગારી વા’લી હોય તેનેજ આપો આંખે ન ખગાતી રહી તો અન્ન આશ્રય આપો એટલે જીવી રહું. ઘણાએ દાદાડા તમા હુંકારા હુંકારા સહ્યાં, હવે તંગારી વાહાલી હોય તેના ઉપર હુકમ કરો.

જીવડુશા કાયર થયો ને નવીને કેહેવા લાગ્યો, હવે તું બોત્તતી બંધ રહે છે કે નહીં; રાઠ મુકી રાંધવાનું સુન્ડે છે? જેમ જેમ વાઈછું તેમ તેમ રાંડોને બગણુ સુર ચઢે છે, રંડા ધાંચણું મોચણની પેઠે મોંમાંથી કુપાક્ય કાઢનાં લજવાતી પણ નથી, કાળછારી મોટીનું જરા તો માન રાખવું કે નહીં?

નાસકોરાં કુત્રાવી નવી બોલી,—રડ્યા તારો હાથ જાલીને મેં મારો ભય બાળ્યો, ધરમાં તારું ચણણુ નહોતું તો પછુવા શું કરવા આવ્યો હતો, જીવી બનવાનું મોઢાં જોઈ બેસી રહેવું તું, મારા મનખાના કાંકરા કરી નાંખ્યા, હું કયાં સુધી મન મારીને રહું. આ ચુડાગી તો મુડો સારો તારામાં શા ઢંગ બળ્યા છે, મને શું જોઈ બોલાવવા આવે છે, બોલાવ્ય તારી વા’લી હોય તેને, કાંઈ દીનસ નિરાંને હારીને તારા ધનમાં બેઠી નહીં, સારું ઓઢ્યું નહીં, પેહલું નહીં, ખાધું નહીં પીધું નહીં, રોજને રોજ સવારથી સળગતી હોળી, હુંતો ધીકી જીવંછું ધરાઈ ગઈ આ ધરથી હવે તો કેદખાનું મારું.

બંને જણાઓ જીવડુશાનો અનાદર કયે, કાંઈએ કાંઈ સાંભળ્યું નહીં, પાણીથી પણ પાતલો કરી મુક્યો, બે બે-

રીનાંચી કાઠએ મારે કીધો નહીં, ઝંઘડુશા ઝાંઝ કરી બિ-
હ્યો, ને ધોધાવડે નચીની કમ્મર ધોધ નાખી, જીની નાસયા
મન તેને પણ એક કપાટો એવો લગાવ્યો કે તે પણ મો-
બર જઈ પડી, જાંને પુરી પડતાડી, નચીનું કપાળ અને
જીનીનું શીર ઝુટ્યું. આથી તો જ્યેના જેવું થયું. જીની
કા બણી દોડી બેલી, લે મુવા હું હવે કુવામાં પડી તને
જીવ આપું, તેડજામાં નચીએ ટાંકાનું દાંકણ બિલાડી માંડી
પડવા તકવ્યું, સારે ઝંઘડુશાએ કાયર થઈને ફાંસો ખાવા
દોરડું ડાકમાં નાખ્યું, ત્રણેના તલ જીદો થયો, સગા વા-
લાને ખચર પડતાં તરત ત્યાં આગળ તેઓ દોડી આવ્યાં
અને લજેને જોરથી ઝાલી સમજવીને થંડા પાડ્યાં, પાણી
પાછ શાંત કર્યા અને બેગા થયેલા સર્વ માણસોને વીજેરી
નાખી નવી તથા જીનીને શીખાગણ આપી સૌ સાંના ધર ત-
રફ ચાલતાં થયાં.

જીઓ જે બૈરીના ફળ, ઘેર ઘેર માડીના ચુક્કા છે,
આ ધરની કાંઈ નવાઈ નથી પણ બાઈઓ જે બે બૈરી
કરો તે વીચારીને જે હાથી ધરમાં લાવી પાંચજો.

ત્રણે જણુ તે દાદાડે બુખ્યા મુવા અને જે બૈરીમાં-
થી કાંઈએ કાંઈ રાંધ્યું નહીં.

પ્રકરણ ૩ જી.

“ઝંઘડુશાનો બગાથો.”

ખીજે દીવસે જાંને જણીઓ જીદી રહી, જીનીએ
આગલે માળ જીદુ રાંધ્યું સારે નવીએ પાછલે માળ રા-
ધ્યું, ધણા લોકોએ સમજવીઓ પણ જાંનેમાથી કાંઈ કાંઈ

ગણુગાર્યું નહીં, પતી ભુખે મુવો તેની કામઝે દરકાર રાખી નહીં, અને જણીઓએ પેટપુર હોજરા બચાં, પણ અન્ન-દુશા તો ગયાને ઝોકા ખાતો રહ્યો, અને કેમઝે ખાવા ખોલાઓ નહીં સારે થાકીને હેડલી ઓસરીમાં ચુકો સ-જાંગાવી તે દીવઝે તો હાથે ઝોરી ખાધું.

રાત પડી સારે જાંનેને પોતાના સુવાના ઝોરડા ન-જીક ખોલાવી ધીમે રહી ખોલ્યો-જુવો તમે જાંને સગળુ થઈને વઢો છો તે સાઈં કર્તો નથી, લોકો આપણી ફજેતી જુવે છે હું ભુલ્યો તે તમે જાંનેને સરખી રીતે રાખી ન-હીં, તેની તમારી પાસે હાથ જોડી મારી ગાયું છું; માટે હવે વઢીને આપણા બાપદાદાની આજરના કાંકરા કરશે નહીં, હું તમે જાંનેને સરખી રીતે રાખીશ, મારે તો જાંને જણીઓ જરોજર છો,

અન્નદુશાના મીણુ જેવાં શબ્દ સાંગળી જાંને નરમ આંતઃકરણની થઇ ગઇ અને બેગાંધી એકે ચું કે આં કીધું નહીં. ત્રણેની ટોળી એક થઇ ગઇ, જણે કામ લઢચુજ ન-થા, એમ ત્રણેનું મન એક થઇ ગયું ને તે રાત્રી ત્રણે જણે મળી સુખમાં નિર્ગમન કરી.

પ્રભાતમાં શૂર્યના ઉગ્યા પેહેલાં નવીએ પાણી વારસીદુ કીધું બાદ રસોડામાં પેલી રસોઇ કરવા બેઠી, જુનીએ બી-દીને જોયું તો નવીને રસોડામાં રસોઇ કરતી દીડી, કાંમ જોલી નહીં બહારનું કામકાજ કરી ને પણ રસોડામાં પેઠી, જાંને જણીઓએ મળી રાંધ્યું, અને અન્નદુશાને ઉઠ્યા પા-ણીએ નવાની સારી પેઠે જમાડ્યા, વાત વિમારે પાડી, પતીએ જાંનેને સરખી રીતે રાખવા માંડી અને સેહજસાજ સુખમાં દાદાડા ચાહ્યાં;

દીવાળી આવી સારાં સારાં લૂઘડાં, ધરેણાં પેહેરવા

જોઈએ તે બંનેને ઝંઘડુશાએ સરખી રીતે વેહેચી આપી ખુશી, કરી રાત પડી એટલે ઝંઘડુશા ત્રીચારમાં પડ્યો આજ કેના ઓરડે સુવા જાઉં, નવીને લાંજ જાઉં નહીં તો રાંડ રોળ મચાવી મુકશે, જીની સમજી છે એટલે કાંઈ બોલશે નહીં, વચલા ગાળ જીનીને રાખી હતી, અને નવીને ત્રીજે માળ રાખી હતી, ત્રીજે ગાળ ચડવાની સીડીવાળાજ ઓરડામાં જીની રહેતી હતી, રાત્રે ઝંઘડુશા કામકાજથી કારગત થઈ જીનીવાળા ઓરડામાં થઈ ત્રીજેમાળ જવા સીડીએ ચઢવા લાગ્યો. જીની આ વખત નીસરણીની નજીક જ બેઠી હતી, પાંચ સાત પગથીયાં ચઢ્યો નહીં તેટલામાં તો ઝંઘડુશાના ટાંટીઆ ઝાલી જીની બોલી—

જાઓ છો ક્યાં આજ તો અહીંઆનો વારો છે, ઝંઘડુશાએ કીધું અલી જાકીસી જવા દે કાલ તારે લાં આવીશ, એમ બાપણુ ચાલે છે તેટલામાં તો નવી તકુકો કરતી ઉપરથી બે તણુ પગથીયાં નીચે આવી. ઝંઘડુશાની ચોટી પકડી બોલી ઉપર આવો છો કે નહીં નહીં તો ચોટી પીંખી નાખીશ, રોજ રોજ એ રાંડ હચરી બહુ * * લાગે છે.

ઝંઘડુશાના વાળ તથાવા લાગ્યા, ને આંખમાંથી પાણી આવવા માંડ્યું, પણ બેમાંથી એકે છોડ્યો નહીં, ત્યારે ખુમ પાડી બોલ્યો—ઓ રાંડ નવી કરકશા ચોટી મુકી દે મારાં તો પગાંઆં પીંજાઈ ગયાં, મારે તો કાઢને લાં જવું નથી, અલી જીની રાંડ ઝાંપડી મને જવા દે મારે તો ટાંટીઓ તથાજ જાય છે. એમ ખુમનાણુ કરી મુકી પણ સાંજેજ કાણુ, બેમાંથી એકે હઠ છોડી નહીં ત્યારે જીનીએ બેરથી ટાંટીઓ તાણ્યો, એટલે નવીના હાથમાંથી ચોટી ચઢ દબને ખશી ગઈને હાથમાં એકલા નીગાળાના મુઠામાં

રહી ગયાં, નવીના હાથમાંથી ચોટી છુટી કે બરડડભુસ કરતો! ઝંઘડુશા ઊપરથી હેઠો આવ્યો, ને કેડો રંગાધ ગધ, ઓઘ બાપરે કરતો ઊભો થયો ને પાસે પડેલા બુધાવતી બનેને પરસાદી આપી, જેવો આવ્યો હતો તેવો-જ પાછો જઈ પથારીમાં સોય કરતો સુતો.

હાલ હાલ, આતે પ્રાણ પ્યારીઓ કે પ્રાણ હારીઓ, આતે નારીઓ કે ઝેરી નાગેણો, આતે ત્રિયાઓ કે ત્રાસ દેનારીઓ. આતે બામીનીઓ કે પતિનો ભોગ લેનારીઓ, આતે સ્ત્રીઓ કે મથું કાપનાર અસ્ત્રાઓ, આતો મારી વાંદીઓ કે ફાડીખાનાર વાઘેણો, આતે બે બૈરીઓ કે બોકડાઓ, શીવ, શીવ, શીવ, આતે મેં શું કર્યું, મેં મુખ્યા એ બે હાથણો બાંધતાં કાંઈ, પણ વીચાર ના કર્યો, પુત્રની વાંછનાએ પાસમાં પડી મેં મારા સંસાર સુખનું સંજ્ઞાનાશ વાળી નાખ્યું, છોકરાઓ સ્વર્ગમાં શું દુધ દોવરાવનારા હતાં, આજ દાસ એક સ્ત્રીથી સુખ મળતું મુસ્કેલ છે, તો દ્વિત્રિયાથી તો ક્યાંગાજ મળે, બવિષ્યમાં એક સ્ત્રી છતાં પુત્રની પ્રાપ્તિ નહીં મળે તો બીજી સ્ત્રી કરે શું વળવાનું હતું, પ્રભુ પ્રભુ તે સર્વે આળપંપાળને બે બૈરીઓ કરવાના ખોટા પાહાના છે.

અરેરે હવે મારે શું કરવું, જીની રાંડ સારી હતી તે પણ નવીની સોગતથી તેના જેવી થઈ, પ્રભુ પ્રભુ હવે તો બેમાંથી એક ઓછી થાય તો સુખી થાઉ કે વચમાંથી હું જીવું તો સુખી થાઉ, તે શિવાય તો આ બચમાં ફરી કાગ બેસવાનું ઠેકાણું નથી,

એતન તારં ચિત્ત ક્યાં ચળી ગયું, તને આ શું સુખ્યું, મારી મતી કેમ બ્રહ્મ કરી નાખી કે જેથી મને આવી બુદ્ધિ સુજી, બાઈઓ હું સુધ્યો પણ તમે કાંઈ બે બૈરી

કરી, જવડપગાં બટકાશે નહીં.

(દુહો.)

પીંપળ પાન ખરંતા હરતી કુંપળીયાં;

મુગ્ધવીતી તુજ વિતશે ધીરી બાપડીયાં.

એવી રીતનો પશ્ચાતાપ કરતો અધડુશા બિંધમાં અ-
બકવા લાગ્યો, બાદ કેટલીકવારે બગાસાએ બુધુ લઈ નિદ્રા
દેવિને વશ કરી દીધો.

પ્રકરણ ૪ થું.

“જડાવ અધડુશાને ઝેરદઈ બેગી સાથે જતી રહી.”

આવી રીતે કેટલાક દીનસ સુધી ચાલ્યું, અધડુશાએ
બંને ને વચન કેવું બંધ કરી દીધું. પાછળથી જુવાન
જડાવ ઝાલી રહી નહીં, આપ મનગળી સ્વછંદપણે ફરવા
લાગી, દીકરો લેવાને ને ધણીને વશ કરવાને, બેગી જતી-
ના ધામ ધુંડવા લાગી, ધરમાંથી ધરણ્યું ચોરી દોરા ચી-
ઠાંબોની દોડધામ કરવા માંડી, દુટ સ્ત્રીઓની સંગતથી વ્ય-
ભિચારીણી થઈ, ધરમાં તો ધડી ટાંટીઓજ ટકતો નહી,
કાંઈ નવેરાવો બેગી આવતો તો તેની પાસે પેટેલા જ-
તી, ને ગંદનું બવરાવી ગોખીચદ થતી, ધણા દેગી પુરૂષો
તેની પાસેથી દીકરો આપવાને બાહાને, પૈસા ધુતી લઈ
દુટ મુરાદ હાંસલ કરતાં,

અધડુશાને આ બાબત-સી માલમ પડતી હતી, તેના
દુટ સ્વભાવના અનુભવથી બીયારો એક મણુ શબ્દ બોલી
સકતો નહીં,

અતે નવીએ નીકળી જવાનું ગત સાથે નક્કી કર્યું, તેના મકાનની પડોસના મંદીરમાં એક લંપટ કરી જોગી રહેતો હતો, તેની સાથે પોતે સારી રીતે પ્યારમાં પડી હતી, એક દીવસે ધરમાં ધણો કજીઓ થયો તેથી કંટાળીને જોગી પાસે આવી વીનતી કરી બોલી—

માહારાજ હવે મને ગમે ત્યાં લઈને નાહાશી જાઓ, નહીતો હું તો કુવો હવાડો કે ઝેર ખાઈ મરી જઈશ, મારાથી તો આધરમાં હવે અંધ ધડી પણ રહેવાશે નહીં, હું તમારી દારી ચર્ચને દા’ડી તમારું કામકાજ કરીશ ને તમારી મન્દ્ર મુજબ ચાલીશ,

“ભાવતું હવું ને વેઠે કીધું” જોગી બોલ્યો—જડાવ દીક્ષમન તારે જરા પણ ડરતું નહીં, તારી ઇચ્છા હોય તો આજ રાત્રે આપણે જાને ઉપડી જઈએ, હુંતો તારો તાબેદાર છું તું કેહે તેમ ચાલવા તૈયાર છું. પછી કેમ ?

જડાવ બોલી—પણ મહારાજ, એતો ખરું પરંતુ માને ધણી જાગતો હોય ત્યાં સુધી મારાથી ધરની બહાર નિસ રાખતી, તેની કાંઈ તદબીર ?

જોગી એક પડીકામાં ભુટ્ટી આપી બોલ્યો; લેઆ ભુટ્ટી છે તેને સુતી વખત તારા પતિને પાણીમાં પીંગળાવી પાછ દેજે, એટલે બેટો પાર; તરત ઉઘી જશે ને સવારે ઉડશે, બરોબર જિંધાઇ જાય કે તું તરત ધરમાંથી આજે જોબો વાળી મુખ રૂપના આરા આગળ માથેની મંદુલીમાં આવી મળજે, હું પણ અત્યારે માસ ગુરના થોયાં પોથાં લઈ, સાધન કરવાનું નામ દઈ ત્યાં જઈ તારી વાટ જોતો બેસું છું. પણ દાવ મારવામાં ભુલતી નહીં હો? દારણ કે આપણા માટે વાટ ખરચી સારી જોઈશું, ને વળી જ્યાં જઈશું ત્યાં ખાતા પીવાનું પણ જોઈશું વ-

ળી હાથ કાંઈ આપણાં આસન ફરાવાનું નથી, તેથી પં-
ધો રાજમાર પણ થશે નહીં ને છાના રેહેવું પડશે.

જડાવે કહ્યું—મહારાજ આપડી કેળા પતી મરીને
જશે નહીં, તેમ થશે ને આપડે પકડાઈ જઈશું તો પુરી
કમખખતી થશે ને ફારી ॥ લોકડે લોકવું પડશે?

જોગી કહે—જડાવ લારે જરા પણ ખીલવું નહીં, એ-
માં કાંઈ ઝેર નથી કે તે મરી જાય, ફક્ત તેમાં ઉંઘની
જડવા છે, પડીકું પાછશ કે તરત ઉંઘી જવાનો છે. ખી-
લું કશું થશે નહીં, હવે તું જ ને મધળું કામ પેયપોચાડ
જડાવ વાઈ કહી પડીકું લઈ પાધરી ઘેર આવી, અ-
ને રાતના ઝગડુશાને જોગીએ આપેલું પડીકું પાણીમાં
પીંગળાવી પાછ દીધું, આ શીવાય વથ કરવાને બાહાને
ઉચિષ્ટ વસ્તુઓ તો ઝગડુશાના પેટમાં જડાવે કેટલી એક
હોમી દીધી હતી.

કેદથી ઝગડુશાની આંખમાં ઝેરમાં આવવા લાગ્યાં,
આજ આટલી બધી ઉંઘ કેમ આવે છે, શરીરને કાંઈ એ-
ન પડતું નથી, એમ વિચારમાં ને વિચારમાં ઝગડુશા પ-
ચારીમાં જઈ પડ્યો, પડ્યો તે પડ્યો, પડતાં વારજ વસ-
થ સાટ ઘેરવા લાગ્યો? હાથ પગ લાલતા બંધ થઈ ગયા,
બાણે સદાને માટેજ સુતો ના હોય?

જડાવે જોયું હા? હવે હીક લાગ છે, આ અમાગી-
ઓ હવે જર ઉંઘમાં પડ્યો છે માટે હમણા જાગે તેમ જ-
ણાતું નથી માટે ચાલ દાગીના લઈ ચંપત થઈ જઈ જો-
ગી મહારાજ વાટ જોઈ જોશી રહ્યા હશે.

તાંત ઉઠીને ઝગડુશાને કમ્બરથી કુંચીઓ છોડી, ક-
ળાટ ઉઘાડી અંદરથી દાગીના કાઢ્યા, ને એક દાંગડામાં
બંધી, સાથે લાગ્યાં બે ત્રણ સાડીના કુચાં હત્યાં તે પણ અ-

ગલમાં મારી લીધાં, ને આરતે રહી ઓરડાના કમાડ બિ-
 ધાડી ઝગાટા બંધ ઓરડા ઓળંગી નીચે ઉતરી પડી.
 અને અતિ ત્વગથી શમ રૂપીના આરાનાળી મ.ધે-
 વની મદુલીમાં જોગીને જમ મળી. જોગી પણ તેણીનીજ
 માળા જમ્યાં કરતો હતો જોગીએ જડાવને જોઈ પુછ્યું
 કેણુ જડાવ તું આવી કે? જડાવે કહ્યું-હા મહારાજ
 હું આવી, પણ હવે તાકીદ કરો સ્વાર્થાગચ્છંતિ કરી જમ
 એ, નહીતો વળી કાંઈ આવી ચડ્યું તો બન્ન ભાગી જો-
 ગી બોલ્યો, પણ પેલો દાગીનાનાં દાખડાં ક્યાં છે જશે. ભુ-
 લીતો નથી? જડાવે કહ્યું,-નાના મહારાજ તે તો કેમ
 ભુલું, મારી સાથેજ આણ્યો છે, તમારે જરાએ ચિંતા રાખ
 વી નહીં. . .

જોગીએ કહ્યું-મારા હાથમાં હાવ જોઈએ, જડાવે
 તરત દાગીનાનો દાખડો જોગીના હાથમાં મુક્યો, અને દા-
 ખડો ભારે સત્ર જોઈ જોગી બોલ્યો-જડાવ તે તો ગદ્ગદી
 કરી છે હે? હુંતો જણ્યો હતો કે જડાવ મને જોગીને
 ગદ્ગદીમાં ઉડાવાતું કરે છે, ગાટે મેતો હા છીની કે જ-
 રા તેનું પાણુતો જોઉ, પણ તું તો એક એટકી જણા-
 હી, જણે વીજળીની માફક વળતસર આવીને ઉબીજ
 રહી છે.

જડાવ ખુશી થઈ બોલી-મહારાજ હું તે કાંઈ કા-
 ચી બોળી ભાગી કે શું! ભલભલા પુરોષને બોળવો, બીખ
 મગાવી દઉં, તમે નજરે નજરજ જોયું ના?

જોગી કહે હા? હા? એ વાતેતોતું ધણીજ કામોક્ષનેદુશી
 માર જણાય છે, તારા જેવું હુંશીયાર રત્ન, નૌતમપુરીમાં
 હું એક પણ નિહાળનો નથી.

એમ વાક વિનોદ કરતાં, અને જણા તે મદુલીમાં-

યો ગાદાર નીસરી પોહોર રાત્રી પસાર થતા નેત્રાંધે આ
ખરને અળગી કરી દુર દેશના વિકટ પંથે પોગારા ગણી ગયા;

પ્રકરણ ૫ મું.

“ઝગડુશા” જન્મ મારીને રહ્યા.”

પ્રાતઃસાકાળ થયો હીરાં પોતાના ઓરડામાંથી બિડીને
ધરતું કામકાજ કરવા લાગી; પણ જડાવને બેઠ નહીં,
આજ શેડાણી કેમ ઉડ્યા નથી. આડ વાગ્યાનો અગત્ય થ-
વા આવ્યો પણ આંખ ઉઘડેજ શાની, હુંજ રાંડ હાથે
કરી બસીડો કરી મરું છું, પહોર દીવસ ચઢ્યો પણ પ-
થારીમાંથી પગ ભોંય ક્યાં મુકાય છે, રાંડને રંડવો જાને
ખરોતર છે.

આમ બડબડાટ કરતી હીરાં ઉપર ચઢીને જુવે છે
તો નવીના ઓરડાના દ્વાર અળગાં દીઠાં, ધસમસ્તી અં-
દર ધસી, જઈને જુવે શું ? કે શેઠ લાંબી સોડતાણી સુતા
હતાં, અને ત્રીજેરીતું કળાટ ખુલ્લું પડ્યું હતું. લુચડાં
આમ તેમ વીખરાઇ ગયાં હતાં, વર્ણા જડાવ બેવામાં
આવી નહીં તેથી, હીરાંને પક્કો વહેમ પડ્યો, ને એક પ-
છી એક કળાટના ખાના બિચાડી બેવા માંડ્યું. માંદી ઘાંઘ
ગળે નહીં સર્વ ખાલી ખમ દીઠાં; હીરાં ગાભરી ગાભરી
પાછી ફરી, ઝગડુશાને જગાડવા ટટોળવા લાગી.

સ્વામીનાથ ? સ્વામીનાથ ? બિડીને હજી શું મુઝ રહ્યા
છો, પોહોર દીવસ ચઢી ગયોને હજી કેમ ઉઠતાં નથી.
પેલી ગોઝારી તો રાંડ મજબ કરી મઘ જણાય છે, કળાટ
ખુલ્લું પડેલું છે, ને તેમાં દાગીના તો મુદ્દત દેખાતાં નથી.

ધણો દહેજો પણ જરૂરનો જીવ તો દસમેઢાર પ-
ડેલો હતો તે કાણ જુગત દે, પતિના મોમાંથી સ્વાગના
કુંદાટા નીકળતાં જોઈ હીરાં તરત જળી ગઈ કે આમને
તો રાડે ઝેર ખવડાવી જતી રહી જણાય છે, હીરાં એ-
કદમ બેગાકળી જતી ગઈ ને તે ખુમરાણુ કરી રાડો પાડવા
લાગી. હાય હાય ગજબ થઈ ગયોરે મારી માડીઓ, કાંઈ
આવજોરે આવજો, રાંડ નવી માન ધણીને ઝેર ખવડાવી
ક્યાંક નાશી ગઈ છે રે મારા માઆપ, આમ ધાંધલ કરી
છાતીને માથુ કુટવા મંડી પડી.

જુનીની ખુમથી આડોશો પાડોશીને આહારના લોકો
અંદર આવી પેહોઆં અને જુવે છે તો જરૂરશાને પ-
થારીમાં કુંદાટા મારતો જોયો,

અને તેની પાસે હીરાંને છાતીને માથું કુટતાં જોઈ
લોકો પણ ધમરાઈને ખુમો પાડી બોલ્યાં;

હાય હાય આનેતો કાંઈએ ઝેર ખવડાવ્યું જણાય
છે, જલ્દી વેદને બોલાવો વેદને બોલાવો, નહીંતો હાથા ને
મરી જશે, એમ સહુ સોર બકોર કરી રહ્યા.

તરત એક હુંશીયાર માણસ હડ્યો ને થોડીજ વા-
રમાં એક કાગેજ વેદને તેડી લાવ્યો, વેદરાજ આવ્યા ને
હાથમાં હાથ લઈ નાડી તપાસવા લાગ્યા પણ નાડી કાંઈ
દેકાણે માથા પડી નહીં, પછી જુગળી કઢી કાગળના
બાગ ઉપર મુટ્ટીને કાંત દમ ટકોરા મળવા લાગ્યા, એક
એ ત્રણ ચાર પાંચ જુગળી ઉપાડી લીધી, ને વેદરાજ ઉ-
ડા વિચારમાં પડ્યા હોય તેવું ડાંગ કરી થોડીવારે જવાબ
દીધો, આમનેતો કાંઈએ ઝેરી પદાર્થ ખરાબ્યો હોય તેમ
જણાય છે, સારું થયું કે તમે વેદને લાવી જલ્દી દોડ ક-
રી, નહીં તો તે થોડીવાર કેડે તુરત મરી જત, ઝેરી

અસર નસેનસ વ્યાપી ગઇ છે, પુનઃજન જગડતું હજી આ-
કી રહ્યું છે, તે જગડતું કે પછી થઈ ચુક્યું.

હીરાંએ કહ્યું—વૈદરાજ તેનો કાંઈ બનારો રોય તો
જલદી કરો હું તમને કેહેશો તે દામ આપી ખુશી કરીશ.

વૈદરાજ જોલ્યાં—કાંઈ શીકર નહીં, એનો અગારૂં ધરું
છે, આ શીશી આપું છું તે જ્યો ને તેમાંથી દસ દસ ટીં-
પા કસાકે કસાકે આપના રહેજો એટલે તમામ અંદરનું ઝેર
બળીને ભરગ થઇ જશે, કાંઈ વાતથી ગમરાશો નહીં
ઝેરનો અગલ હવે આવી ચુક્યો છે.

હીરાંએ ઉઠીને વૈદરાજના હાથમાં જો રૂપીઆ મુ-
ક્યાં, તે લઇ વૈદરાજ ફરીથી દવા પાવાની બક્ષામણ કરી
પાતાના ઘર તરફ નિદાય થયાં.

આવી ધર્માધમમાં નવિની ખચર લેવા કાણુ જાય.
ઝવડુશા ઉઠીને બેઠાં થશે તો સૌ સાનવાના થશે, રાંડ જ-
તી રહી તો ભોગ એના એના ગા આપના નાક ઉપર
પાળી મુકી ગઇ તેમાં આપણે શું, જીવતા હશે તો પૈસા
તો હુંડી છે. કાળ પેદા કરશે એમ કહી સૌ મનવાળી બેઠાં.

બપોર થતા આવ્યા, ઝેરી નીસો થોડે થોડે નરમ
પડતી ગઇ અને સૌને આશાના અંકુર કુટવા લાગ્યાં,

થોડીવારે ઝવડુશાએ આખો ઉંચી કરીને આગ તે-
મ ફેરવી પીવાને પાણી માંગ્યું.

હીરાંને આશા આવી ને હર્ષ બેર ઉઠી પાણી લાવી
પતીને પાયું, હવે દવાના જોરથી પેટમાં ભુખ લાગી.
માંડીને વંજા ચુંથા થતા લાગ્યાં, તેથી હીરાંને કહ્યું કાંઈ
ખાવાનું હોયનો લાગ્ય.

હીરાં તરત સુઠને પીંપળામુળની ગળ તૈયાર કરી
લાવી, ને ઝવડુશાથી પીતાઇ તેટલી પાઇ, આરતે આરતે શ-

કિત આવવા લાગી ટકાર થયોને બાન આવવાથી બેગા થએલાને પુછવા લાગ્યો. તમે બધા આજ કેમ આંહી એ-કઠ્ઠ થયા છો? સમજાંએ મળીને નવીની નાશી જવાની વાત વીદીત કરી;

ઝંઘડુશા ગભરાયો ને એકદમ ઊઠ્યો, ત્રીજેરીનું ક-ખાટ તપાસવા લાગ્યો, અંદર કાંઈ મળે નહીં, સારા જા-ગ્યે ત્રીજેરીના નીચલા ખાનામાં બાકીનું ધરણું શેરો તથા નોટોના કાગળીઆં સહીસક્ષાત રહી ગયા હતાં. આ જોઈ ઝંઘડુશાને થોડી બણી હીમ્મત આવી અને પાધરી પોલી-સમાં ફરીયાદ કરી જડાવને પકડવાનું વારંટ મેળવ્યું, અને સાથે લાગી તેના પીયરની ઝડતી લેવા જમિ બેસારી, પંચ કયાસ કરી અંદરની ઝડતી લેવામાં આવી પણ કાંઈ મુ-દો મળી આવ્યો નહીં, વળી વારંટ લઈ આખા ગામમાં ફરી વળ્યાં પણ પોખારા મળી ગએલાનો પત્તો ક્યાંથી પામે,

આખા ગામમાં હો હો થઈ રહી, જડાવના ખીયરી-આને તો ખીયારાને મોં દેખાડવાનું પણ રહ્યું નહીં, લોકો મોંપર ને મોંપર શીટકાર દેવા લાગ્યા, તેથી ધરના બારી બારણા બંધ કરી અંદર ગોંધાઈ રહેવું પડ્યું. ઝંઘડુશાએ બાહાર ગામ તપાસ કરવા માણસો મોકલ્યા હતા તેઓને પણ પત્તો નહી મળવાથી પાછા આવી સર્વે સમાચાર ક-લાં, આથી ઝંઘડુશા બેહોશ થઈ લગણે હાથ દઈ બેઠો:

હીરાંએ કહ્યું—તમે આમ લમણે હાથ દઈ નિરાશ થઈ ચીંતા કરી શું કરવાના હતાં. બની તે ના બન-વાની છે? રાંડ મધ તો એના ખાપનું નામ બોળી મધ, તમે જીવતાં ઉઠ્યા એટલે સૌએ સારાવાના થયાં, પૈશો કા-લ પેન્ન કરશે આંતો તમારાં અંગનો મેલ મયો, પણ સ્વામીનાથ તમે જરા તપાસતો કરાવો કે રાંડ કોને લઈને

નીકળી ગઇ, મને તો લાગે છે કે પેલા લંપટ જોગી સાથે તેને સારા સારી હતી, તેથી કુબારજી લાંતી લાંજ પડી રહેતી હતી, માટે તલાસ તો કરાવો કે, જોગીડો છે કે નહીં ?

ઝગડુશાના ઊરમાં આ વાત ઉતરી અને મંદીરમાં માણસ મોઢલી તપાસ કરાવ્યો તો તેના ગુરૂ તરફથી ખબર મળી કે ગઈ રાતના નદી કીનારે સાધન કરવાનું નામ દઈ મારા પોથી પુસ્તકો લેધ પસાર થયો છે તે હમુ સુધી આવ્યો નથી. આ ખબરથી સર્વેને ખાતરી થઇ કે જડાવ જોગીને લઇ જતી રહી હવે ફાંફાં મારવા સધળાં ફાગટ છે,

ઝગડુશા જખમીરીને રહ્યો, આશા છોડીને સર્વે વાત વિસારે પાડી પૂર્વની પેઠે હીરાં સાથે પ્રીતી પાસમાં પડ્યો;

પ્રકરણ ૬૬.

“શામલાલનો જન્મ ને તેની મા હીરાંનું મરણ.”

અન્યોઅન્ય વધારે પ્રેમ બંધાયો અને દંપતિનું જોડુ સુખમાં દીવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યું, પ્રભુ ભક્તિમાં તક્ષીન થયા, દયાના પ્રણામ ઊત્પન્ન થયા માડયા, નિરાધાર સ્ત્રી પુરુષોને આસરો આપવા માંડ્યો અંધા પાંગળાઓને અન્ન પત્તાદી આપવા શરૂ કર્યા, બળકેને ખુબ જાનપાન ખવરાવી રાજી રાખતાં, કપટ જંગળ તમામ તણ દીધી, અસલ બાપજી અળગુ કાઢ્યું, ઇલાદી ધર્મના કાર્યથી તમા પૂર્વના પુન્યનો ઊદય થયાથી હીરાંને પેટે ગર્ભ ઊત્પન્ન થયો. એટલું તો ખરૂં છે કે જ્યાં સંપ હોય લાંજ સુખી થાય, હવે દંપતીના સુખની શીમા રહી નહીં, પરમેશ્વરનો પાડ માનવા લાગ્યા ને ધર્મ ધ્યાનપર દીન પ્રતીદીન વીરો-શ દ્રઢતા બાવ રાખવા માંડ્યો. અનુક્રમે એક પછી એક

એમ દીવસ ગુજરા લાગ્યા, અને નવ માસ પૂર્ણ થએ હીરાંએ સુખ શાંતીથી એક સુંદર પુત્રનો જન્મ આપ્યો.

પુત્રની વધામણી સાંભળી ઝંઘડુશાને ધણો આશ્ચંદ થયો, અને સમાવા'લા તથા મીત્રગંડગમાં જોખલે જોખલે સાકર વેહે'ચી છડી જમાડી જોત્રદેવીનું પુજન કરાવી આંઃ મણે કંકુના હાથા થાપન કર્યા. બારી બારણે આશોપાલવ તથા આંગાના તોરણ લટકવી દીધાં, ભાટ ભવાયા ગીતો ગાતા આવ્યા તેગને પણ યોગ્ય શીરપાવ આપી ખુશી કર્યાં. અને સગા સહોદરોને સારી પેઠે સંતોશી પુત્રનું નામ શામલાલ પાડ્યું.

દીનપરદીન શામલાલ સુખમાં ઉછરવા લાગ્યો. શામલાલ છ મહીનાનો થવા આવ્યો તે વખત તેની મા હીરાં સુખારોગમાં રીજાતી હતી ધણા ધણા ઉપચારો કર્યા પણ એકે ઔષધથી તેના રોગને ટક્કી લાગી નહીં હીણુ ભાગ્યણી હીરાં પુત્રનું સુખ જોવા ઝાઝા દીવસ જીવી નહીં, અંતે હીરાંને સુજી આવ્યું કે હું વધારે દીવસ આ અવનિમાં કાઢવાની નથી હવે પછી મારા પ્યારા પુત્રનું શું થશે ? એની અમુઝણમાં નિશ્વાસ નાખી ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગી.

ઝંઘડુશા પ્રાસેજ બેઠેલો હતો, તે એકદમ ગભરાઈને હીરાંનો હાથ હાથમાં લઈ ચુમી દઈ બોલ્યો. પ્યારી હીરાં આજ તને શું થાય છે ? તારા શરીરને સુવાણુ નથી કે શું ? જોને રડવું શા માટે આવે છે ? તું કેમ કાંઈ બોલતી નથી, તું ના કહે તો તને મારા સોગન છે, તારા દીલમાં જે કાંઈ અદેશો હોય તે બેરીકરથી કહી નાંખ્ય જરા પણ હરબડીશ નહીં.

હીરાં આંચકા ખાતી બોલી—સ્વામીનાથ મારા શા-

મલાલની સંભાળ રાખજો, હવે આ ફાની દુનિયામાંથી ફૂતો જઈશ મારા વાહાજાનું સુખ જોવાને જરાપણ વખત મળ્યો નહીં, તે દુઃખીઆરા પુત્ર ઉપર મારી પેઠે ક્યા સ-ખજો, મેં આપને અપ્રિતિ ઉપજાવી ધણા હેરાન કર્યા છે, તેને માટે હું આપની પાસે ક્ષમા માગુ છું. પ્રાણનાથ મારા તમને છેલ્લા પ્રણામ છે, આમ બોલતાં તેની છાતી ભરાઈ આવી ને બોલતી બંધ થઈ ગઈ.

હવેદુશાએ પોતાના રમાલથી તેના આંસુ લુછી નાખ્યાં, અને માંયા ઉપર હાથ ફેરવી હીમ્મત આપી ગદગદ કંઠે બોલ્યો—મારી વાંલી હીરાં, તારે પુત્ર સંજંધી જરા પણ ચિંતા કરવી નહીં. જ્યાં સુધી હું જીવતો બેઠો છું ત્યાં સુધી તારા પુત્રનો કોઈ વાંકો વાળ કરી શકતાર નથી, તું નચિંત રહે, તે મને મારા પ્રાણથી અધીક પ્યારો છે.

મારો સર્વ આધાર હવે તેના ઉપરજ રહ્યો છે, તું શા સાર સોચ કરે છે પ્રભુ કરશે તો તને થોડા દીવસમાં આરામ થઈ જશે, વાંલી આ સ્વાર્થીઆ સંસારમાં કોઈ કોઈનું સગુ નથી, સર્વે ગિથ્યા આળપપાળ છે જેમ સાયંકાળની વખતે, પક્ષીઓનાં ટોળાં એકત્ર થઈ માળામાં બરાઈ બેસે છે, તેવી રીતે આપણે પણ ક્ષણભંગુર દેહમાં વાસ કરી રહ્યા છીએ, પક્ષીઓ પ્રભાતમાં ઉડી પોતપોતાનું સ્થાનક વરંજી ઉડીને ચાલ્યા જાય છે, તેમ આપણે પણ આ દેહરૂપી ઘર છોડી એકવાર ચાલ્ય જવું છે તો તેનો સોચ શું કરવા કરવો બેઠાએ, માટે પ્યારી એ આળપપાળ તજી એક પરમાત્માનું સમર્થુ રાખ્ય કે જેથી તારા આત્માનું કલ્યાણ થાય.

હીરાં હવેદુશાને બોધ સાંભળી શાંત થઈ, અને સંસારી વિચારમાંથી મન મોકળું કરી સુતી સુતી બચવાનું

ભજન કરવા લાગી. દીવસે દીવસે હીરાંની વ્યાધી વધતી ગઈ, હાથ પમના મગા નરમ પડ્યાં, ઝીંભે કાંટા પડવા લાગ્યાં, આંખો જોડી જતી રહી, દાંત ખીડાઈ મગા ને બોલવું બંધ થઈ ગયું.

આ બનાવ જોઈ ઝંઘડુશા કમ્મરમાંથી ભાગી ગયો અને તેના સઘળાં હોશકોશ જોડી ગયાં, સગાવા’લાઓને ઘેર ખજર આપી જેથી તેઓ બિચારાને ખજર પડતાંજ એક પછી એક દોડ્યા આવ્યાં અને વૈદને તાકીદથી તેડવા મોકલ્યું, થોડીવારે વૈદરાજ આવ્યા ને હીરાંનો હાથ પકડી નાડી જોવા બેઠાં નાડી જોઈ ના જોઈને હાથ હેઠો મુકી જિભા થયા, કાંઈ નથી તમારે સંભાળવું હોય તે સંભાળજો પાંચ મિનિટનો પરણો, છે. એમ સુચના આપી વૈદરાજ તો આવ્યા હતાં તેમજ ચાલનાં થયાં.

વૈદરાજ બહાર નિસર્યા નહીં તેટલામાં હીરાંને હેડકી આવી સગાવા’લાઓએ રડારોળ કરી મુકી, ઝંઘડુશાએ હીરાંના કાનમાં પૂન્ય દાન કીધું અને સઘળા એકઠા મળીને રામ રામ કરવા લાગ્યાં. થોડીવારે ખીજી હેડકી આવી અને ત્રીજી હેડકી આવતાં વાંતજ તે દુખી દારાની ડાકણી ફાડી અંદરનો હંસ ઉડી ગયો.

હાથ હાથ ગજળ થઈ ગયોરે મારા બાપલીઆ, એમ કહી ઝંઘડુશા એ માથુ કુટી કલ્પાંત કરી મુક્યું અને રાગડા તાણી રડવા માંડ્યું. કોઈ કાકી, કોઈ માશી, કોઈ ફાઈ, એમ એક પછી એક વારંવાર દુખના ઉદ્દગારની પોકા પડવા માંડી.

જેરીઓ ધડાપીટ ધડાપીટ કરતી કેડે સાલ્લા બાંધી ખુલ્લી છાતીએ હાયરે હાયરે કરી ખડકીની બહાર કુટવા મંડી પડી. આડોરી પારોશી તથા નજીકના સગા મળી

મસાણીને લાંથી ખાંપણ લાવી મુજના લાછાવડે શયને મજામુત ખાંધ્યું અને ચાર જણા ખખા જીપર વાંસના ચાર છેડા લેઈ. “રામ બોલો લાઘરામ” કરતાં દુધેશ્વરની રંગશાનભુમિ તરફ દહન કીયા કરવા સારું ચાલતાં થયાં.

ઐસીઓ કુટતી કુટતી પોળ સુધી આવી પાછી વળીઃ ઓહો કરતા લોકો એ શયની પછાડી ચાલવા માડ્યું, અને ઝંઘડુશા પણ કેડે હાથ મુકી મારા બાપરે મારા બાપ લીઆરે એમ પોકો મુકતો મુકતો દુધેશ્વરની દહન કીયાની રંગશાનભુમિ આગળ જઈ પહોંચ્યો. એટલે તરતજ રંગશાનીઆઓએ શયને ચેહમાં સુવાડી ઝંઘડુશા પાસે અગ્નિ દાહ દેવરાવી તમામ ચેહ સળગાવી મુકી.

એ કક્ષાકમાં સધળું શય બળીને સફા થઈ ગયું ગાંડીમા માટી મળી ગઈ, બાદ સર્વે ઘટોલાડવો કરી કુકવેઃ કરતા નદીમાં નાહીને ઝંઘડુશાને ઘેર જઈ બેઠા. થોડીવારે ઝંઘડુમાં બાયડા બાયડીઓ એકઠાં થઈ રીવાજ પ્રમાણે કાણુ-મોકાણુ કરી ઝંઘડુશાને છાના રાખ્યા. અને જમવા ઉઠાડી સધળા ઝંઘડુમાં આવેલા સ્ત્રી પુરુષો વિવર્જન થયાં.

ઝંઘડુશાએ ત્રીજે દીવસે તાદીવાળી નાતરીરરતા પ્રમાણે બાર દડાડા થયા એટલે સુવાળુ કઠી બારમું કર્યું, અને લિતર કીયા કરાવી શોક મુકી સર્વે પાત વિસારે પાડી ધંધોરોજગર ચાલુ કરી શામલાલની સંભાળ રાખવા માંડી.

પ્રકરણ ૭ મું.

“શામલાલનું લગ્ન ને વસિયત નામું કરી

આપ્યા બાદ ઝંઘડુશાનું મરણ.”

હીરાં ગરી ગઈ તે વખત શામલાલની ઉમ્મર સાત મહીનાની હતી હવે ઝંઘડુશાને મહાજન્મળ આવી પડી,

પુત્રને ધવરાવવા ધાવ રાખી મોહોટો કરવા ગાંડ્યો અને પોતાનો મોનાનો વહેપાર શરૂ કર્યો, કેટલીકવાર શામલાલને તેડીને દુકાને આવતો ધાવને પણ પાસેને પાસેજ રાખી હતી, શામલાલ જરીક રડતો કે તરતજ તેની ધાવને ધવાડવા આવતો, કોઈ વખત ધાવ આધી પાછી ગઈ હોયતો પાડોરીની સ્ત્રી પાસે લેઈ જઈ ધવરાવી આવતો, રાતની વખતે આડાશ કરી ઉંઘતો ના હોયતો પોતે હીંચકા નાખી હાલરવું ગાંધ જિંઘાડી દેતો, ને કદાચ ગળમુત્ર પણ ઘોવું પડતું. એમ અનેક તરેહની વિટંગણા વેડીને અંધકુશાએ શામલાલને સાત વરસનો કર્યો.

હવે શામલાલને તેના પીતાએ કોઈ સારા મહેતાઈની નિશાળે બંધવા મુક્યો અને સારી રીતે અભ્યાસ કરતાં તે અગીયાર વરસની વયનો થવા આવ્યો.

અંધકુશાએ પુત્રને જિમ્મર લાયક થયેલો જાણી દીર્ઘદ્રષ્ટિ કરી વિચાર કરવા ગાંડ્યો કે, હવે શામલાલને પર્યાવરણમાં ધણું સારું થાય કાલની કોને બખર છે. મારી જૂના વસ્ત્રા થવા આવી ધડી પછી શું છે? તે કોઈ કળી શકતું નથી માટે કાંઈ એસણુ જેસારી દજી તો દીક, આમ વિચારના વમગમાં બેઠેલો હતો તેટલામાં નીચેના એકમાંથી કોઈએ હાંક મારી શેડજી ધરમાં છા કે ?

અંધકુશાએ જીઠીને એકમાં બેસું તો ગોરમહારાજને ઉપર આવતાં દીઠાં. અંધકુશા દાદર સુધી સામો ગયો ને ગોરને આદર સત્કાર કરી અંદર તેડી લાવ્યો; ગોરમહારાજ નમસ્કારછે. ધણા દહાડે અમારૂં ધર પાવન કર્યું એમ કહી ગોરને જેસવા આસન આપ્યું.

ગોરમહારાજે કુશળતા પુછી અને અંધકુશાએ ગોરને આવાગમનનું કારણ કહેવા કહ્યું.

ગૌર બોલ્યા-સેજી બાધને સારું એક સ્વરૂપવાન કન્યા શોધી લાવ્યો છું, જે આપની ઈચ્છા હોયતો ત્યાં ચાં. લા કરી લમનું મહુતં નક્કી કરીએ.

અન્નદુશાએ કહ્યું—તેતો ઠીક પણ કન્યા કોનીછે કાંઈ ખાવા આપવા પડશે કે નહીં તેનો ખુલાસો કરો પછી હા અગર નાનો ઊત્તર દઉં.

ગૌરે જીવાળ દીધો-જીવો તમે મારા જજમાન છો તેથી તમને જીહું જણાવી ફાંદામાં નાખી ફસાવવા તે મહાર કામ નથી, ગૌરો તો તમારાબલામાં ભાગછે, અ. ડમંગશા કરી આપણી માતનો એક અહરથ છે તેની સ્ત્રી નું નામ અમથી કરીનેછે, ને તેને રૂપાળી નામની એક ની એક દીકરી અતી સ્વરૂપવાન અને બહેલી ગણેલી છે, ખાવા આપવાને જઈ એક ખરચ થાય તેમ નથી, તેની સાથે ભાઈના વીવાહ કરવાની તમારી મરજી હોય તો તે. ગના તરફથી કોઇ સારું કુળવાન ધર અને મુરતીઓ જોમ આંદલા કરવાની મને સારું પરવાનગી મળેલી છે.

અન્નદુશાએ કીધું—વિહવા કરવાને તો કાંઈ આદ નથી આપણે તો ફક્ત માણસ સારા જોમએ એટલે થયું, વાંધીલા હોયને વાતવાતમાં વાંધો પાડે તેવા માણસથી ખીલીજીએ છીએ

ગૌરે કહ્યું—ખીલવાનું કાંઈ કારણ નથી માણસ તો ઠીકઠીક ઠીકછે આકી સ્વભાવની તો ગાહેતી મેળવી નથી વળી તમારે ક્યાં તેને ઘેર દીકરી દેવા જવુંછે તે સંતાપ છે આપણે તો ઉલટી કન્યા લેવીછે.

અન્નદુશાએ કહ્યું—ચાર તારે ઠીક છે જે તમારી ઈચ્છા તેમ કરવાની છે તો હું ના પાડી શકતો નથી. પણ પક્ષ નું શી રીતે છે. તેતો નાત શીરસ્તે આપવા લેવાનુ છે “કંકુને કન્યા ને હમરનું પદ્મ” ગૌરે જવાળ દીધો.

ઝંઝુશાને હેઝે વાત બેઠી ને તરત ખુશીથી હા પાડી, સગાવાહાલાને બોલાવી તે વખત શામલાલના વીહવા અડમંગશાની દીકરી રૂપાળી સાથે કર્યાં.

ગોરે કહ્યું—આવતી સાક્ષમાં સંગરત આવે છે ગાટે લમ પશુ ઓણના લગ્નસરાગાંજ કરી નાખવું પડશે, કારણ કે સંગરત વરષમાં લગ્નની કીયા થાય નહીં, તેથી જો તમારે અનુકૂળ આવતું હોયતો સોમવતી અમાસને શુક્રવારનો દીવસ લગ્નને ગાટે ધણે શ્રીકર છે, એવો શુભ દીવસ ફરી ફરી આવવાનો નથી પછી આપની મરજી.

ગોરમહારાજનું કેહેવું યથાર્થ છે એમ કહી સપ્તળાં એ અનુમતી આપી અને ઝંઝુશાએ તે દીવસના લગ્નની તીથી કયુક્ત કરી.

લગ્નનો દીવસ નજીક આવ્યો, ઝંઝુશાએ મોટો મા. ડો. કાઢી સગાવાહાલાને નોતરી બે લશ્ચ નાતો જિઝાવી દીધી અને પાનસોપારીના બીડાં વેહેંચ્યા. બાદ લમને દીવસે મોહોટા મોહોટા શેઠ સાહુકારોને સાજનમાં લાવી હાર તોરા પેહરાવી હાથમાં ગુલાબછડી આપી બડી ધાગધુમથી વરઘોડો ચઢાવી ચોટામાં ફેરવી અડમંગશાના આંગણે લાવી ઉતાર્યો.

આ વખતે અડમંગશાએ પણ મન મોકળું મુકી દીધું હતું. ઘરની સામી બાજુ એક મોહોટો મંડપ કાઢી તેની આંદર હાંડી, ઝુમ્મર, મુન, વાલસટ, કાગળના ચીનાઈ ફાનસ વીગરે સળગતાં લટકાવી દીધાં હતાં, પવનથી રોશની એવી તો ઝોલા ખાતી હતી કે જાણે તારાઓ ફુટી પડ્યાં, જમીન ઉપર રંગબેરંગી માલીયા પાથરીને ઉપર મોટા માદી તકીઆ ગોઠવી દીધાં હતાં, અને મંડપની ચારે બાજુ ગુલાબી રંગના કપડાની ઝાલર સાથે મો.

ટા મોટા ખીતેરીકાચના તકતાઓ જડી લીધાં હતાં, વળી
ખેંડાંઓ માટે તો અમદાવાદની મોટી જોશની જાળમાં મં-
ગારી પથરાવી હતી.

વરધોડા ઉતર્યો અને વરરાજને (શામલાલને)
ધોડા ઉતારથી ઉતારી મંડપમાં પથરાવ્યા, ઉપરાઉપરી કા-
ચળાઓ આંખ્યા અને તેમાંથી ઝૂંઝૂંઝાએ શ્રીફળ લઈ
સાજનીઆઓને આપવા માંડ્યા, થોડીવારમાં ભાડે આણેલી
જડકુશ બરાએલી ખાલીખમ થઈ ગઈ અને નજીકના ના-
ળીએર વિના પેસાની આશાએ પહોંચવા પોહર રાત્ર સુધી
પડી રહ્યા. જાને વેહવાઈ સાગસામા ભેટયાં પછી જોરે વરરા-
જને તે રજુ કરી જોતરેની પાસે લાવી વરમાળા આરોપી.
વરકન્યાનો હસ્તમેળાપ કર્યા બાદ માહેરાંમાં બેસાડી જોર
ઓરી બાંધવા ગયો, જોરે થોડી વારમાં ઓરી બાંધી તૈયાર
કરી વરકન્યાને સાથે લાવી મોટા ધાંટા કાઢી ગંગળ ફેરા
ફેરવી દીધાં, અને અડભંગશાએ યથાશક્તિ પ્રમાણે કન્યા-
દાનમાં આપી વરકન્યાને પાલખીમાં પથરાવી જનીવાસેથી
તેમના ઘર તરફ વિદાય કીધા. ને ઝૂંઝૂંઝા પ્યારા દીકરાને
રૂપાળી વહુ પહોંચાવી વાજતે ગાજતે પોતાના ઘેર લાવ્યા.

રૂપાળીને પહેલું પુરું વરણ તો થયું હશે નહીં, તેટ-
લામાં તો શામલાલ કતાં પણ જિંચી વધી ગઈ, અને ધ-
રમાં કોઈ આંધેર બેઠું શીખામણ દેવા યોગ્ય હતું નહીં
તેથી બોલકણી પણ વધારે થઈ કાંઈની ભાજ શરમ તો
રાખતીજ નહીં, જમ્યા પછી બપોરે બાપ દીકરો દુકાને
જતાં ને સાંજના પાછા વાળુ વખત ઘેર આવતાં, તે દ-
રમ્યાન વચ્ચે વખત રૂપાળી પોતાની સહીયણીઓ સાથે
લોકોના ઘર ગણવામાં ગાળતી હતી, ધરમાં કામ ધંધોતો
કરબોજ કાને, કોઈ કાંઈ કહેવા જતું તો તેને કચડવાજ

ખાતી, શામલાક્ષ શીખામણના જે બોલ કેહેવા જતો તો સામે જુવાન દમ એકના અનેક સખ્દ શીર્ષાવમાં આપવા સુધતી નહીં, અંત્રદુષ્ટાને તો ધરડો ઠયરો ઠયરો કરી સામી હમી રહી દાંતીઆ કરતી. રૂપાળી શામલાક્ષથી કાંઈક મોહોટી જિમ્મરે માલગ પડતી હતી, તેથી શામલાક્ષને સંતાપવામાં કાંઈ બાકીજ રાખતી નહોતી આ બૈરીના બળાપાને બળાપામાં બીયારો શામલાક્ષ તો સુકાઈને દુષ્પ્રજ્ઞા અને ગયો હતો. અંત્રદુષ્ટા પશુ રૂપાળીના રંગ ઢંગપરથી જાણી ગયો હતો કે આ સંધ કેદાર પોહોંચવાનો નથી,

હવે અંત્રદુષ્ટાને જરા આવી પોહોંચી માયાના તમામ નિમાળા સફેદ રૂઝની પૂણી જેવાં ધર્મ ગયાં, મોંહની બર્તીશી બહાર નીકળી આવી ડાયાં બેસી ગયાં, અને શરીરની ચામડી કચલી વળી લટકવા લાગી, હાથ પગ થર થર ધ્રુજવા માડ્યા, આંખે જાંખ વળી પાણી ગળવા માંડ્યું અને મુખમાંથી લાળ પડવા લાગી. આથી અંત્રદુષ્ટાએ જાણ્યું કે હવે આપણે થોડા દાહાડાના પંડણા છીએ તેથી શામલાક્ષને ઘર સંસારથી વાકેફ કરી સવળી ધરકાગતનું વશીયતનામું કરી તેના કબજામાં સોંપુ, જેની મારા મુવા પછી તેને પુંજીનો કબજો મેળ વનાં કાંઈ પણ અડચણ આવે નહીં એ વીચારથી અંત્રદુષ્ટાએ એક હુંશીઆર વકીલને ફો આપવાની કબુલ કરી તેડી ગંગાબો, અને વકીલે અંત્રદુષ્ટાની ભક્ષામણ પ્રમાણે ટુંક મુદતમાં એક વિજ તૈયાર કરી તેના હાથમાં મુક્યું, અંત્રદુષ્ટાએ તેના નીચે સહી કરી વકીલને તેની શી આપી વીદાય કીધો. રાત પડી અને ધરના તમામ માણસો ને શયન કરવાનો વખત થવા આવ્યો તે વખતે અંત્રદુષ્ટાએ શામલાક્ષને તેની મેઢી અંદરથી બ-

હાર મોઢાવી પોતાની પયારી પાસે બેસાડી નિચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

મારા પ્યારા દીકરા હું તને જે છેલ્લી સ્ત્રીઆમણ આપું છું તે તારા કાગળ અંતઃકરણમાં કાતરી રાખજે. સાંભળ ? આ ફાની દુનીઆમાં હવે હું અલ્પ કાળ દીવસ ગુજરવાનો છું વધારે વખત નહીં રહેવાને આ મારા સંદેહ ચળકતા બાળ સંક્ષી પુરે છે, માટે હવે મારે તને જાહેર કરવું જોઈએ કે તારા બાપના મુત્તા પછી તારા બાપની મીઠકતને મેળવતાં આગળ ઉપર તને અડચણ આપે નહીં, તેટલા માટે મેં એક હુંછીઆર વકીલ મારફત તારા નામથી એક વીલ તૈયાર કરાવ્યું છે, અને તે વીલની શરતથી તેનાં અંદર લખેલી તમામ મીઠકતનો તું કુલકુલા વારસ ધઈ ચુક્યો છે.

હવે આ ત્રીજોરીની કુંચીઓ હું તને સોંપુ છું, ને તું સંભાળી લે, કપાટના અંદરની ત્રીજોરીમાં સોના રૂપાના મળી વીસ હજારના દાગીના દામડામાં ભરી મુકેલા છે. વીસ હજાર રોકડા સકાઈની દસ થેલી ઉપરના ખાનામાં આડી ગેઠવેલી છે. અને નીચલા ખાનામાં ચાર ટકાવાળી પ્રોમીસરી નોટ રૂપીયા પાંચ હજારની તથા પરચુરણ શેરો મળી રૂપીઆ પંદર હજારના કાગળઆ મોહાટાં ભુંગળામાં ભરી મુકેલા છે.

વળી હાથમાં અત્રે “રત્નપુરીના” રહીશ મેમ્સર્સ કેડી એસ તરફથી “ડાયમન્ડ બેન્ક” ઉધાડવામાં આવેલી છે, ને તે બેન્ક નવ ટકાના વ્યાજ આપવાની કમીસને ત્રણ કરોડ રૂપીઆની “ફેલિધરસોન” કાઠી છે, બેન્ક ધણી સારા પાયા ઉપર ચાલે છે. બેન્કની એજન્ટ તરીકે એક “મીસીસ

ન્યુઓલ્ડન ” કરી ઈંગ્રેજ સ્ત્રીને ઁન્કનું કામકાજ કરવા નીમેશી છે ને તેના હાથ નીચે માધવલાલ કરી એક સુર તી કાયત કામ કરે છે, તે ધણા હુંશીઆર ને કામેલ મા હુંસ છે. “મીસીસ ન્યુઓલ્ડન ” તેની સજાદથીજ સ-ધળું કામકાજ કરે છે. જો કે તેણી ધણી જઈક ઉમ્મરે પોહ્યાંએશી છે, અને કમ્મરમાંથી વાંકી વળી ગઇ છે તો-પણ શ્રમ લઇ એક નિષ્ઠાથી પોતાનું કામ બજાવ્યા કરે છે, માધવલાલ ધણીતાર આપણે ઘેર આવે છે અને તેની સાથે આપણે ઘરોળા જેવું છે, તેથી તેનીજ સજાદથી આપણે “દાઢલખા દલાલ”ની મારફત ચાલીસદગરની “લેધર-લોન”ના ચાર કકડા ખરીદ કીયા છે.

ઁન્કનો બધાંધોરી હાલ માધવલાલ છે, તેને સોનાની ટેકરીવાળાના સોદા ઉપરા ઉપરી લાવી સદેા પુરપાટ ચ-લાવ્યો છે. તેથી બજારવાળાઓએ લોનનો બાવ વધારીને બાર ટકા કરી મુક્યો છે તેથી લોન શોધી પણ મળતી નથી, આ ઁન્કનો ધધો ઝરણાપત્તાથી કોરા હીરા મં-ગાવી અતરે ધસાવી ચોપ ચઢાવી પરમાર્થ: વિલાયત પો-તાના આડતીઆ ઉપર મોકલી આપે છે, વિલાયતના વેહે-પારી આપણી “ડાયમન્ડ ઁન્કના” હીરાનું તેજ જોઈ બા-પણ એકદમ અંગત્ર જાય છે. તેથી મોકળા મને ખીરસા ખાલી કરી એકદમ ખરીદ કરી લે છે. હીરાના ખરેખરા દામ તો ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય તેવું જણાય છે. પરંતુ માલ-ની અજીત હોવાથી વખતસર ઁન્ક માલ મોકલી શકતી નથી તેથી બજારમાં બાવ આટલેથીજ અટકી પડ્યાં છે, નહીંતો સટોરીઆઓએ કેતારના પણ ખારના અદાર કરી મુક્યા હોત.

આ લોનના કાગળઆ ઁન્કની આખર સુધી અ-

નામત રહે તેટલા માટે તમામ ચલણી નોટ જેવાં ચીક-
ણ ચર્મ પત્ર ઉપર વિજ્ઞાપની વોનિસની કાળી શાહીથી
છાપવામાં આવેલા છે, અને તેથીજ સદ્દુ સોનનું નામ
“લેન્ડરસોન” રાખવામાં આવેલું હશે ?

માટે મારે તને કેહેવાનું એટલુંજ છે કે ચાલતાં
સુધી તારે તે સોન વેચી ખાતી નહીં, આગલ ઉપર તેના
દામ દુપટ થઇ જશે અને તને ઘણો ફાયદો રહેશે, તે
ચાલીસહજારના નોટના ચાર કકડા પણ તેજ ખાનાની
ખીંછ ગાળુએ આગડાની પેટીમાં રૂમાલે બાંધી રાખી મુક્યાછે.

ખીંછું આપણી સોનાની દુકાન સારી રચીતીમાં રહે
અને જેમ આપણી આગરને અડચણ આવે નહીં એવી
વર્તણૂકથી વરતજો અને દુનીઆમાં કુળ દીપક થજો.
વળી તારી સ્ત્રી ઘણી નાદાન છે ખીલકુલ કલ્યાણગરી ન-
થી, વાત વાતમાં વાંકુ કાઢી એકના અનેક સંબંધાવે છે
તેને દુષ્ટ લોકોની સોજત કરવા દઇશ નહીં, અને તેના ઉ-
પર કરપ રાખી કળજો રાખજો. જો તેમ તું નહીં વર્તે તો
હાલના જમાનાના લોકો એવાં તો ઇર્ષ્યાવાળા છે કે તમે
બંનેને ઉંધુ ચતુ બતાવી ધરના હાલ હવાલ કરાવી નાંખ-
શે. કદાચ તારી બૈરીથી તને બનતીરામ ન આવે તો
પણ ભુલે ચુકે ખીંછ બૈરી કરીશ નહીં, લાખ વાંછીની
વેદના સારી છે પણ બે બૈરીનું દુઃખ ભુંદુ છે. તે તો
જોને વીધું હશે તેજ જાણુતો હશે. હવે જાઓ બેટા એ-
ટલી શીખાગણ બરા છે, રાત ઘણી ગઈ છે માટે સુઈ રહો
પ્રભાતમાં વેહેલાં ઉઠજો. મને પણ હવે નીદ્રા આવે છે માટે
હું પણ શયન કરું છું. આ વીલ તૈયાર કરાવેલું છે તે તું
લે, ને તેને સંભાળીને તું તારા કબજામાં રાખજો અને
કામ પડે તેનો ઉપયોગ કરજો.

બાપ દીકરો જાને જુદા પડ્યા, શામલાલ પોતાની મેઢી ઉપર જઈ સુઈ રહ્યો અને ઝવડુશા પણ શામલાલના સુખને માટે વીચાર કરતો કરતો નિંદ્રા દેવીને વશ થઈ ગયો. હવે ઝવડુશાની અજલ આવી પોહોંચી, કમરમાંથી બેચડો વળી ગયો ટાંટીઆ એક મેક અથડાવા લાગ્યા, હેડીઓ ખદાર નીકળી આવ્યો, અને હાડ પિંજર એકલું દેખાવા માંડ્યું. શામલાલે દાકતરને બોલાવી દવા કરાવા માંડી પણ સંધ્યું ફે.કટ, ફક્ત તેર દીવસની દુંડી મુદતનો તાર આવ્યો, અને તડાકા બંધ શામલાલને સુતો મુકી, પછો ચોનેર વર્ષની પુરી જઈશીએ દેહ રૂપી દુનીઆમાંથી સાંજના સાડા ચાર કલાકે પાણીના પુરની માફક પોખારા ગણી ગયો.”

શામલાલ પિતાના મર્ણુથી ધણો શોકાલુર થઈ ગયો, ખાવું પીવું તણ આપ્યો દીવસ માત પીતાને સંભારી રડરડ કરવા માંડ્યું, બાઈબંધ દોસ્તાર તથા સગાવાંલાઓએ ગળીને તેને શીખાગણ આપી કે બાઈ મા બાપ તે ક્યાં સુધી બેશી રહે, આપણે તેમની ધણીએ જરૂર હોય પણ આવરદાની દોરી દુંડી હોય ત્યાં કાઢવું કાંઈ ચાહે નહીં, “જુદો તેની જુદી નથી” સૈકા જંચું છે તે જવાનેજ માટે મીથ્યા શોક મુકી દે, અને તારા પીતાની જેમ સદ્ગતિ થાય તેવા ઉત્તમ કાર્યનો આરંભ કર, આમ રડીને આંસુ લીંટ નાંખીએ તો તે બિચારાઓને રૈરવ દુઃખ ભોગવવાં પડે અને આપણે ઉલટાં પરમેશ્વરના ગુનેગાર ઠરીએ.

આ શીખામણથી શામલાલ તરત સમજી ગયો અને પોતાના પીતાનું કારણ કરી સર્વ શોક મુકી દેઘ

પીતાનો બતાવેલો સેનાનો ધધો ચાલુ કરી આનંદમાં દીવસ ગુનરવા લાગ્યો ;

પ્રકરણ ૮ મું.

“ રૂપાળીની નઠારી ચાલ.”

હવે ધર સંસારની લગામ રૂપાળી વઢુના હાથમાં આવી, તેથી આકરનકર તથા વાણેતર બિપર હુકમ બળ-વવા માંડ્યો અને કેટલાક જુના માણસોને રમ આવી પોતાના મન પસંદ માણસોને પોતાની પાસે રાખ્યાં; રૂપાળીનો રોક વધી પડ્યો અને શામલાલને તો તુલુ મા-ફક ગણવા લાગી, સમીસાંજથી ખહાર બઢકવા જતી તે પાછી પોહોર રાત્રે ઘેર આવતી, શામલાલ મોંડા આવવાનું કારણ પુછતો તો તેના પ્રતિજિતરમાં પાંસરો જુવા-બ દેવાને તો તેને સોમનજ ખાધા હતા.

આજ મારી માશીને ઘેર ગઈ હતી. આજ ફેઈને ઘેર જરા કામ હતું, આજ મારા પીપર ગઈ તેથી અમુ-ક થયું, આજ જરા બલાગર આવી માથું દુખતું હતું તેથી પાડોશીના ધરમાં સુતી હતી. એમ અનેક તરેદના આડા દોહોડા ખહાના બતલાવી દરરોજ અખાડા કરતી, શામલાલ જ્યારે તેને સોંટી લઈ ખોખરી કરતો ત્યારે સામી ગાળોની ગોફણો ગબડાવી મોહવાળી રડવાબેરતી અને પ્રસંગે પ્રસંગે ઝેહુર ખાઈ મરી જવાની કે કુવો હવાડો કરવાની બીક બતલાવી બિલટી ઓશીઆળો કરતી.

જે માધવલાલ આગળ આપણે જણાવી મયા છીએ તે સખ્સ અધુશાની હૈયાતી છતાં કાંઈ કાંઈવાર તેના ધ-રમાં આવતો હતો તે દહાડાથી રૂપાળીને તેની સાથે મો-

હોમતની મડાગાંઠ પડેલી હતી. અધ્યાપી મુંઘી માધવલાલ શામલાલ પાસે બેઠક સમંધી બહાનું કાઢી રૂપાળીના ગે-
જાપ માટે અવાર નવાર આવજા કરતો. પરંતુ શામલાલને તેની આજ ચલગત સારી લાગી નહીં, તેથી પોતાના ઘર-
માં આવતો બંધ કીધો હતો. માધવલાલ આવતો બંધ થયો એટલે રૂપાળી બહાર જવાનું બહાનું કાઢી બ્રહ્મીખરી વખત તે માધવલાલના મેળાપ માટે છાનીમાની તેને ઘેર જ-
તી આવતી થઈ. શામલાલને આ વાતની ખબર મળવાથી રૂપાળીને સાયંકાળ પછી બહાર જવાને ખીલકુલ બંધ કી-
ધું. આજની સાંજના સાત વાગતા રૂપાળી ઘરમાંથી છા-
નીમાની સટકી જઈ તે સુરતીકાયત માધવલાલને ઘેર ગ-
ઈ હતી, અને મોડી રાતના મળવાનું નક્કી કરી અઠ વાગ્યાના અમલે પોતાના ઘર તરફ પાછી વળી હતી. શામલાલે જોયું તો તે રૂપાળી ઘરમાં હતી નહીં, તેથી તેને તરત વહેગ પડ્યો અને પોતાના માણસોને બહાર શોધ કરવાને હુકમ કરેછે તેટલામાં તો રૂપાળી શેઠાણી ધસમરતાં ઘરમાં પેદાં.

શામલાલે પુછ્યું—અભાર મુંઘી ઘર છોડી ભુંડાણુની માફક કયાં ભટકવા ગઈ હતી? તેના બુદ્ધિમાન રૂપાળીએ તડાકા બંધ કર્યું અને અમારે ગમે ત્યાં ગયા હમણું તેમાં તારે શી પંચાત છે. આવા બુદ્ધિમાની શામલાલને અતંત્ર કોઈ ચ-
દ્યો ને તેની સારી પેડે શેવા ચાકરી કરી કોપરાપાક જમા-
ડ્યો. રૂપાળીના કોપરાપાક પાચન થઈ શક્યો નહીં, તેથી બહાર નીકળવાના બહાના શોધતી શામલાલની સા-
મે ગાળોની ગોફણો ફરતા ફરતી ફેંકતી હતી; “વાંચનાર” તેજ આ રૂપાળી કે જે અર્ધી રાત્રીના સમયે શામલાલની સાથે માધવલાલના મેળાપને માટે ગાળોનું યુદ્ધ મચાવી

કુલે પડવાનું ખડાનું કાઢી કુવામાં પથ્થર નાખી પોખારા ગણી ગઇ હતી. અને તેજ પુરૂષ આ આપણો શામલાલ કે જે રૂપાળીને કુવામાં પડી મરી ગયોતી જાણી અદ્ધસોસ કરતો પાછલીપોહોર રાત્રી બાકીએ નિદ્રાદેવીના પાસમાં પડી ધ-સધસાટ ધોરતો હતો.

પ્રકરણ ૯ મું.

“બંને ઉપર ફેાજદારી કેસ.”

“વાંચનાર” તમો હવે જરા રૂપાળીની રમત જુવો. રૂપાળી કુવામાં પથ્થર નાખી નાહી તેવીજ તે માધવલાલના ઘર નજીક આવી પહોંચી. આ માધવલાલનું મદ્રાન ચંદનીચોકની દક્ષીનુદિશા તરફનાં ‘એક ખુંજામાં આવેલું હતું. ત્યાં જઈ તરત તેણીએ જુગ મારી નીચકું બારણું ઠોક્યું, આ વખત રાત્રીના એ વાગ્યાનો સુમાર થવા આવ્યો હતો, અને મુંબાઈ ગુજરાતી નાટક મંડલીનો “રાજગીર” નો ખેલ જોઈ લોકો દારાદોર ધર તરફ પાછા ફરતા હતા તે સમયમાં રૂપાળીનો સાદ સાંભળી તરત માધવલાલ ઊઠીને આ’રીએ આવ્યો અને જોયું નો, પોતાની માથુકને નીચકું બારણું ઠોકતાં દીઠી તેથી દર્પમેર નીચે ઉતર્યો ને બારણા ઊંચાડી રૂપાળીને અંદર લીધી.

નાટક જોઈ આવનાર કેટલાક જુવ નીઆઓ આ જ નાવ જોઈ તરત તે ધર તરફ ધસા અને ખદારથી સાંકળ ચઢાવી પાધરા પોલીસને તે વીસેની ખખર આપી પસાર થઈ ગયા.

ફેાજદારે રૂપાળી નામની સ્ત્રી ઘરેલું લઈ નાંદી ગ-ઓતી છે માટે તપાસમાં રહેવું તેવી ખખર પ્રથમથીજ સધળી ચોડીના અમલદારોને આપી ચુક્યો હતો, તેથી

અહીંના જમાદારને તરત શક પડ્યો અને તેજ વખત પોલીસની ચોકી મુકી ફ્રાજદારને ત્યાં ઝાહર કરવા ગયો.

ખંદારની ધાંધલ સાંભળી માધવજ્ઞાન ખંદારી આગળ આવ્યો અને જુવે છે તો પોલીસના શીપાર્ઝોને મકાન નિચે ફરતાં જોયાં, આથી તે ગિચારો થયો ધમરાયો ને તેની તો પોતીઆની પાટલી ધાલે તો કાછડી નીકળી ‘જવા માંડી, એને તો નક્કી થઈ આવ્યું કે પોલીસને ખબર પડી મઘ ને પાકા સપડાણા હવે છુટવાનો આરો નથી. બારીએથી ધરમાં આવ્યો અને ધરમાંથી બારીએ આવી હાથ હાથ શું થશે એમ કહી પાછો વળી ધરમાં આવી જોલ્યો હાથ હાથ ભોગ મળી ગયા હવે હું શું મોં દેખાડીશ ?

રૂપાળીએ ગમરાટમાં પુછ્યું—સરકાર ? નીચે ધમાધમ શેની થાય છે કે જેથી તમે આટલા બચા જે બાકીના બની ગયા છો ?

માધવજ્ઞાન જોલ્યો—અરે પુરી મોકાણ મંડાણી છે, આપણી વાત સતંદર ઉઘાડી પડી મઘ છે તેથી પોલીસના શીપાર્ઝોએ આપુ ધર ઘેરી લીધું છે પાકી ખરાબી થઈ પ્રમાતમાં આપણુ જાંનેને પકડી પોલીસ ટારટમાં ફબા કરશે ત્યારે શો જુવાન દેખશું. તારે ગમે તે તુ કર પણ હું તો હવે ઝેર ખાઈ મરી જમશ.

રૂપાળી જરા ધમરાઈ તો ખરી પણ હીમ્મત આણી બેઠી, આમ બામજ્ઞાની ગાફક બોલી હીમ્મત શું હારો છો પોલીસ પકડી લઈ જશે તો સરકાર પાંચ પાંચ રૂપીઆ ડંડ કરશે પછી શું કરનાર છે કાંઈ જીવતો લેનાર નથી. “કરનાસો ડરના કયા”

માધવજ્ઞાન જોલ્યો—પણ મારી તો અસારથી નોકરી

ને આગર અને ગઠ હું લોકોમાં શું મોં દેખાડું, આટલા વરસ બેન્કની ચાકરી કરી ઈજત મેળવી તે પાણીના પુરની પેટે વહી જવાનો વખત આવ્યો મારા ક્યાં ભોગ લાગ્યા કે તારી સોજત કરી આગરના કાંધરા કર્યા, તુંતો જોગ કરે તેમ છાજે તેમ છે પણ મારે તો કેહેવત જોડું થયું. “પરનાર સદા ખુવાર, કાંટેકા બીજાના ચોર જીતીકા માર.” તારા તો સતર સગા તને છંડાવવા મેહેનત કરશે પણ મારું પરદેશીનું આંહી કાણુ સરીગત થાય. મારે હું તો હવે મારું મોં ખુદાર બતલાવનાર નથી. એમ કહી ઘરમાંથી પાણી જે ચવાનું દોરકુ ખોળી લાવ્યો અને ઊંચે લોઢાના કડા સાથે બાંધી ગળામાં ફાંસો નાંખી લટકવા જાય છે તેટલામાં રૂવાળીએ ખૂબ મારી કોઈ આવજો રે આવજો આ માંવજાત ગળામાં ફાંસો નાખી મરી જાય છે.

તેટલામાં તો ફોજદાર કેટલાક શીપાઇઓ સહીત નિચે આવી પોહાંચ્યો, અને ઘરને દીવેલી સાંકળ ઉઘાડી માધવજાતને ફાંસો ખાધા પેહુલાં એકદમ ઉપર ચઢીઆવી જાનેને કેદ કરી લીધા.

સરીઆમ રસ્તા ઉપર શીપાઇઓથી સોરગકાર થઈ રહ્યો પોફાટવાનો વખત નજીક આવવાથી કેટલાક ભાત લોકો સુવેળાથી ઊડી તે રસ્તે થઈ સરીતા ત્રટે સ્નાન કરવા જતા હતા, તેઓ પણ શીપાઇઓની ધમાલ જોઈ ત્યાં ઉભા રહ્યા, આડોશીપાડેલી પણ એક પછી એક પોતાના નિયમસર ઊડી બારીએ આવી ભજન કરવા બેઠા, કેટલાક તો બારીએથી કાળા ડગલાવોળાને જોઈ નીચે આવી જમાદાર શું છે શું છે કરી પુછવા લાગ્યાં, પ્રજાત થયો ને લોકોની બીડ ભારે થઈ અને એક પછી એક એમ જારતીમાં જરા-

તાંજ ગયા. ફ્રાન્ઝદારે જાનેને મેડા ડિપરથી નિચે ઉતરવાનું કહ્યું પણ જોમાંથી એકે નીચે ઉતર્યું નહીં અને અત્યંત કાલાવાલા સાથે માધવલાલે પાંચસો રૂપીઆનું એક ચલણી નોટ ફ્રાન્ઝદારના હાથમાં મુકી બોલ્યો સાહેબ હવે મારી લાજ રાખો હું પરદેશી નાહક ગાયો જમીન ને મારી નોકરી જતી રહેશે, મેં બુદ્ધ મોટી કરી છે માટે ગમે તેમ કરી આ વખત આટલો મારો ખચાવ કરો.

ફ્રાન્ઝદાર સાહેબ આ હરામની નોટ હજમ તો કરી જતો પણ કરે શું, હોમ્યાં થાય તેમ હતું નહીં તેથી લાચાર થયાં, કારણ કે લોકમાં વાત ચાલી થઈ ગઈ હતી અને હજારો આદમી રસ્તામાં એકઠાં થયા હતાં, આથી ફ્રાન્ઝદારે માધવલાલને કહ્યું હવે હું કાર્ક કરી શકતો નથી માટે મુંગા મુંગા નીચે ઉતરો નહીં તો શીપાઇઓ પાસે ધક્કા મરાવી હેઠાં જિતારવા જરૂર પડશે, આ સ્વાલ જોમાંથી એકે ગચ્છગાયો નહીં ને જમીન બણી મોં રાખી જાને જણા ત્યાંને ત્યાંજ જિમા રહ્યાં, ફ્રાન્ઝદારે શીપાઇઓને ડિપર બોલાવ્યાં ને બળાટકારે જાનેને મેડા ડિપરથી જિતારી સરીઆમ રસ્તા ડિપર લાવ્યાં.

જ્યારે પાસે જિભેલા લોકોએ તેમને નીહાણીને જોયાં ત્યારે તો તેઓ અકીત થયા અને ખુમે પાડી બોલવા લાગ્યાં, અરે! આતો પેલો ડાયમન્ડ બેન્કના હેડક્લાર્ક સુરતી કાયદા માધવલાલ અને પેલી શામલાલ શેઠની સ્ત્રી રૂપાણી!! અડબાંગશની દીકરી!!! ધીક્કાર પડો તેમના જીવતને રાંડનાઓએ ગાળાપોની આબરૂના કાંકરા કર્યા, એ પ્રમાણે બિચાર કરી લોકો ફટફટ કરવા લાગ્યાં.

ફ્રાન્ઝદારે જાનેનું નામ પોતાની ડાયરીબુકમાં નોંધી લીધું તે ડિપર જાનેની સહીઓ લીધી, અને રૂપાણીનું પેલું-

રેતું ધરાણું ઝડતીમાં લઇ પોટલી બાંધી સીક સીકો કરી જમાદારના સ્વાધીન કીધું. બાદ બંને ઊપર ચોરીનું હોગત મુકી બીડો તૈયાર કરી શીપાઇના હાથમાં સોંપી ત-હોગતદારને તુરંગમાં લઇ જવાનો હુકમ કર્યો અને તેજ દીવસના અગીયાર વાગતાં માજીસ્ટ્રેટની કોરટમાં મુદ્દા સાથે દાજર રાખવાનું કહી અધારૂઠ થઇ પોતાના મકાન તરફ ચાલ્યો થયો.

શીપાઇઓએ તરત આબુઆબુના લોકોને ચામકા મારી હઠાવવા લાગ્યાં. અને કેદીઓને વચમાં રાખી માધવજ્ઞાનની જનને મંદીરશાળા તરફ દોરી ચાલ્યાં. જોવા આવનાર એકલા યએજ્ઞા જનૈયા પણ પુઠેપુઠે હુરેહુરેના ગીતો ગાતાં વોળાવાને ઠેક મંદીરશાળાનું મકાન સુધી આવી લાગ્યાં. શીપાઇઓએ તુરંગનો દરવાજો બિચાડી કેદીઓને અંદર દાખલ કર્યા અને પાછો દરવાજો બંધ કરી લીધો કેહેવત છે કે, “તમાશાનું તેકુ નહી ને ઇશ-કનું મુલ નહી” બંનેને અંદર પુર્યાં છતાં પણ તમાશામાં તલીન થયેલા લોકો સાંથી પાછા હઠવાને હિમ્મત ધગવતા નહીં, શીપાઇઓ હટોહટો કરી ખુમો મારી થાક્યાં પણ કોઇએ ત્યાંની આધુનિક અશુભ નહીં, છેવટે થાકીને તેઓએ હાથમાં ચામકો લઇ ફટકારવા માંડી, ઉપરા ઉપરી સડાસડ થવા લાગી માર્યાં લોકોમાં નાસનાસ થઈ ભંગાણુ પડ્યું અને એકત્ર થયેલું ટોળું ચારે તરફ વિખરાઈ ગયું.

ટોળું વિખરાયાની આગમ્ય એક સખસ સાસમેર પુર જોસમાં પાસે થઈ ધર ભણી પસાર થતો હતો, આ ખંતીનો પુરૂષ કોણુ હશે? તેની જરા તપાસ કરીએ. જોઇએ શું! કે તે તો શાગલાલનો વાણોતર વેણી-અંદ કરીને હતો, કે જે પ્રભાતમાં ઉઠી પોતાના શેકને ત્યાં

સાકમાજી આણવાને અર્થે, પૈસા સેવા જતાં રસ્તામાંજ રૂપાળીનું ધાંધલ જોયું અને બંનેને શીપાઇઓ તુરંગમાં લઈ જતા હતાં તે જોઈ પોતે ગભરાટમાં પડી સવળો વૃત્તાંત પોતાના શેડને ઝાહેર કરવા ઝપાટાખંધ જતો હતો.

વેણીચંદ શામલાલને ત્યાં આવ્યો અને ચાકરને ખુમ મારી કહ્યું શેડને જલ્દી જગાડ મારે તાકીદથી સદેશો કેહેવાનો છે, આ વખત શામલાલ મોડી રાતના ઉખ-ગરાળી મરજિતમાં પડ્યો હતો, ચાકરે કપર આવી શામલાલને જાગાડી કહ્યું સાહેબ ? પ્રભાત થઈ ગયેલે ને વેણીચંદ કાંઈ તાકીદની ખચર કેહેવા બહાર બેસી રહ્યો.

શામલાલના પેટમાં તરત ધ્રાસકો પડ્યો, સવળી જાંઘ હડી ગઈ અને બાવરો બાવરો પથારીમાંથી હડી બાહાર, આવ્યો વેણીચંદને જોઈ તરતજ તેને તો ચેતા પડી ગયાં કે નક્કી ગઈ કાલ રાતના સનાનના સમાચાર છે, તોપણ હીમ્મત આણી વેણીચંદ પ્રતે પુછપરછ કરવા લાગ્યો.

શામલાલ—વેણીચંદ તમારે શું કેહેવાનું છે ને કેહેવાનું હોય તે છટ કહીનાઓ જરા પણ વીલંબ કરશો નહીં?

વેણીચંદ—અરે સાહેબ ! મજબૂ થઈ ગયો કાંઈ કેહેવાનીજ વાત રહી નથી.

શામલાલ—પણ છે શું તેતો કહો ?

વેણીચંદ—અરે ! શું કહું સાહેબ !! મારું તો મોંજ કાટનું નથી ! ! !

શામલાલ—મક્કા આદમી કેહેવા આવ્યો છે તો કાંઈ પણ કહીશ કે નહીં ?

વેણીચંદ—સાહેબ, નાક નીકળી ગયું.

શામલાલ—કાનું ?

વેણીચંદ—તમારું ને તમારા બાપનું.

શામલાલ—શા’ગી ?

વેણીચંદ—રૂપાળી વહુ’ગી,

શામલાલ—કેમ થયું ?

વેણીચંદ—મેંયા જેવું થયું.

શામલાલ—પણ મૂખ માણસ શું થયું તેનો બ-
શીમર મારો જીવનો સાંભળીને પડીકે બાંધ્યો છે ને તને
તો આમ નખરા સુત્રે છે.

વેણીચંદ—સાહેબ શેડાણીમધ્ય:

શામલાલ—તો અમૂઝ ? શેડાણીને છે શું ? વાઘે
ખધી, ધાડે મારી, કે કુત્રે પડી ગરઈ ગઈ. બશીમર ઝટ ?
આગ અટકી અટકીને બોલી મારા હોસ ઉરાડી દીધાં.

વેણીચંદ—અરે મારા સાગ મરી ગઈ હોતનો સાથ
જ હતું તો, મોં ઢાંકીને જાત એટલે દેખવુંએ ના પડત
ને દાઝવુંએ ના પડત ?

શામલાલ—ત્યારે થયું શું ? તે કહી શકે નહીં ?

વેણીચંદ—અરે એતો મધ.

શામલાલ—ક્યાં મધ ?

વેણીચંદ—વહી મધ.

શામલાલ—કોની સાથે ?

વેણીચંદ—સુરતી કાયત સાથે.

શામલાલ—શું વેણીચંદ આ ખખર તું બરોબર
સાચો છું.

વેણીચંદ—અરે હાજી હા ? આપના અગાળ પ્ર-
ભાતમાં જીકું બોલું અતરવડી બંનેને પોલીસના શીપાઈ
પકડીને કેદખાનામાં લઈ ગયાં, આખા ગામમાં તો વાયકા
હડી મધ ને હાનુ આપ તો ઊંચમાં હુંબોએ.

ખુનના હોમતનો ભય એકદમ વેણીચંદનું વચન સાંભ-

બી દુર યજ્ઞ થયો તેથી શામલાલનું મન સારી રીતે શાંત થયું ને હજારે રહી બોલ્યો : વેણીચંદ એમાં આપણે શું કરીએ કોમ રાંડના કરજો તેમું બોમલસી, આપણને આમજ પડવાનું કાંઈ મરેજન નથી. ઉઘડાં આપણી કિતલીના ફાળા વધારે થયો, એમ વાતચીત કરે છે. એટલામાં પેલીસનો એક શિયાળ રક્તમણલ કોઈ છીંદર રહેતેહેં મોગ પુછતો પુછતો ભાં આગળ આવ્યો, શામલાલ બોલ્યો માહેનામજ શામલાલ છે. મીયાંસાહેબ તમને શું કામછે? મીયા બોલ્યા-તુમકો ફ્રાન્કાર સાથ અખીનેઅખી પુલાતેહેં લો ચીકી તાકીસે જાંચતો દેર કરોકા કામ હે નહી, ચાલો મીયાંસાહેબ આવું છું એમ કહી ચીકી વાગી શામલાલે લૂગડાં પેહેયા અને વેણીચંદને લઈ ફ્રાન્કારને ત્યાં ગયો, ફ્રાન્કાર સાહેબ આ વખતે સી. પાઇઓની હાજરી લેતા હતાં, તેની પાસે શામલાલ જઈ સલામ કરી ઉભો રહ્યો, અને બોલ્યો સાહેબ મારે શું કામછે? ફ્રાન્કારે પુછ્યું-તમારું નામ શામલાલ ઝવડુશાહે? શામલાલે જવાબ આપ્યો-હાજી મારું નામ તેજ છે. આ ઉપરથી રાતની બનેલી કૃપાળીની સધળી કેફીયત શામલાલને કહી સંભળાવી. અને બલામણ કરી કે, તે બંનેના ઉપર તમારે કોર્ટમાં આવી છીનાળાની અને ચોરીની માજીએટ સાહેબને ભાં આજને આજ ફરીઆદ કરવી, જેથી તેઓ છુટી જવા પામે નહીં તેમ નહીં કરો તો આગળ ઉપર તમને ધણો પરતાવો પડશે, આજના અગીઆર વાગતા તેઓને કોર્ટમાં ઉમા કરવાના છે, માટે જાઓ જલ્દી પરવારીને કોર્ટમાં હાજર થાઓ. શામલાલ ફ્રાન્કારની રજા લઈ ઘેર આવ્યો અને જમીને અગીઆર વાગ્યાનો વખત થતા આવ્યો એટલે કચેરીમાં હાજર થયો. મામમાં ઠેકાણે ઠેકાણે આની આજ વાતો ય-

વા લાગી, અને ટોળે ટોળાં મળી કચેરી મણી દોડવા લા-
ગ્યાં, ને થોડીજ વારમાં કચેરીનું મોહોટું કંપાકુંડ લોકો-
થી ખીચોખીચ ભરાઈ ગયું, શીપામ્ત્રઓ પણ આ ધાંધળ
જેઠ અકળાઈ ગયા, ને લોકોને નીચે બેસાડવા મુખાધન
પાપડીઓ ઉપર ધપ્યા મારવા લાગ્યાં. થોડી વારમાં શી-
પામ્ત્રઓ કેદખાનામાંથી અને ત્હોમતદારોને દોરીને કચેરી-
ના બારણા આગળ લાવી બેસાડ્યાં, તે જેઠ લોકોએ હા
હોની હાકલો મારી કચેરીનું કંપાકુંડ મળવી મુક્યું.

શામલાલે વકીલ પાસે અરજી ધડાવી સાહેબને ચે-
મ્બરમાં આપી, જાદ કચેરીમાં જઈ પોતાના વકીલ પાસે
ખુરશીમાં આવી બેઠો. વખત થયો ને સાહેબ ચેમ્બરમાં-
થી ઉઠી કચેરીમાં આવ્યા, એટલે સઘળાં ચુપાચુપ થઈ
ગયાં, વકીલો વીગેરે કચેરીના માણસો સર્વે ઉભા થઈ સા-
હેબને માન આપી સહુ સહુની ચોખ્ખતા પ્રમાણે ખુરશી
પર જઈ બેઠા. શીરસ્તેશરે રૂપણી તાળો ખીડો સાહેબના
હાથમાં આપી હમ્મિજમાં સઘળી કેરીયત કહી સંભળાવી,
જેથી માહિજેટ મી. હામકોપ સાહેબે ત્હોમતદારોને અંદર
બોલાવી પાંજરામાં ઉભા કરાવ્યા.

આ કામમાં ફરીયાદી શામલાલ તરફથી વકીલ મી.
મણીલાલને હાજર રાખવામાં આવ્યા હતા, તથા નંબર
ખીજના ત્હોમતદાર માધવલાલ તરફથી વકીલ મી. વાડી
લાલ વેલ્લયંદ ઉઝારીયા હાજર રહ્યા હતા, અને નંબર પેહે-
લાની ત્હોમતદાર રૂપણી તરફથી કોઈ પણ હીમાયતી હાજર
રહ્યા નહોતો. કારણકે ઉપલા બનાવથી તેના પીયરીઆ લાજને
લીધે અળગાંજં ઉભા રહ્યા હતાં.

સરઆતમાં કોરટે ફરીયાદીના વકીલ મી. મણીલાલને
શામલાલની જુઆની લેવા હુકમ થયો, ને શામલાલને

સાક્ષીના પાંજરામાં હોમો કરી કારટે સોગન આપી તપાસ ચાલુ કરી.

“ફરીયાદીના વકીલની તપાસ, અને
સામલાલની જુમાની.”

સવાલ—તમારું નામ તે તમારા બાપનું નામ શું છે?

જવાબ—સાહેબ, મારું નામ શામલાલ ને મારા બાપનું નામ અંબકુશ છે.

સવાલ—તમે શું ધંધો કરો છો?

જવાબ—સોનીવાણીઆનો.

સવાલ—આ રૂપાળીને તમે ઓળખો છો?

જવાબ—હાજી.

સવાલ—તે તમારી કાણ થાય?

જવાબ—તે મારી બેરી થાય સાહેબ.

સવાલ—ગઇ રાતના તે ક્યાં ગઇ હતી, તે તમે જાણો છો?

જવાબ—રાતના અગીયાર વાગતાના સુમારે તે મારા ઘર-માંથી પેહેરેલા દાગીના સમ જતી રહી હતી, તે પછી ક્યાં ગઇ તેની મને ખબર નથી.

સવાલ—આ મારે જતી રહી હતી?

જવાબ—ખોટી સડાઇ કરી કુરે પડવાનું પંદાનું કાઢી નાશી ગઇ હતી.

સવાલ—તમે કેમ તેને શોધી નહીં અગર પોલીસને ખબર આપી નહીં?

જવાબ—સાહેબ મેં બધી તપાસ કરી પણ હાથ આવી નહીં, તેથી પોલીસને ખબર આપી હું મારે ઘેર ગયો હતો.

સવાલ—ગઇ કાલેજ તકરાર થઇ હતી કે અમારું પણ થતી હતી?

જવાબ—તકરાર થવાનો કાંઈ પણ નવાઇ નથી.

સવાલ—તમારે ને તેને શા સાર તકરાર થતી હતી?

જવાબ—તંજર બીજાના હોમતદાર માધવલાલને ઘેર નહી જવાના કારણસર.

સવાલ—હોમતદાર તમારે ત્યાં આવતો જતો હતો કે?

જવાબ—સાહેબ મારા બાપ છતાં બંધી વાર મારે ઘેર આવતો હતો અને પછી પશુ મારી પાસે આવતો હતો, પરંતુ તેની ચાલ સારી નહીં માલમ પડવાથી મેં મારા ઘરમાં આવતો જવું કીધો હતો;

સવાલ—તમારી ભૈરી બી ચાલ વીશે તમે શો મત જણાવો છો?

જવાબ—હું કદી પશુ સારો મત આપી શકતો નથી;

સવાલ—કોરટમાં જે દાખીના રજુ કરેલા છે. તે તમારા છે?

જવાબ—જી હા તે મારા પોતાના છે.

“હોમતદારના પકીલ મી. ઝિંઝારીયાની ઉલટ તપાસ.”

સવાલ—માધવલાલ કય બેન્કમાં નોકર છે તે તમે જણાવો?

જવાબ—હાજી હાયમન્ડ બેન્કમાં.

સવાલ—તેનો હોદ્દાને પગાર શું છે તે તમે જણાવો?

જવાબ—હા તે હેડક્લાર્ક છે, ને તેનો પુણોસો પગાર છે.

સવાલ—તેની ખરાબ ચાલ છે, એમ તમે ખાતરી કરી આપો છો?

જવાબ—તે ખાતરી કરવી કોરટના હસ્તકમાં છે.

સવાલ—જુઓ તમે પોલીસને ખબર આપી છે કે મારી ભૈરી રૂપાણી દાખીના લગ્ન નાથી મળે છે. તો તે દાખીનાનો નુબં ક્યાં છે?

જવાબ—મેં પોલીસને એવી ખબર આપી છે કે પેહેરેલા

હમીના લઈ નાશી ગએલી છે.

જવાબ—જ્યારે તમે તેણીની ઉપર ચોરીનું લ્હોમત મુકી પોલીસમાં ફરીયાદ કરી, ત્યારે તેજ વખત છીનાળાનું લ્હોમત નહીં મુકતાં અભારે મુક્યું તેનું કારણ શું?

જવાબ—પાછળથી આજ સવારમાં મને ખબર મળી કે માધવલાલ નામના સુરતી કાયતાના ધરમાંથી અરધી રાતના સમયે બંનેને પકડવામાં આવેલા છેને તેઓ એકમેક પ્રેમ ધરાવે છે તે ઉપરથી છીનાળાનો પાકો શક રહેલો છે.

(તપાસ પુરી)

(બાદ આજસેટ સાહેબે પોલીસ ફોજદારને જણાવ્યું કે આ કેસ આખત શી રીતે ખીના બનેલી છે, તે કારટની રૂબરૂ સોગન ઉપર કહી જવી તેથી ફોજદારે સોગન નામુ લેઈ કેફોચત કેહેવા શરૂ કરી.

“ફોજદારની જુઆની.”

માફે નામ શૈખમદમદ ને મારા બાપનું નામ દ્વીન મદમદ છે, હું નામદાર સરકારની પોલીસ કોમનો એક અમલદાર છું મઘ કાલ તારીખ ૩૦ મી માર્ચ ૧૮૮૦ ના રોજ રાત્રે એક વાગ્યાના અમલે રોન ફરવા નીકળતો હતો, તેટલામાં શામલાલ ઝંઝડુશા નામના એક સખસે મારી પાસે આવી ફરીયાદ કરી કે તેની સ્ત્રી રૂપાળી પેહેરવાનું ધરેણું લઈ કેથે નાશી ગએલી છે તે હજુ આવી નથી, એમ કહી આવી ગયો હતો.

તેની તપાસ કરવા સધળી યોડીના અમલદારોને મેં પ્રથમથી ખબર મોકલાવી આપી હતી, તેથી ચંદનીચોકની ગેટનો એક જમાદાર હોડતો આવી મને ખબર આપી ગયો કે ત્યાં આગળ આવેલા એક મકાનમાં થોડીવાર યદ

એક સ્ત્રી દાખત્ર થએલી છે, તેટલાં ગાદે લાં આવી ત-
પાસ કરી જવો.

આ ખચરથી હું મારા ઘેડા ઉપર બેશીને તે જગાએ
ગયો, અને શકવાળા ધરની સાંકળ ઉપાડી કેટલાક શી-
પામઓને લઈ હું મેડા ઉપર ગયો, લાં જમ્ જોડ છું તો-
તે મકાનનો માલિક કે જે આ કોરટમાં હાજર છે તે ત-
થા આ રૂપાળી એક ઓરડામાં ધમાધમ કરતા હતાં, તેથી તે
જાનેને શીપામઓ પાસે પકડાવી દાગીના જપત કરી શીલ
શીલો કરી ને જાનેને તુરંગમાં લઈ જવાનો હુકમ કર્યો
હતો, અને સદરહુ કોરટમાં સવારના અગીઆર વાગતા મુદ્દા
સાથે હાજર રાખવાનું કહી હું મારા ઘેડા ઉપર બેશી
મારા મકાન તરફ પાછો ફર્યો હતો.

“ફરીયાદીના પકીલની તપાસ.”

સવાલ—તમે તે જાને સખસોને ઓળખો છો?

જવાબ—હાથ

સવાલ—તે સખસો કોર્ટમાં કમ જગાએ ઉભેલા છે?

જવાબ—લોમતદારના પાંજરામાં હતા છે તેજ બે સ-
ખસો છે.

સવાલ—જાને લોમતદારને એકજ ઓરડામાંથી પકડ્યા હતા?

જવાબ—હા.

સવાલ—દાગીના પથ્ય તેઓની પાસેથીજ મળી આવ્યા હશે?

જવાબ—હાથ.

સવાલ—તે વખતે રાતના કેટલા વાગ્યા હતા?

જવાબ—આસરે બે વાગ્યાનો સુમાર થવા આવ્યો હતો.

સવાલ—જે સ્ત્રીને તમે એ પકડેલી છે, તે નંબર બીજાના

લોમતદારની છે કે બીજાની?

જવાબ—તપાસ કરતા માત્રમ પડી છે કે તે સ્ત્રી શામ-

લાલ નામના એક આગરદાર સમ્પત્તી છે.

સવાલ—પછી તમે તેને તુરંગમાં મોકલાવી ક્યાં ગયાં.

જવાબ—હું મારા ઘર તરફ ગયો હતો.

“હોમતદારના તરફથી વકીલ મી. ઉઝારી-
આની ઉલટ તપાસ.”

સવાલ—જુઓ તમે કહી શકો છો કે છીનાળુ થયું છે?

જવાબ—નાહી, પરંતુ ચરધી રાતના સમયે એક અગ્નિ-
ક્રિયા સ્ત્રી પુરુષ એકાંત ઓરડામાંથી ગળી આવે તો
છીનાળું થયું છે. એમ સમજાય.

સવાલ—રૂપાળીને માધવલાલના ઘરમાં ગએલી તમે જો-
એલી ખરી?

જવાબ—ના, પણ પોલીસ જમાદારે પેરતા જોઈ ઘરને
ચોકી મુકી હતી હતી.

સવાલ—તમે જાતે જોઈ છે કે નહીં તેનો જુવાબ આપો?

જવાબ—નહીં.

સવાલ—જે વખતે તમે તે બંનેને પકડ્યાં તે વખત ત-
મારી સાથે પોલીસના શીપાઈઓ શીવાય બીજા
કોઈ હતા?

જવાબ—ફક્ત મારા શીપાઈઓજ તેજ વખત હાજર હતાં
બીજા કોણ હોય પાછળથી ઘણા માણસો એકઠાં
થયા હતા.

સવાલ—જે ઘરેણું તમોએ કોરટમાં રજુ કર્યું છે, તે ઘરેણું
રૂપાળીને પેદરવાનું છે કે બીજું?

જવાબ—ફક્ત તેમના કબજામાંથી ગળી આવ્યું તેજ હું
જાણું છું.

(તપાસ પુરી.)

ઉપત્રી જુમાની યઈ રહ્યા પછી માજિસ્ટ્રેટ સાહેબે

હોમતદાર નંબર ખીમની જુઆની લેવા વકીલોને બધા મચ્છ કરી તેથી મી. જોઝારીઆએ ઉમા યમ માધવલાલને સ્વાસ્થ પુછવા શરૂ કર્યા.

“માધવલાલની જુઆની.”

સવાલ—તમારું નામ શું છે?

જવાબ—મારું નામ માધવલાલ ને મારા બાપનું નામ જોપાળદાસ છે.

સવાલ—તમે શું ધધો કરો છો?

જવાબ—હું હાયમન્ડ બેન્કમાં હેડક્લાર્ક છું.

સવાલ—તમેને મઠ રાતના પોલીસ અમલદારે શા મારે પકડ્યા છે તે તમે જાણો છો?

જવાબ—ના સાહેબ હું મારા મકાનમાં સુષ્ટ રહ્યો હતો, ત્યાંપોલીસના એક શીપાઇએ આવીને કહ્યું કે ફોન-દાર સાહેબ તમને નીચે બોલાવે છે, તેથી હું ધાગરો ધાગરો કપડા પેહેરી નીચે ઉતર્યો કે તરતજ ફોનદારે મને હાયકડી કરવા શીપાઇને કહ્યું.

સવાલ—તે વખતે કેટલા વાગ્યા હતા?

જવાબ—હું ઉઘમાં હતો તેથી જરોબર ખજર નથી પણ આસરે અરધીરાતનો સમય વિતી ગયો હતો.

સવાલ—તમારા ઘરમાં તમે એકલા હતા કે બીજા કોઈ હતા?

જવાબ—નાજી મારા ઘરમાં હું એકલો સુષ્ટ રહ્યો હતો, બીજા કોઈ હતા નથી.

સવાલ—નંબર પેહેલાની હોમતદાર સ્ત્રી કે જે આ પાં-જરામાં બેઠી છે તેને તમે જાણો છો?

જવાબ—નાજી, હું તેને જાણખતો નથી.

સવાલ—તારે આ સ્ત્રીને તમારી સાથે ક્યાંથી આણી તે તમે જાણો છો?

જવાબ—મને તુરંતમાં સ્થળ ગયા બાદ કેટલીક વારે શી-
પાઠઓએ એક સીને અંદર આણી હતી.

“ફરીયાદીના વકીલે મજીલાલ તરફથી
હિસ્ટ તપાસ.”

સવાલ—જુઓ, તમે કહો છો કે, શીપાર્થ ફોજદારનું ના-
મ દધ નીચે બોલાવી ગયો ત્યારે બારણા અંદરની
સાંકળ ઉઘાડી શીપાર્થ શી રીતે અંદર દાખલ થયો?

જવાબ—સાહેબ બારણું ઉઘાડું રહી ગયું હશે.

સવાલ—જ્યારે તમે સુષ રહો છો ત્યારે બારણા દધને
સુષ રહો છો કે ઉઘાડા મૂકી સુષ રહો છો?

જવાબ—બારણે સાંકળ મારી સુષ રહુ છું.

સવાલ—ત્યારે ગઈ રાતના ઉઘાડા રાખવાનું શું પ્રયોજન
હતું તે કહેશો?

જવાબ—સાહેબ જુઓ મને કોઈ જાણ નથી.

સવાલ—જુઓ આ ફાળીને તમે ઓળખો છો;

જવાબ—ના;

સવાલ—સોગન ઉપર કહો છો કે હું તેને ઓળખતો નથી?

જવાબ—સાહેબ હાલમાં હું તેને ઓળખું છું કે નહીં
તેની સ્મરત નથી.

સવાલ—તે શામલાલ સોનીવાણીયાની સ્ત્રી છે, નહીં વાઈ?

જવાબ—સાહેબ મને સ્મરત નથી?

સવાલ—શામલાલ સ્વપ્નશાનો દીકરો થાય છે એ તમે
જાણો છો?

જવાબ—હા સાહેબ થાય છે ખરો.

સવાલ—સ્વપ્નશાના જન્મતા તથા મૃત્યુ પછી શામલાલને
ધેર જતાં હતાં ખરો કે?

જવાબ—હાજી કાંઈ કાંઈ વાર તેગની પાસે જતો હતો.

સવાલ—તે વખતે આ રૂપાળીને ત્યાં જોએલી ખરી કે?

જવાબ—જોઈ હશે પણ જાણતો નથી;

સવાલ—જે વખતે ફ્રાન્સદારે તમને પકડ્યા તે વખતે તમે
બંને એકજ આરડામાં બેઠલાં હતાં?

જવાબ—નાજી તદ્દન ખોટી વાત છે.

(તમાસ પુરી)

માજીસ્ટ્રેટ—(રૂપાળીને) તમારે કાંઈ કેહેવાનું છે ?
જે હોય તે કોરટને ઝાહેર કરો.

રૂપાળી—સાહેબ મારા ઘણીએ મને રાતના મારીને
કાઢી મુકી હતી, તેથી હું મારા પીયર બણી જતી હતી
તેટલામાં રસ્તામાંથી મને પોલીસના શીપાંખળેએ પકડીને ફ્રાન્સદારની પાસે લઈ ગયા હતાં, અને મારે પેહેરેલું પરેલું
ફ્રાન્સદારે કાઢી એક ખરે હાથમાં લઈને જોડવાની ઈચ્છા
હતી, તે શીવાય હું કશું જાણતી નથી, મારે હું નિર્દોષ,
ગરીબ ગાય, જેવી છું, જેથી કોરટ મને છોડી મુકવાને
હુકમ કરશે;

માજીસ્ટ્રેટ—વેલ માધવલાલ વોટસયોર એન્સર.

માધવલાલ—સર, આખરે કવામટ ઈંગ્લેન્ડ ફોરધીસ કેસ.

માજીસ્ટ્રેટ—ઓહ રાઇટ આધનો.

માધવલાલ—સાહેબ હું બીન મુનેગાર છું, ફક્ત
આ પોલીસના માણસોએ તર્કટ કરેલું છે, મરીબ પરવર
મારા જેવો પગ્દેશી પુરુષ નાહક ગાયો જાણ છે મારે ના-
મદાર સાહેબને અરજ મુજરૂ હું કે, મને નિર્દોષ ઠરાવી
મુક્તિપત્રમાંથી મોકલો કરશો, જેથી આગર ઈજ્જતથી હું
મારી નોકરીનો આધો પાછો મેળવવા સક્તિવાન થાઉં.

માન્યએક—મી. મણીલાલ આ કામમાં તમારે છે-
વટ શું કેહેવાનું છે, તેનો ખુલાસો કરો.

“ફરીયાદી તરફથી વકીલ મી. મણીલાલનું લાપણું.”

નામદાર કોર્ટને ગાર એટલી અરજ કરવાની છે કે,
ફરીયાદી શામલાલે જે પુરાવો આપેલો છે, તે ખરેખર સાચો
સાચો છે, અને પોલીસ ઇન્સપેક્ટર જે ગુનો પકડ્યો છે, તે
ખરાખર છે અને જણાવે એકજ રથજેથી પકડવામાં આ-
વેલા છે અને વળી અડધી રાતના સમયે તેથી છીનાળું
થયું છે એમ નક્કી સાબિત થાય છે, જે દાગીના રૂપાળી
લઈ નાશી ગએલી હતી તેજ કોર્ટમાં રજુ કરેલા દાગીના
છે અને તે દાગીના ખતે હોમતદારના કમગમમાંથી મળી
આવેલા છે, તેથી ચોરીનો માલ સંઘર્ષનો પણ નંબર
ખીજના હોમતદારના ઉપર ગુનો સાગીત થાય છે, માધવલાલ
અગાડી કહી ગયો છે કે હું રૂપાળીને ઓળખતો નથી
પણ ઉલટ તપાસમાં કચુલ કરેલું છે.

હોમતદાર તરફથી કાંઈ પણ પુરાવો એપોઝીટમાં
આપવામાં આવેલો નથી, વળી સુખત માઆપની દીકરી
અરધી રાતનાં કદી પણ પરપુરૂષના મકાનમાં પગ ધરવાની
હીમત ધરશે નહીં. શામલાલ જણાવે છે કે નંબર ખીજના
હોમતદાર માધવલાલની ચાલ સારી નહીં હોવાથી તેને ઘરમાં
આવતો બંધ કીધો હતો, તેમ પોતાની ઘેરી રૂપાળીની પણ
સારી ચાલ માટે ખીજકુલ સારો મત આપતો નથી, તેથી
હોમતદારનું જુદાપણું સાદ જણાઈ આવે છે.

નામદાર સરકાર જે આવા ગુનેગારોને છોડી મુકશે
તો આગળ જિપર દીનપ્રદીન આવાં ગુનાઓની જુદી પા-
મશે, અને ખંતીલી પોલીસ આવાં ગુના અટકાવવાને હી-

મમત ધરી આગળ પડશે નહીં. માટે મારે છેલ્લે એટલીજ અરજ કરવાની છે કે, આત્મ ગુનેગારોને ફ્રાજદારી કામદાના વૈભવ ત્રીજાની કલમ નથુસો સાડીમેહેવાલીસનો કુલ લાભ મળવો જોઈએ જેથી હવે પછી ઉપરના ગુનાઓ એકદમ આટકી પડે અને ફરી જનમ લેવા પામે નહીં.

ફરીયાદીના વકીલનું ભાષણ સુરં થઈ રહ્યું એટલે ત્હોમતદારના ખયાલ માટે વકીલ મી. જિંઝરીયા ભાષણ કરવા જિભા થયા.

“ત્હોમતદાર તરફથી વકીલ મી. જિંઝરીયા
રીઆનું ભાષણ.”

હું નામદાર કોર્ટને અરજ કરું છું કે, મારા ગિત્ર મણીલાલે જે ભાષણ આપ્યું છે તેના સામે મારે બેબોલ કેહેવાના છે.

નંબર બીજાનો ત્હોમતદાર માધવલાલ ધણો એ. જ્યુકેટેડ મેન છે, અને તે ડાયમન્ડ ટ્રેન્કમાં મોહોટો ઝાંઘો ધરાવે છે, તેથી ખરાબ ચાલનો છે તે માનવું ધણું અસંભવિત લાગે છે, જો તેથી ચાલનો હોય તો ટ્રેન્ક તેને નોકર રાખે નહીં. માટે કાંઈ પણ અદાવતથી તેને પોલીસે ફસાવેલો માલમ પડે છે, ફ્રાજદાર તે બનેને સાથે પકડવાનું કેહે છે, પરંતુ પોતાના શીપાર્કઓ શીવાય કાંઈ પણ બીજો શાક્ષી આપી સાબીત કરી આપતા નથી, તેથી સતંદર બનાવટ છે એમ સાબીત થાય છે.

શામલાલ જણાવે છે કે રૂપાળી રાતના લઢીને ના-શી ગમ્મ હતી, પણ એમ સાબીત નથી કરી આપતો કે તેણી માધવલાલને ઘેરજ ગમ્મ હતી. તેથી તેના ઉપર પણ બરોસો રાખવો યોગ્ય લાગતો નથી, કારણ કે ધરની

તકરારથી માણસો મને તેવી ખોટી શાક્ષી પુરી શકે.

રૂપાળી જણાવે છે કે મને ધરમાંથી કાઢી મુકી હતી અને રસ્તામાંથી પોલીસના શીપાઇઓ પકડી ગયા હતાં, તેમજ માધવલાલને પણ પોલીસનો શીપાઇ જાંઘમાં ફાંગદારનું ખોટું નામ દબ બોલાવી લઇ ગયો હતો, જેથી ખુલ્લે ખુલ્લું માલમ પડે છે કે આમાં કાંઈ પણ ટૂંચરી હોવી જોઈએ. વળી મી. મણીલાલ ચોરીનો માલ સંઘર્યાનો જે ગુનો મુકે છે તે તદ્દન ખોટો છે, કોરટમાં રજુ કરેલા દાગીના ફક્ત રૂપાળીને પેહેરવાનાજ માલમ પડે છે, અને શામલાને પણ અરજીમાં જણાવેલું છે કે પેહેરેલા દાગીના લઈ નાશી ગુમેલી છે, તો તે દાગીના કાંઈ ચોરીના કેહેવાશે નહીં, જો કે તે દાગીના ચોરીના નથી અને મારા અશીલ સાથે રૂપાળીને કાંઈ સંબંધ નથી તો તે પણ ગુનાનો જીવાળદાર મારો અશીલ થતો નથી.

માધવલાલ કદાચ શામલાલને ઘેર તેના બાપ છતાં અવારનવાર જતો આવતો હશે. પરંતુ તે ઉપરથી એમ નહીં કહી શકાશે કે ખરાબ ચાલનો છે, માટે જણાવવાને રજા લઉં છું કે એક એન્જ્યુકેટેડ માણસ આવા ખરાબ કામમાં ઉભા રહેવા ઈચ્છા કરે નહીં, અને જે કામ થએલું છે. તે અદાવતથીજ થએલું છે માટે નામદાર કોરટને અરજ ગુમર છું કે મારા અશીલને ફાંગદારી કાયદાના વોલ્યુમ ત્રીજાની કલમ ત્રણસો સાડીબેતાલીસનો કુલ લાભ રદ કરી તેજ વોલ્યુમમાં લખેલી કલમ ત્રણસો સાડી ગમ્તસાલીસનો લાભ આપી છોડી મુકવો જોઈએ.

બંને તરફના બાળકો સાંભળી રહ્યા બાદ માજીસ્ટ્રેટ મી. હાઇકોપ સાહેબે જજમેન્ટ લખી નીચે પ્રમાણે વાંચી સંભળાવ્યું.

“માઝમેટ મી. હાયકોષે આપેલું જન્મમેન્ટ”

સીરી માઝમેટ સાહેબની કારટ. } આજ તા. ૩૧-૩-૮૦
‘નૌતમપુરી.’

જે હોમતદારોને કારટના પાંજરામાં ઉભા કરવામાં આવેલા છે, તેઓના બચાવમાં જે પુરાવા આપવામાં આવેલા છે, તે તે તથા ફરીઆદીએ જે પુરાવો આપેલો છે, તે તથા તેમના વકીલોએ ભાપણો આપી જે મત જણાવેલા છે, તે સર્વે ધ્યાનમાં લઈ કારટ તેમને હુકમ ફરમાવે છે કે

નંબર પેહેલાની હોમતદાર રૂપાળી રાતના ધરમાંથી નાશી ગઈ તે વાત ખરી માલમ પડે છે, ને તે માધવલાલનાજ ધરમાં ગએલી તે તેના ધણી શામલાલની જુગ્યાની ઉપરથી સાબીત થાય છે, માધવલાલ એક એન્જ્યુકેટેડ મેન છે, ને તે નોકરીનો સારો ઓદો ધરાવે છે તે ખરી વાત છે, પરંતુ તે ઉપરથી સારી ચાલનો છે તેમ કહી શકાશે નહીં, કાંઈ પણ પુરૂષ પોતાની ઔરીની સારી ચાલ હશે તો હાથે કરી હળવી પાડી ફજેતી કરાવવા કદી માગશે નહીં, પરંતુ કુલક્ષણી સ્ત્રીઓના પતિ કંટાળીને ઝાહરમાં ખરેખરી ખીના જણાવવાને જરાએ આંચકો ખાતા નથી, જેથી શામલાલે જે જુગ્યાની આપી છે તે ઉપર હું પુરૂષ બરસો રાખું છું.

રૂપાળી જે દાગીના લઈ નાશી ગઈ છે, તે દાગીના તપાસ કરતાં તેના અંગનાજ માલમ પડે છે, તેથી તે સ્ત્રી છે માટે ચોરીનો ગુનો સાબીત થતો નથી. વળી પોલીસના શીપાર્ઠઓની તાકાત નથી કે અરધી રાતના એક આખરદારના ઘેર જઈ મેરવર્તુણુંકથી વર્તી તેને ધરમાંથી બહાર લાવી કેદ કરે, પરંતુ તેણીના ધણી શામ-

લાભે ખાતરી પૂર્વક પોલીસને આતમી આપેલી હતી કે તેણી નાશીને ડાયમન્ડ એન્કના સુરતી કાયદા કલાર્કને લાંબા ગઈ હોવી જોઈએ, ને તે શક ઉપરથી પોલીસના માણસોએ તે બંનેને તેજ મરમાંથી પકડેલા છે તેથી ખુદી રીતે ગુનો સાબીત થાય છે.

હોમતદારોએ જે જુગાની આપેલી છે, તે તદ્દન ખોટી અને પોતાના બચાવ માટે આપેલી છે, માટે તે જુગાની તદ્દન નાપાયાદાર ને અવિશ્વાસ રાખવા લાયકની છે, જેથી તેમની જુગાની ઉપર જરા પણ ભરૂંસો રાખવામાં આવતો નથી.

ઝડતીમાં આવેલું મરણ કોરટ નંબર પેહેલાની હોમતદાર રૂપાળીમા સ્વાધીન કરવા હુકમ કરે છે, અને ચોરીના ગુન્હા માટે બંનેને નિર્દોષ ઠરાવે છે, પરંતુ છીનાળાના ગુન્હા માટે જોઈતો પુરાવો મળી આવ્યો નથી, તોપણ શક ઉપરથી નામદાર સરકારની કોરટ હવે પછી તેમની ચાલ સુધારવાને માટે ફોજદારી કાયદાના વોલ્યુમ ત્રીજાની કલમ ત્રણસો પુણીત્રતાળી મુજબ તેમના ઉપર રેહેમ નગર રાખી, એકાવન એકાવન રૂપીઆનો ડંડ અગર ડંડ ના આપે તો એક એક માસના સખત કેદખાનાની સજા ફરમાવવા હુકમ કરે છે.

હુકમ સાંભળતા વારજ લોકોમાં સોર મચી રહ્યા, માણસો સાહેબ ઉઠીને ચેમ્બરમાં ગયા, ને બંને હોમતદારોને શીપાઇઓ પાંજરામાંથી કાઢીને બહાર લઈ ગયા, લોકો એક પછી એક વાતો કરતા વેરાઈ ગયા અને શામલાલ પણ ગુપ્તગુપ્ત પોતાના ઘર તરફ ચાલતો પયો, માધવલાલે અંદર જઈ કરેલા ડંડ બદલ તરતજ ખીસ્ત્રામાંથી એક સો રૂપીઆની નોટ કાઢી સીરેસ્તેદારના મોં આગળ રજુ કરી અને ખાકીના રૂપીઆ પાછા લઈ તે પણ સાંચી પ-

સાર થઈ ગયો, રૂપાળીની વળી કાઠએ ડંડ બરો નહીં તેથી સાંજ પડતા સુધી પોત્તીસે તેમના કમળમાં રાખી કોરટના બહાર બેસારી મુકી હતી, તેટલામાં તેનામાં જાપને કાઠએ ખખર પોચાડવાથી પરભાર્યા પોતાના કાઠ માથુસને ડંડ બરવા મોકલી રૂપાળીને છોડાવી ઘેર લાવ્યા. પછી તેણીને આવી ખરાબ ચાલ માટે તેના માથાપે ધણા વચનોના ડાંગ દીધાં, અને તેની મોઢોટી બોળમધ્યે તો ધણા મેણા માર્યા જેથી તે દીવસે તો તેણીએ નીચું મોંદુ સખી સર્વે સુષ્યાંજ કીધું.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

“રૂપાળી સાસરે આવી, લોકો સાથે
લઠી પાછી પીયર ગઈ.”

ખીજ દીવસનો પ્રભાત થયો કે તરતજ રૂપાળી ના જાપે તેણીને સાસરે જવાતું કહ્યું. પરંતુ રૂપાળીએ, ગાંધામાં વાગે એવી સાફ ના પાડી કહ્યું તમે મારી નાખશો તોપણ હું તેને ઘેર જવાની નથી. તેથી અડભંગશા એ તથા તેની માં અમથીએ સારી પેઠે સમજાવીને કહ્યું કે, જો તું હવે પછી ત્યાં નહીં જાયો તારો પગ ત્યાં જવાને બારે થઈ પડશે, અને પછીથી તે તને ઘરમાં પેસવા દેશે નહીં, વળી કદાચ ખીજ બેરી કરશે તો તારો જન્મારો ધુળ મળી જશે. હું તારી સાથે માથુસ મુકવા મોકલુ છું તે તને ઘરમાં મુકી જશે, તને અંદર જવા ના દેતો પણ પરાણે ઘરમાં પ્રવેશ કરજો પછી કાંઈ તને અડચણ પડશે નહીં, તેમ છતાં જો તને મારફાડ કરેને અંદર પેસવાદે નહીં તો આપડા માથુસ સાથે પાછી આવજો પછી તે ટાકુશાને જોઈ લેઈશું ?

આ પ્રમાણે રૂપાળીને સમજાવી પોતાના એક સગા સાથે શામલાલને લાં વીઢાય કીધી, અહીંયા શામલાલે પોતાના માણસોને સમ્પત હુકમ કરી રાખ્યો હતો કે તેની બેરી રૂપાળી અણચીંતી ધરમાં પેસવા આવે તો સાવચેત રહેવું ને અંદર ધુસવા દેવી નહીં, તેથી શામલાલના માણસો સવારથીજ ખહારના ઓટલા ઉપરજ બેસી રહ્યા હતાં, તેટલામા રૂપાળી તેના સગા સાથે લાં આવી પહોંચી અને અંદર પેસવા જાયછે. તેવીજ બેઠેલા માણસોએ અંદર જતી અટકાવી ખહારજ ઉભી રાખી.

રૂપાળીએ ધરમાં જવા ધાંધલ કરવા માંડ્યું અને યુમરાણુ કરી ઓટલાના પગથીઆ વચ્ચે જઈ બેઠી, આ ધમાધમ સાંભળી શામલાલ મેડા ઉપરથી તરતજ નિચે આવ્યો અને બેઠેલી રૂપાળીને એક લાત મારી હડશેલી પાડી ક્રોધાંધ થઈ બેઠ્યો.

શામલાલ—રાંડ કમળત તું કેના ધરમાં પેસવા માંગેછે, જ્યા તારા માટીનું ઘર હોય ત્યાં જ.

રૂપાળી—જન્ય ક્યાં મારી નાખીશ તોપણ હું હયાંથી જવાની નથી.

શામલાલ—રાંડ કાળામેંની તાર શું ડાચું દેખાડવા અહીં આવી છું; લાજ હોય તો ઢાંકણીમાં પાણી લઈ રૂપાળી મરનામ જાદી તેં તો તારા માઆપનું કુળ બેળ્યું?

રૂપાળી—રડયા ધરમાં નહોતી ધાલવી તો પણીને શું કરવા લાવ્યો હતો.

શામલાલ—કળદાં હું તારાં આવા કુલક્ષણુ જાણતો નહોતો કે તું આવી નામજાદી નીકળીશ.

રૂપાળી—રોયા નામજાદી તારી માવરો ક્યારે નહોતી, પગ તબેજબે છે તેતો તપાસ પછી મને કેહેવા આવજે.

શામલાલ—ચંડાળ તારું કાળુ કરી અહીંયાથી ઉઠે છે કે નહીં, નહીતો અડદાળો કાઢી નાખીશ.

રૂપાળી—માર જોઈ રડયા, તારા હાથેથીજ મરવું છે ધરમાં ધાલીશ કે ખરચ આપીશ તોજ લાંથી ઉઠવાનીછું.

શામલાલ—ધરમાં તો રાખવાની ક્યાંછે પણ રંડા ખરચને માટે પણ તારા કપાળમાં દમા લવારના ધરના ડાહ્યા દેવાના છે સમજી,

રૂપાળી—ડાહ્યા તો તારા વાંદેસરી હોય તેને આપ્ય સગળ્યો ? આ સાંભળી શામલાલનો મીઠાજ હૃદયાર ગયો ને રૂપાળીનો હાથ પકડી પાંચ દસ કદમ દુર ખેંચી જઈ ખુબ આદાપાક આપ્યો. રૂપાળીએ ચીસાચીસ કરી મુકી તેથી લોકો બેગા થઈ ગયા, ને વચમાં પડી રૂપાળીને માર્યા મુકારી તેણીને ધરમા ધાલવા માટે શામલાલને સમજાવવા લાગ્યા પણ શામલાલ એકનો એ થયો નહીં, રૂપાળીએ છાછા લેવા માંડ્યા અને મોટા ઘાંટે મોં વાળી રડારોળ કરી આખો મેહેલ્લો ગળતરી મુક્યો. આ ખુમરાણુ સાંભળી મેહેલ્લામાંની કેટલાંક સ્ત્રી પુરષો દોડનાં ત્યાં આવ્યા, અને સ્ત્રીઓ તો અરસપરસ તાળી પાડી મોટાં ઘાંટા કાઢી લાંગા લાંગા હાથના આગા કરી વાતો કરવા મડી પડી.

શીરાંગા—અલી શયુગાર જોયું કે ? આ તો રૂપાળી શેઠાણી ધરમાં પેસવા આવ્યા જણાય છે ?

શયુગાર—હા અલી જો તો ખરી રાંડ ખુદ્દું માથું મુકી બેઠાટ બોલે છે તે.

ચંચળા—રાંડ ક્યાયજીને શું ? “જેને મુકી લાજ તેને નહાનું સરખું રાજ” રાંડને લાજ હોય તો ફરી મોં પણ દેખાડે ?

શીવગંગા—મારી બાઈ નીકળી ગઈ તેને લાજ શાની હવે ભર બજારમાં બેસવાનું બાકી રહ્યું છે.

ચંચળ—અલી બહેન જોને ? લોક લાજથી પણ ડરે છે, હાય હાય જાણે આતો એક માતેસો આખસો.

શંયુગાર—અલી ચંચળ શામલાત્ર આ બધું જાણુતો નહીં હોય તે ફરંદીને આટલી બધી ફાટવા દીધી હશે?

ચંચળ—જાણે બધુએ પણ કરે શું ? ભુંડાથી ભુત નાશે ધણી બિચારો અક્ષાની ગાવડી છે, આતો પાપનો ધંડો બહુ દીવસથી ભરાએસો તે સાથે લાગ્યો કુટ્યો.

શીવગંગા—અલી શંયુગાર, હવે જો શામલાત્રે એને ધરમાં ધૂણી તો નક્કી સમજજો કે સુવાડીજ દીધો.

શંયુગાર—મારી બાઈ હવે તો ધરમાં ધત્તાયજ કે-ગ. ધરમાં ધાલી કે આ વકરેલી વાધણુ જીવતો પણ રહેવાદે એમ જાણે છે, આનો કાઠી છે તે કાઠી છે ફરી ધરમાં પેસવા નહીં દેતો સુખી થશે, નહીં તો શામલાત્રના પણ ઝંઘડુશાની પેઠે હાલહવાલ થવાનાજ ?

ચંચળ—અરે બીજી પરણવા માંગશે તો ક્યાં ગામમાં ગળતી નથી. પાંચહજાર ખરચ થશે હવે તો ગોંડો હોય તે ધરમાં ધાત્રે;

આવાં વચન સાંભળતાજ રૂપાળી ચંચળ તરફ ધશી આવી અને વચનોનો વરસાદ વરસાવા લાગી.

રૂપાળી—મારી લાડવાઈ શોક્યો તમારી આંખમાં ના ખમાંતું હોય તો મારા ન્હાના માટીનું ધર માંડવા આવો.

ચંચળ—મેર રાંઠ નાતરાયણી, અમે ક્યારે તારું નામ દેવા આવીએ છીએ તે કુતરાની માફક બાઝવા આવે છે.

રૂપાળી—રાંડો ત્રયણે જણીએ લાંબા લાંબા હાથના ચાળા કરી કીયા તમારા માટીને સાંભળાવવા આવીએ છો?

તમે સારીઓ છો તે હું સારી પેઠે સમજી છું. જીવો રાંડો પારકે દુઃખે પેટ બાળવા આવીઓ છે.

ચંચળ—અલી નામજાદી નવા નવા માટી કરે છે તે તો નવાંધી જણાય છે. હજી ગઈકાલનું પગ તળે બળે છે તે તો સંભાળ. લે, લે, સતી હતી તો માટીએ ધરમાં ધાલી હશે ને?

રૂપાળી—ચુડા ભાગીઓ તમારા ભાઈ બાપ મરે મને કઢાવીને મારા માટીનું ધર માડવા આવજો.

શશુગાર—મારી ન્હાની સાસુ ચુડા ભાગ્યતારી માં-માશીના સમજી રાંડ કર્યાતણુ વધારે જીભ કાઢીતો ભોંપ ભેગીજ કરી નાખીશ.

બહુ બોલંબોલાથી છેવટ મારા શારી ઉપર વાત ગ-ધ. સામસામી ઝડીઆં ખેંચવા લાગીઓ અને એક મેકતા સાક્ષા ચીરી નાખ્યાં, લોકો વચમાં પડ્યા ને ચારેને વઢતાં છુટા થયાં, મેહેલ્લાની બીજી સ્ત્રીઓએ ત્રણેને ખુબ ઠપકો આપી ધર તરફ વીધાય કીધી, અને રૂપાળીને સમજાવી કહ્યું કે હાલ તું તારા પીયર પાછી જા, પછી સૌ સારા વાના યમ રેહેશે, હમણાના તાજા બનાવથી શામલાલ તને ધરમાં ધાલવાનો નથી ને અગયું થુંક ઉરાડવું તે નકામું છે. વળી વધારે બોલીસ તો દેવતામાં ધી હોમવા જેવું થશે, માટે સમજી હોય તો તું તારે આવી છે તેમ તારા પીયર પાછી ચાલી જા, પાછાથી થંડુ પડશે ત્યારે શામલાલ તેની મેળેજ તને બોલાવી ધરમાં ધાલશે.

આવી રીતના લોકોના જીરાબથી રૂપાળી શાંત પડી અને બડબડતી બડબડતી જેવી આવી હતી તેવીજ પોતાના સગા સાથે પીયર બાણી પાછી વળી.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

શામલાલ બીજી પરણ્યો, અને રૂપાળીની ખરચ માટે કોરડમાં ફરીયાદ.

આજકાલ કરતાં એક વરખ વીતી ગયું, સર્વ વાત વિસારે પડી રૂપાળી પણ ફરીથી શામલાલને ત્યાં આવી નહીં તેમ શામલાલે પણ તેણીને ઘેર તેડી નહીં.

હવે શામલાલને ઘરમાં માણસ વગર ધણી અડચણ પડવા લાગી કારણ કે જ્યેતાં વગર ધરને કારભાર ઉપાડી લે તેમ કોઈ હતું નહીં, પોતે દુકાને જાય તો ધર ધરના માણસોના સ્વાધીન કરી જવું પડતું હતું, તેથી તેઓ પણ પોતપોતને ફાવતું આવતું તેવી વર્તણૂકથી ચાલતા હતાં, જેથી ઘરમાં પણ ભારે નુકશાન થવા લાગ્યું, પોતે બીજી બેરી કરવા ધણીએ વીચાર કરતો પરંતુ આપની શીખામણ યાદ લાવી વારંવાર મનને મારી રાખી વિચારના વમળમાં ગોથાં ખાતો હતો કે મારા પીતાએ બીજી બેરી પરણવા કેમ ના પાડી હશે ? શું કારણ હશે ? કાંઈ પણ કારણ હોવું જોઈએ નહીં તો મારા પીતા મરતી વખતે મને આવી શીખામણ આપી જાય નહીં, કેહેવત છે કે “ધરડાનું કંઈ ન માને તો ખત્તા ખાય” માટે મારે પણ મારા પીતાનું વચન માન્ય રાખવું જોઈએ, એવા વિચારમાંને વિચારમાં ધણી દીવસ દુઃખે મુખે વ્યતિત કીધાં.

શામલાલને તેના સગાવાંલા તથા મિત્ર મંડળ વિગેરે ધણી વખત સમજાવતા કે બાઈ હવે તું બીજી બેરી કર, આ બેરી હવે તારા ઘર માટે તેમ અમોને લાભદાયક નથી, તેમજ તેણીને ઘરમાં ધાવવાથી જીવનું જોખમ કરે તેવો ભય

હિપત્ર થાય છે, મારે હવે જો અમારૂં કશું માન્ય રાખ્ય, અને કોઈ સહયુક્તી અને વિવેકી સ્ત્રી શોધી કાઢી તેની સાથે લગ્ન કર જેથી ધરનું બારણું તો ઊઘાડું રહે. ?

આથી શામલાલનું ચિત્ત તે તરફ દોરાયું, ને જોના સગાના મેં આગળ જીજી બેરી કરવાને હા પાડી, જેથી તેના સગાઓએ એક કુળવાન મહસ્ત્રનું ધર શોધી કાઢી તેની પંદર સોળ વરસની દીકરી નામે ગુલાબ સાથે શામલાલનું સમપણ નક્કી કર્યું, અને લગ્ન પણ તરતજ કરી દીધું આ લગ્નમાં તો રૂપીઆનો રાજજ વળી ગયો હતો, જેમ નાગરમાં ગાગર રૂપીઆ ભરે તો કન્યા વરે તેમ આ લાડશ્રીમાળીની નાતમાં પણ કન્યાની અછતને લીધે તેમ ચાલતું હતું.

આથી શામલાલના ધરમાંથી પણ લગ્ન સખંધી કાગમાં રૂપીઆ પાંચ સાતહજારના આસરે નિકળી ગયા હતા, વળીસોનાના સદામાં તથા શેર સદામાં રૂપીઆ વીસપચીસહજાર ગુલાબી બેઠો હતો, જેથી રોકડા પરચુરણ શેરો તથા પ્રેમેસરી નોટો વીગેરે શામલાલ સુવેળાથીજ સફા કરી બેઠો હતો. આ વખત ફક્ત તેની પાસે હાથમન્ડએન્કના ચાલીસહજારના ચાર નોટ તથા પરચુરણ ધરાણુ, અને પોતે રહેતો હતો તે અંક મકાન શીવાય કશું જોવામાં આવતું નહોતું.

ગુલાબવહુને પરણી લાવે દસઆર માસ થયા આવીયાં તેટલામાં તેણીને શ્રીમંત રહ્યું ને નવ માસ પૂર્યું થયે તેને એક કાંતીમય પુત્રનો જન્મ આપ્યો. આથી શામલાલના સુખમાં વધારો થયો, અને પુત્ર દીનપર દીન ઊછરી મોહોટો થયા લાગ્યો, જેથી જાને સ્ત્રી પુરણ પુત્રનું સુખ જોઈ હમેશા આનંદમાં દીવસ ગુજર-

વા લાગ્યા, એક દીવસ જ્યોરના બાર લામતો દંપ-
તિ મેડાના છામમાં બેસી હાથ વિનોદ કરતાં હતાં, અને
ન્હાનો પુત્ર સુંદરલાલ પાસેની ગાદી ઉપર પડી ન્હાના
કુરુકુરીઆની ગાદક ખાવીતરોને જોઈ ગોટીલા ખાઈ બેઠા
કરતો હતો, તેટલામાં પોલીસના એક શીપાઈએ ની-
ચેથી ખુબ મારી શામલાલ શોક ધરમાં છે કે ?
શામલાલ સાદ સાંભળતાને વાર મારીએ આવી જી-
વે છે તો સરકારનાએક શીપાઈને હાથમાં કાગળીઓ લઈ
જિભો રહેલો દીકો કે તરતજ શામલાલ તેને પુછવા લાગ્યો.

શામલાલ—જમાદાર સાહેબ અમારી ક્યા જરૂર છે,
શીપાઈ—તુમારા નામહી શામલાલ હે ?

શામલાલ—હા મારું નામજ શામલાલ છે.

શીપાઈ—તો હજરત, આપ કે ઉપર માલુમેટ સા-
હેબને સમન નિકાલાહે સો થીજીએ ઓર કલ બડીફજરમે
વાં કારટમાં હાજર હોના ઓર એ સગન્સકી નક્કલ
લેત્રો શીર એ કાગળકી અંદર સમન્સ પહોંચનેકી સહી કરદો,

શામલાલ—જમાદાર અમારા ઉપર સમન ચાનો,
અમે કાંઈ સરકારનો ગુનો ક્યો નથી તે અમારા ઉપર ફ-
રીયાદ હોય ?

શીપાઈ—વેતો ક્યા માલુમ મગર કોઈ રૂપાળી કરકે
ઓરતહે જિને તમારી ઉપર ફરીયાદ કીહે.

શામલાલ—કાચગી ફરીયાદ હે વો તુમેરેકુ માલુમ હે,

શીપાઈ—હમકુ ક્યા માલુમ નાહક શીર શીરાતેહો,
ફુલ્કરે ઓર વોજનો, હમસે પડપુછ કરનેકી ક્યાં જરૂ-
રહે, જલ્દી એકાજપર સરી કરદો હજીતો એકાજ
જવાનું છે.

શામલાલ—અચ્છા અચ્છા જમાદાર સાહેબ સાવો સહી કરજી? શામલાલ નિચે આવ્યો ને સમન લઈ કામગામાં સહી કરી આપી કે તરત શીપાર્થ સહી લઈ ચાલતો થયો, શીપાર્થના ગયા પછી ગુલામવડુએ પુછ્યું સ્વામીનાથ સમનમાં શું લખેલું છે. તેથી શામલાલે સમનના નકલ વાંચી ગુલામ વડુને વાકેફ કરી કે તમારી શોક્ય રૂપાળીએ સરકારમાં ધાન લુપ્તગાંની આપણા જીપર ફરીયાદ કરી છે તેથી આવતે કાલ સવારમાં માજીસ્ટ્રેટ સાહેબની કચેરીમાં હાજર થઈ જવાનું આપવા સરકાર તરફથી આ સમન-સ કાઢવામાં આવેલો છે, ગુલામે પુછ્યું—સ્વામીનાથ તેનું શું થશે? તેના ઉત્તરમાં શામલાલે જણાવ્યું કે તેની તારે કાંઈ ચિંતા કરવી નહીં, સરકાર ખરૂં અપાવશે તો આપણે તેને આપવા તૈયાર છીએ ગુલામે કહ્યું—પણ ધોળારી ધરમાં આવવા માગશે તો પછી શું કહેવાના હતા?

શામલાલ જોડ્યો—એ વાત બનવી ધણી મુશ્કેલ છે. સરકાર કાંઈ તેની ચાલ ચલગતથી અજાણી નહી રહે કે એ કદમ તેણીને ધરમાં લઈ જવાનો હુકમ કરે? ગુલામ કહે તે તેમ કરશે તો શું કરવાના હતાં, કાંઈ સરકારને ના પડાય તેમ છે કે નહીં લઈ જઈ, શામલાલે જીવાળ આપ્યો—એતો હું બધુંએ સરકારને જાહેર કરીશ કે સાહેબ તે ખરાબ ચાલની છે માટે હું ધરમાં ધાલવાનો નથી. કદાચ મને જેર દેખ મારી નાખે તો હું શું કરું, ગુલામ બોલી—પણ જોજો હો, એને ધરમાં ધાલવાની તો વાતજ કરશે ના ધરમાં આવી તો એમજ જણાવે. શામલાલે કહ્યું—નહીં નહીં.

શામલાલ જોડ્યો—અરે શું બેઠી બેઠી જોયા તો કર

પ્રભુ કરશે તો તે વખતજ આવવા દરશ નહીં, આપણને વાંકુ કાઢતા ક્યાં વાર છે, એમ વાતો કરતાં કરતાં વખત વીતી ગયો ને સાંજ પડવાનો સમય થવા આવ્યો તેથી બંને જણા જમવા બેઠ્યાં, જમી રહ્યાનાં શામલાલ કપડા પે-હેરી એક હુંશીયાર વકીલને ઘેર ગયો, ત્યાં તેને સર્વ બિના સમજાવી દસ રૂપીઆનું નોટ શી બદલ આપી વકીલાત નામું લખી આપી સવારના માનુસેટની કોરટમાં હાજર થવાનું કહી પોતાના મકાન તરફ પાછો વળ્યો.

શામલાલ મોડીરાત સુધી કાલે કોરટમાં શું જવાબ આપવો એમ વિચારમાં ને વિચારમાં જંગતો હતો તે વખતે ગુલાબવહુ તે કિચારની અંદરના ઓરડામાં સુંદરને લઈ સુઈ રહી હતી, શામલાલને પણ ઊંઘ નહીં આવવાથી વચલા દીવાનખાનાની ગાદી ઉપર આમ તેમ આભોટી રહ્યો હતો, બાદ કેટલીકવારે ઊંઘને એક મલ્લો એવા તો જોરમાં ચઢી આવ્યો કે તુરતજ કુંભકરણની માફક નસ્કોરાં ખોલાવવા લાગ્યો. પ્રાતઃસકાળ થયો કે તરત શામલાલે શૈયામાંથી બહાર દંતધાવન કરી થંડા પાણીએ નાહીને પોતાનું ખટકમં કરી લીધું. બાદ પોતાની સ્ત્રી ગુલાબને કોરટમાં બેઠું એમ કહી ઝટ પોતે કોરટ બણી ચાલ્યો થયો, આ વખતે સવારના સાત વાગ્યાનો અમલ થવા આવ્યો હતો, ફરીઆ દણ રૂપાળી પણ તે વખતે તેના વકીલ સાથે કોરટમાં હાજર થઈ હતી સવારની કોરટ હતી તોપણ લોકોની ઠઠ બારે બેગી થઈ હતી, શામલાલ કોરટમાં આવ્યો અને પોતાના વકીલને મળી સર્વે બીના ફરીથી સમજાવી પુરશી પર જઈ બેઠો.

બરોજર આઠ વાગ્યાના અમલે માનુસેટ સાહેબ બુ-

રજીમાંથી કચેરીમાં આવ્યા અને સહુની સન્નામ લઈ ન્યા-
યાસનાપર બેઠાં. શરૂઆતમાં જ શીરસ્તેદારે રૂપાળીવાળો કેસ
ખાજીસ્ટ્રેટ સાહેબના મેજ ઉપર રજુ કર્યો, સાહેબે તે હા-
થમાં લઈ વાંચી જોયો ને વાદી પ્રતીવાદીને અંદર બોલા-
વવા શીપાઇને હુકમ કર્યો.

શીપાઇએ ખુબ મારી કે બનેના વકીલો હાજર છી-
એ એમ કહી કોર્ટમાં ઉભા થયા, અને વાદી પ્રતીવાદી
પણ પોતપોતાના વકીલો પાસે જઈ બિમા રહ્યાં. પ્રથમ
ખાજીસ્ટ્રેટ સાહેબે ફરીઆદણના વકીલ મી. મેળાપચંદને
પુછ્યું તમારે શી તકરાર છે તે કોર્ટ રજૂ કરી કહી જવી,
જેથી મી. મેળાપચંદે ફરીઆદણ રૂપાળી તરફથી નિચેની
બીના જાહેર કરી.

“વાદીના વકીલ મી. મેળાપચંદનું લાખણ.”

હું નામદાર કોર્ટને મારી અસીલ બાદ રૂપાળી ત-
રફથી અરજ ચુમ્મરું છું કે તેણી એક ખાનદાનની દીકરી
થાય છે, અને કેટલાંક વરષ ઉપર તેણી પ્રતીવાદી શામ-
લાલ કે જેઓ આ વખતે કોર્ટમાં હાજર છે, તેમની સાથે
હોંદુશાસ્ત્ર પ્રમાણે પરણી હતી, જેથી કરીને ખરી રીતે તેને
ખાવીંદ તરીકે ગણવામાં આવે છે.

દાલમાં તેને હોંદુશાસ્ત્રનો આકટ તોડી તેણીને ધર-
માંથી બહાર કાઢી મુકી છે, ફરીઆદણ ધણી વખત તેના
ધરમાં જવા માગતી હતી પરંતુ તેને ધરની અંદર નહી
પેસવા દેતાં, મારફાડ કરી તેણીને પીયર કાઢી મુકતો હતો,
ફરીઆદણે ધણા દીવસ સુધી ધરમાં જવાને વાટ જોઈ,
તેમ તેના ધણા સગાવાંલા સાથે ધરમાં બાંસવા કેહેરાવ્યું,
પરંતુ જરાપણ દાદ દીધી નહીં, વળી પાછળથી તેને બીજી
બેરી કરી છે તેથી હવે ધરમાં બાંસવાનો બીજાકુલ સંભવ રે-

હેતો નથી માટે નામદાર કોરટને અરજ કરું છું કે તેણીને બરજી પોપજી માટે પ્રતીવાદી પાસેથી દરમાસે રૂપૈયા પચીસ પ્રગણે પગાર લેવા હુકમનામું કરી આપવું, અગર તેણીને મારફાડ નહીં કરવાના જામીન આપી પોતાના ઘેર લઈ જવા હુકમ કરવાને સાહેબ બધી છો!

ફરીયાદજીના વકીલનું બાપજી સાંભળી માજીસ્ટ્રેટ સાહેબે પ્રતીવાદી શામલાલના વકીલ મી. મોતીલાલને પુ. ૭૫—તેથી મોક્ષીલાલે કોરટને અરજ કરી કહ્યું. તમારે તમારા અશીલ તરફથી શું ઝાહેર કરવાનું છે તે કોરટને કહી સંજળાવવું.

“પ્રતીવાદીના વકીલ મી. મોતીલાલનું બાપજી”

હું નામદાર કોરટને મારા અશીલ તરફથી જણાવવાને રજા લઉં છું કે ફરીયાદજી રૂપાળી તેની ખરેખરી સ્ત્રી થાય છે. તેમાં હું કાંઈપણ વાંધો લેતો નથી પરંતુ તેણી બધી ખરાબ ચાલની છે, અને તારીખ. ૩૦-૩-૮૦ ના રોજની ખીનાથી કોરટ જણીતી છે, જેથી પ્રતીવાદીને તેણીને ઘરમાં પાલતાં પોતાના જનમાલ સંભાળવાની બધી ધારતી રહે છે, માટે ફરીયાદજીને ઘરમાં નહીં પલાવતાં નામદાર કોરટ તેણીની ચાલચલગત જોઈ જે કાંઈ ખરચ અપાવવા માંગશે તે પ્રગણે આપવા મારો અશીલ કબ્જા કરે છે.

માજીસ્ટ્રેટ—વેલ, શામલાલ તેણીને ઘરમાં પાલતાં તમને અડચણ છે ?

શામલાલ—નામદાર તેણીની ચાલ ખીલકુલ ખરાબ છે, ને તેને ઘરમાં પાલવાથી અમને ઝેર ખવરાવી મારી નાખવાનો સંભવ રહે છે, માટે સાહેબ મારી સ્વીતી જોઈ તેણીને ખરચ બાંધી આપો તે આપવા હું કબ્જા કરું છું.

માજીસ્ટ્રેટ—તમે ખરચ આપશો તે ખરી વાન છે, પરંતુ ખરચ આપી છુટી મુકવાથી સ્ત્રીઓ બેસીકરી થઇ જાય છે, અને અનિતીના ઉઠા કુવામા વમર અટકાવે ઉતરી પડે છે અને આગળ ઉપર સુધરવાનો સંભવ રહેતો નથી માટે હું તમને બલામણુ કહે છું કે હાલ તેણીને તમારે ઘેર લઇ જવી, અને ત્યાં તેને નોંખી રાખી તેના જીવર સારી રીતે દેખરેખ રાખી દુષ્ટ માણસોની સોખત કરવા દેવી નહીં.

શામલાલ—પણ સાહેબ અમને મારી નાખવાનો ઇલાજ કરે ત્યારે અમારે શું કરવું જીવનું જોખમ થાય ત્યાં જીવાનદાર કોણ?

માજીસ્ટ્રેટ—હું તેને સખ્ત હુકમ કરે છું કે તેણી ફરીથી તમારી સાથે ખરાબ વર્તણૂકથી વર્તે નહીં, એમ છતાં જો બહુયામાં આવે તો તમારે તે વીશેની કોરટને અરજ કરવી જોવી કોરટ તેને જોઈતી શિક્ષા કરશે. શામલાલ સાહેબનો સ્વાલ સાંભળી સ્તબ્ધ થઇ ઉભો રહ્યો અને સાહેબે રૂપાળીને ટેમલ નજીક બોલાવી કહ્યું, કેમ તું તારા ધણીના ધરમાં જવા ખુશી છે કે નહીં?

રૂપાળી—ના સાહેબ, મને તો મારી નાખશો તોપણ તેના ધરમાં જવાની નથી; મારી મારીને મારા હાડકાં બોખરા કરી નાંખ્યા છે, ધરમાં પેસવા હેતો ન્હોતો તો પુર ખાવાપીવાને પણ ક્યાંથી આપવાનો હતો?

માજીસ્ટ્રેટ—તું કેવી ચાલતી છે તે હું સારી પેઠે જાણું છું. આ કોરટમાં તું પ્રથમ આવી ગયેલી. હું તે મારી ધ્યાનમાં છે, મારે જા? ધણીના ધરમાં પેસીને સારી ચાલથી ચાલ નહીં તો જોલખાનું જોતું પડશે, ખરચ આપવા તારો ધણી તૈયાર છે, પરંતુ તારી નહારી ચાલને લીધે

કારટ તને ખરચ અપાવતી નથી અને ઘરમાં જવાનો હુ-કમ કરે છે.

રૂપાણી—સાહેબ મને મારી નાખશે એના જામીન હ્યો, તો હું ઘરમાં જાઉં.

મોજી—નહીં નહીં જામીન તારા અને તેના બૂને-માથી કાંઈના ક્ષીપ્રામાં આવશે નહીં, તને પેસવા નહીં દેને હેરાન કરેતો, સાક્ષી રાખી કારટને ફરી ફરીયાદ કરજે પ્રાણી કારટની ધ્યાનમાં આવશે તેમ કરશે ! ઉપર પ્રમાણે કારટે સગળુતી આપી ફેસલો આપ્યો અને બંનેને કાર-ટમાંથી જવાને રજા આપી, કારટમાંથી બંને જણા પોતપો-તાના ઘર તરફ ગયા, શાગલાલે કારટમાં બંનેની બનેલી હકીકત પોતાની બી.ગુલાબને કહી સંભળાવી, જેથી ગુલા-બને ધણું દુખ થયું પણ કરેશું? સરકારે કરી આપ્યું તથા કાર્ટનું કાંઈ ડાહ્યાપણ ચાલે નહીં તેથી મનમાં સગળુને જે થયું તે ખરું એમ બોલી પોતાના ઘર કામે વળગી, આણી તરફ રૂપાણી પણ પોતાના પીયર આવી અને કારટમાં બંનેલી હકીકતથી પોતાના બાપને વાકેફ કર્યો અને મોં વાળી રડવા બેઠી.

અડભંજશાનો પીતો રૂપાણીને રડતી જોઈ એકદમ કંચો ચઢી આવ્યો અને ખુંખારીને બોલ્યો, કાંઈ નહીં બેટા ધીરજ રાખ્ય એ નણાવડીના દીકરા પાસેથીજ ખ-રચ લેવું. કારટે ખરચ ના અપાવ્યું તો આપણી નાત ક્યાં મરી ગઈ છે, આપડે તો એને ઘેર કાંણુ માંડવાએ જવું નથી, રૂપાણીની મા અમથી પાસેજ બેઠેલી હતી તે બોલી ઉઠી સારે ચુકીએ પેહેરી બેસી શું રહ્યો છે, જાઓ નાત ભેગી કરવા શેઠને સાં ચારજી આપો, અને નાત વચ્ચે બોલાવીને તોડુસાના દીકરા પાસેથી મોંમાં ખાસડા મારી ખરચ હ્યો, જીવેલો શું ?

અડભંગશા બોલ્યો ? અરે. આ ચાલ્યો શેઠને ત્યાં
 અરજી આપી આજને આજ નાત એકઠી કરું છું પછી
 જોઈશું કે તે શું કરેછે; અડભંગશા ઉઠ્યો અને લુપડાં
 પેઢેરી અરજી લખી તૈયાર કરી શેઠને ત્યાં આવ્યો શેઠ
 આ વખતે પગપર પગ ચડાવી ગાદી ઉપર બેસી તમાકુ-
 ના ફાકડા લઈ રહ્યા હતાં તેમની પાસે જઈ અડભંગશાએ
 સલામ કરી શેઠને અરજી આપી, શેઠ અરજીનો સાર વાંચી,
 ગોરને બોલાવી હુકમ કર્યો કે આજ સાંજના સાત વાગ-
 તાં નાત એકઠી કરવાની છે માટે સર્વે નાતીઆબાઈઓને ત્યાં
 જઈ ખજાર દઈ આવકે સાંજના સાત વાગતા શેઠના ત-
 બેસે નાત એકઠી થવાની છે તેથી સર્વે બાઈઓ તે અવસરે
 મુકામપર વહેણા પધારજો ગોર વાઝ કહી નોતરા દેવા ચા-
 લ્યો ને અડભંગશા શેઠની રજા લઈ ઘર તરફ વળ્યો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

“નાતે ખરચ તહીં અપાવના, રૂપાળીને

શામલાલના કબજામાં સોંપવી”

સાંચકાલ થવા આવી અને સાત વાગ્યા એટલે ના-
 તબાઈઓ એક પછી એક આવતાં ગયાં, ઘોડીચારમાં આ-
 પી નાત બરાબ ગઈ શામલાલ પણ આ વખતે હાજર
 રહ્યો હતો. મોટા મોટા આગેવાન શેઠીઆ આવીને પોતા-
 પોતાની જગાપર જઈ બેઠાં એટલે પછીથી પરવારીને નગર
 શેઠ તબેલામાંથી બહાર આવ્યા, અને ગાદીતકીએ અહીં ગુ-
 દઈ બેઠા, બાંદ નાતને દરગાવ્યું કે, જેને અરજ કરવી હોય તેને
 બેલાશક કરવાની છુટછે, તેથી પ્રથમજ “અડભંગશા ઉભો
 થયો ને બે હાથ જોડી નાતને અરજ કરી બોલ્યો ? સા-

હું મારી દીકરી રૂપાળીને તેનો ધણી શામલાલ કેટલાંક વરસ થયાં, ઘરમાં ધાલતો નથી તેમ ખરચ પણ આપતો નથી ને ખીજી ઈંચી કરી બેઠો છે, મારી દીકરી ઘરમાં પેસવા જાય છે તે ધક્કા પાડુઓ મારી અકમુઠ કરી નાંખે છે ને ઘરમાં પેસવા દેતો નથી, માટે નાતે મળી મારી દીકરીને શામલાલ પાસેથી ધાન લુગડા માટે, ખરચ અપાવવા મેહેરબાની કરવી નહીંતો મારી દીકરી રૂપાળી તેને જીવ આલશે તે અચ્છીહલ્યા તમને લાગશે રે માઇઓ ?

નગરશેઠ—જુઓ અડમંગશા, ટમે આટલા બદા આકડા ન ઠમએ એટો ઢીમે ઢીમે હજી ઠશે ને નેડના પાની નેડમાં જશે, કેમ કચડા શેઠ ખડુ કહુધું ને.

કચરાશા—હારટો; વડી ઉઘાવડે આંખા પાકે ટેમ છે કે ટોડી લમએ ?

નગરશેઠ—એડે પન ચાડ ભાઇઓ હેડો કને, ટેવીશે ટમેલામાં જમ જડા વચાડ કડીએ એમાં છું, મોટીશા ટમે હેડોને જોડે કપુડશાને પન હ્યો એટો બદાનો મટ પુછવો જોઇએ. ચારે જણા ઉઘ્યાં ને તમેલાની એક મુરજમાં પંચાત કાવા બેઠા ને માંહેમાંહે સલાહ લેવા લાગ્યા ?

નગરશેઠ—કેમ કચડાશેઠ આનુ શું ધાલ્યું, જવાપ આપ્યા વગર કાંઈ સીઢી છે, સાલી હા નાટો કેવી. કડવું શું ?

કચરાશા—વડી કેહેવુંદુ શુંને કડવુંદુ શું ? આપડે આપડે માંડે વીંટાલીને આપો કને, અડમંગશાની દીકડી આપડી કયાં અજાણી છે, ટે ખડચની પંચાટ કડીએ, કચેડી-વાલાએ પન ખડચ અપાવ્યું નહીટો આપડે વઢ્યા ? આપડેટો ફુકમ કડોકે, શામલાલ ટેને ઘડમાં ધાલેને અડમંગશા ટેની દીકડીને સાસરે મોઢલે એટલે હ્યું ? પંચાટ કડી હયાં, કેમ મેટીશા ટમારી સું ઢયાન છે ?

મોતીસા—હાજી મારો પણ્ય તેજ ગત બેસેછે, હું તમારા મતને મળતો છું.

નગરશેઠ—કેમ કપુરશા ટગારો શું મટછે, ટે કહો? માડા સાગ જરી બોલતાએ નથી !

કપુરશા—સાહેબ મારો વચાર તો એમ થાય છે કે, તેમની પંચાતમાં પડવુંજ નહીં, પન છેવટે તમારા વચારને મળતો મારો વચાર આવેછે.

—ટારે હયું માડા સાગ, આપના ચાડે જણાનો અને નગરશેઠ સડખો મત આવવો જોઈએ, તો હવે ચાલો બાહડ જમ ટગ ફડમાવી ડછએ ? એટલે નીરાંટ “ચારે જણા નક્કો કરી ખુરજમાંથી ખદાર આવ્યા, અને નગરશેઠ લગાર મોટો ધાંટો કાંડો કહ્યું.”

નગરશેઠ—શાગલાલ; ટગારા ઉપર તમારી ધડવાળી ફગાળી એદાન લુગડા વારટે નાટને અડજ કડીછે, માટે ટગારો ટે બીશે નાટને શું જવાગ ડેવાનો છે?

શાગલાલ—સાહેબ તે કેવા ચાલની છે તેની નાત ના બાઈઓને માહેતીછે, નાત મારા માયાની મુગત તરીકે છે, અનેગાર કોણુછે તેનો તેલ કરી નાત જે હુકમ ફરમાવશે તે પ્રમાણે ચાલવા તૈયાર છું.

નગરશેઠ—એમટો બઢો વચાડ કડીનેજ ટોડ મુકેલો છે, કેમરે બાઈઓ હકમ ફરમાવીએ છીએ, તમારે બદાને કમુલ મંજુડછે ?

“ સર્વે નાનના બાઈઓએ તરત હા પાડી ને નગરશેઠે હુકમ કર્યો.”

નગરશેઠ—શાગલાલે પોતાની વહુને હાલમો-ઠોડા ડહાડા ધડગાં જુડી રાખી ખાતપીવાનો બઢેબરદ કરી આપવો ને માડજુડ કડવી નહીં, ટેમ અડમંગશાએ પન

પોતાની ડીકડી રૂપાળીને શીખામણ ડઈ શામલાલના ધડે મોકલવી, શામલાલ ટેને માડખુડ કડેને ખાવાપીવાનું નહીં આપટા કાઢી મુકેટો સાક્ષી ડાખી, સદગુરુ નાટમાં અડ-ભંગથાએ ફડીફડી અડજ કડવી ટો નાત ટેવીશેનો આમડ ઉ-પર વધાડે વચાડ કડશે, બિપડના હકગને ટાળે જાને જના નહીં ઠાયટો જાને જના નાટના ગુનેગાડ કડશે, ને પાછળથી ટેમનું હાડવામાં આવશે? આવી રીતનો હુકમ ફરમાવી, શેડ તો ઉઠીને તમેજામાં ચાલતા થયા અને નાતના ગા-થુસો ગાંઠોમાં હવાતોએ વળગ્યાં?

દોલાશા—અરે બાધ હજી જુવો તો ખરાં, જાંદો-ખસ્ત નહીં થાયતો કેટલાંક વેવીશાળ તડાકા અંધદુટી જશે.

ડાહ્યાશા—આ તેમ થશે તો ગરીબ બચારા પરના-તની પરણી લાવી ધડ માડશે; કાંઈ છતે દીકરે નખોદ જવા દેશે? હાલતો “પોણું દેએ ત્યાં પેશી જ” એવું છે, પુછનાર કાણુ છે?

દોલાશા—અરે બાધઓ હાલમાં તો કન્યાવાળાના દામ વધી પડ્યાં છે, સહુને બાગજંગલા વાડી હવેલીઓ ને માડી ઘોડા જોડાએ છીએ, મોટી મોટી દીકરીઓ કરી; છેવટે મોટું ધર ના મળે તો ખાટી છાશ ઉકરડે નાખી ધ-રડા ગરદન લાકડે માંદડું જોઈ; લોહીના તરશા મા આપો બાળાઓને ભવ બાળે પણ ગરીબોને ઘેર કેમ દેવાય,

ડાહ્યાશા—પણ જ્યાં હજારો રૂપિયાના પદ્મ પેહે-રામણીના હીસાબ રચના ત્યાં ગરીબોના શા આસરા, પ-ત્ત્વા પેહેરામણીને જાંદોખરત થાય તો હમણા ગરીબોના ધર મંડાય.

હઠીસંધ—પણુ ડાહ્યાશા તમે કેમ સમજ્યો નહીં, પૈશાવાળાઓને સાં પૈશાવાળાઓની આપ સે થઈ ત્યાં મ-

રીબની શી ગરજ રહી, હગણાં બંદોબસ્ત બરોબર થાય તો, નાતનું છોકરૂં નાતમાં વરે ખીજે જાય ક્યાં, ખસો રૂ-પીઆનો કગાજી ધરનું ધર, અને મુરતીઓ સારો હોય તો પછી જોઈએ શું? પૈસો કાનો રહ્યો છે ને રહેવાનો છે!

દાલાસા—હશે બધું દરી કરે તે ખરું, અને છે તે જોયું ને બનશે તે જોઈશું. આગને આમ વધારે દહાડા ચાલશે તો, આગળ ઊપર નાતના ધર અર્ધાં થઈ જઈ કંઈકના નાગ જડામુળમાંથી જતા રહેશે, પ્રભુ પ્રભુ આપણે તો કહીએ છીએ કે, અમારી નાતના આગેવાન શેઠીઆઓની મીચેલી આંખો ઊઘાડો, ને તેમના હૃદયમાં રામ ઉતરો કે જેથી નનાયકી નાતને, કાયદામાં દેહ કરી આમન્યામાં આણે તો સધળાં નાતીલા બાઈઓ, પૈસે ટકે અને પરિવારથી સુખી થાય ને થંડા પેટે સ્વર્ગે જાય.

એમ વાતો કરતાં કરતાં, શેઠની વાટ જોતાં રાતના બાર વાગવા આવ્યાં, પરંતુ શેઠ તો તબેલામાં પેઠાં તે પેઠાંનું ફરીયા બહાર નીકળ્યાજ નહીં તેથી નાતનાં બાઈઓ એક પછી એક વીસરજન થવા લાગ્યા, ને થોડીવાર પછી સધળા વેરાઈ ગયાં, શામસાલ પણ પોતાના ધરતરફ વળ્યો ને અડભંગશા પણ નાતના શેઠીઆને ગાળો દેતો દેતો પોતાના ધર બણી ચાલતો થયો.

ખીજે દીવસની સાંજે અડભંગશાએ નાતના ફરમાવ્યા મુજબ રૂપાળીને સમજાવી તેના સાસુરે શામસાલને ત્યાં વધાય કરવા માંડી ત્યારે રૂપાળી રડવા બેઠીને જવાને આનાકાતી કરવા માંડી, ત્યારે અડભંગશાએ તેને ધીરજ આપી કહ્યું. જો બેઠેન હવે આપણા હાથમાં બાજું નથી નાતનું રહેવું માન્ય ના રાખીએ તો કલટા ગુનેગાર હરીએ, ને નાત આપણને ડડે, આજ તું ત્યાં જ ને જો

તને ધરમાં પેસવા ના દેને મારફાડ કરવા આવે તો નાને ફરમાવ્યા મુજબ બે જણાને સાક્ષી રાખી પાછી આવજો. પછીથી નાતમાં ફરીવાર કરી આપણે એને જોઈ લઈશું? એવી રીતે સમજાવી રૂપાળીને તેના આપે શામલાલને ઘેર માથુસ સાથે વીદાય કીધી.

શામલાલે રૂપાળીને ધરમાં આવતી જોઈ મેજ ઉપરથી નીચે આવ્યો? અને બારણું જિવાડ્યું કે તરત રૂપાળી અંદર પેઠી, મેડા ઉપર ચઢવા જાય છે તેવીજ શામલાલે ઉપર ચઢતી અટકાવી બોલ્યો? બબરદાર ઉપર ચઢી છે તો તારી વાત તેં જાણી તારા માટે આ નીચ લો ઓરડો ખુલ્લો મૂક્યો છે, તેમાં તારે રહેવું આવતાં કાલથી એક માસનું અનાજ તને ખાવા માટે આપવામાં આવશે, અને સારી ચાલથી ચાલીશ તો લુગડાં વીગેરેનો પણ બદોખસ્ત થશે, પણ યાદ રાખજો કે જો? રત્ન શીવાય બહાર ગઈ છે તો ખાલજ ખેંચી કાઢીશ? ને લાત મારી તગેડી મુકીશ ?

રૂપાળીએ એક પણ સ્વાલ સામે આપ્યો નહીં, ને ગુપચુપ બતાવેલા ઓરડામાં જઈ ડાહીડગાક થઈ બેઠી.

ગુલામ વહુ એકની ખહારીએથી આ બધું જોતી હતી, તેને તો એટલું બધું ઓછું અવ્યું કે, દીવાનખાનામાં બેસી ધુસકે ધુસકે રડવા લાગી ને મનમાં કહેવા લાગી કે હાય હાય, વળી આ મારી શોકય મારા સુખમાં ભાગ પાડવા ક્યાંથી આવી, એમ બળાપો કરી છાની રહી ને મન વાળી છોકરાને રમાડવા લાગી, વાંચનાર ? શોકયોનું સાક્ષીઓને કેવું દુઃખદાયક થઈ પડે છે, કાં સારી હેાય કે છુડી. પરંતુ સ્ત્રીઓને શોકયનું નામ દીધું હોય તો બિચારી જીભીને જીભી ચિતાગ્નિમાં બળી પોતાનું નાબુદ અદન ખાખ

કરી મુકે છે, તેનો આ પ્રતક્ષ દાખલો છે, માટે સમજીને સ્નેહી મીત્રો, એક ત્રિયાનું સુખ મળવું મુશ્કેલ છે તો દ્વિ-ત્રિયાળી શું સુખ પામવાના હતા ?

અને સ્વદારાઓ ઉપર શોકો, આણી શું સાર કા-લવાના હતાં ? એ નો જિલ્લી તમારા સુખની હાની કરી, ઉશ્કટું દુઃખ બહારી લેાછો, ખીજી કાંમજ નથી ઓરમાન માના જીલ્લમ તમે જોયા નથી, શોકોના દીકરાઓને ઝેર દીવેલાં સાંભળ્યા નથી, અને ધણીઓને ઢોળી પાડતાં જો-યાં નથી ત્યાં સુધી તો તમે એ ઐરી કરવાની વાંછના કર્યા કરશો, પરંતુ મિત્રો જીવના જોને તે સુખનો સ્વાદ લીધેલો છે, તેતો બિચારા જખ મારી જણાવે છે કે મર્યાદાનગતે પણ કોઈ સુખી અગર દુઃખી પુરૂષે અદ્ય સુખને માટે એક ઉપર ખીજી ઐરી કરવી નહીં, લ્યો સાહેબ તે જોયું અને ફરી જોશો ભારેજ ખગર પડશે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ડાયમન્ડ જેન્ક લાગી, અને શામલાલનું

ગાંડા ખનવું.

રૂપાળીને જીદી રાખ્યા પછી કેટલાક દીવસ સુધી તેણી શામલાલના ધરમાં સારી વર્તણૂકથી વર્તવા લાગી, તેથી શામલાલ પણ તેને જોઈતી વસ્તુ પુરી પાડતો હતો, આ જોઈ ગુલામની આંખમાં અદેખાઈ બરાઈ આવતી, પરંતુ શામલાલ તેને સમજાવતો કે રૂપાળીની ખરાબ ચા-લ સુધારવા માટે હું તેને જોઈતો સરખમ આપું છું કા-રણ કે પછીથી તેને ખહાર જવાનું ખહાનું મળી આવે ન-હીં, એવી રીતે કહી વારંવાર ગુલામના મનનું સમાધાન

કરેના, આ વખતે શામલાલના પુત્ર સુંદરલાલની ઊમ્મર પાંચ સાત વરસની થવા આવી હતી, અને તે ધણો ચાલાકને રૂપમાં સુંદર હતો.

આજ બપોરના બાર વાગ્યાના સુમારે શામલાલ પાસે ન્હાનો સુંદર રમતો હતો, અને શામલાલ ગાદી ઉપર આડો થયો હતો, તેટલામાં પોરટ ઓશીસનો એક શીપાર્ક દરરોજનું (ડેલી ન્યુસ)નામનું છાપું શામલાલને હાથમાં આપી ચાલતો થયો.

તરતજ છાપાની વાટ જોઈ બેશી રહેલા શામલાલે તે છાપુ લઈ એક આરામના ચેર્સ ઉપર બેશી, નવાજીનાની ઝાહેર ખખર વાંચવા ગાંડી જેમાંની એક ઝાહેર ખખરમાં નિચેની ખીના ઠાંકવામાં આવેલી હતી.

“ઝાહેર ખખર.”

અમો નિચે સહી કરનાર મી. “કેન્ડી એસ”ની ડાયમન્ડ બેન્કના સધળાં પાર્ટનરોને દીલગીરી સાથે જણાવવા રજા લઈએ છીએ કે, ચાલતા ગાસની તારીખ ત્રીજીએ સદર્દુ બેન્કના બે કરોડ રૂપીઆની કીમતના મોહટાં હીરા લઈ મેલ સ્ટીગર “મ્યુએક્ટીયા” લંડન જતા રસ્તામાંજ રેડસીમાં તોફાન થવાથી અણચીંતી તે સ્ટીગર લાધી ગએલી છે. અને તેમાંનો તમામ માલ નાશ થએલો છે, હીરાઓ ઉપર વિમો હુતારવામાં આવેલો નથી, તેથી બાગીદારોને ધણુંજ ભારે નુકશાન થએલું છે, અને બેન્કનો તમામ પહીવટ એજન્ટે લીકવિડેટરોના હસ્તકમાં આપેલો છે, જેથી તપાસ કરતાં તેમાં જે કાંઈ તારણ નિકળશે તે સહુ બાગીદારોને વરાડ પડતા વેહેચી આપવામાં આવશે, એવો ઠરાવ નક્કી કરવામાં આવેલો છે. ?

માટે જે કાંઈ બાગીદારોને તે વીશેની તકરાર અગર

અરજ કરવાની હોય તેમને માલતા માસની તારીખ ચી-
સમી મુઠ્ઠીમાં નિચે લખેલા ઠેકાણે જાતે હાજર થવું અમર
લખીતવાર અરજ મોકલી આપવી.

તાજ તારીખ તમાકુ } લી. મી. એમ ડી. એસ સોલીરીટર.
માહે યુનો સને } એન્ડ, મી. ડી. ડી. ફીસ મલ્યારી.
સોપારી. } લીકિંગડેરે.
મું. રતનપુરી-ફાઈર્સ્ટ્રીટ.

આ લખાણ વાંચતાને વાર પેપર શામલાલના હાથ-
માંથી નિચે જમીનપર પડી ગયું, ને એમાન થઈ ડાગલી છક
ખની હાથનોટ, વોયનોટ, હાય એન્ક વોય એન્ક કરી પક-
પકાટ કરવા લાગ્યો, નાહાનો સુંદરલાલ પાસેજ રમતો
હતો તે આ ખનાવ જોઈ ખીંચો ને ખાખ ખાખ કહી શા-
મલાલને જોડાવવા લાગ્યો.

તેને પણ હાય નોટ વોય નોટનો જુવાળ મળવા લા-
ગ્યો, આથી સુંદરલાલ ખીંછીને તેની પાસેથી નાશી ગયો -
ને દાદર ઉતરી તેની મા ગુલાબવદુ પાસે આવતો રહ્યો.

ગુલાબે સુંદરને ધસગરતો પોતાની તરફ આવતો
જોઈ મુછમું સુંદર બેટા તું તારા ખાપ પાસે ઉપર રમતો
હતો ને નીચે કેમ આવતો રહ્યો? તેના જવાબમાં સુંદરે
કહ્યું કે ખા? ખાપા તો મને હાઉ હાઉ કહી ખીંચાવેછે,
તેથી હુંતો હવે એગની પાસે જઈશ નહીં. ગુલાબ વિચા-
રમાં પડી અને તરતજ હાયમાંનું કામ હેઠું મુઠ્ઠી મેડા
ઉપર ગઈ ને જુવે છે તો શામલાલને પથરાવતી કપા-
ટના ખાનાં બાગતો જોયો, ગુલાબ તે તરફ દોડીને શા-
મલાલના હાથમાંથી પથરો પડાવી લઈ બોલી, સ્વામીનાથ?
તમે આ શું કરો છો? તેના જવાબમાં પણ હાય નોટ
વોય નોટ, હાય એન્ક વોય એન્ક કરી કરી ખાના પંજા-

હવે લાગે અને ગાંઠે પડેલા કમજીમ માંથીએક પડી એક લઈ કુરબ કરવા સર કર્યો, ગુલામ તો આ દેખાવ જોઈ બાળરી બની ગઈ ને થું કરવું તે સુજે નહીં છેવટ મનને નક્કી થયું કે રાંડ રૂપાળી મારી શોક્યે ધણીને કાંઈ કામચુ કરી માંડો બનાવી દીવેલો હોય એમ જણાય છે.

અંદરનું લોહી એકદમ ઉછળી આવ્યું, ને લડાઈનું ગુર ચડ્યું, કાગજીઆ કામના હશે એમ જણી તરત શા-મલાલના હાથમાંથી પડાવી લીધા, અને ખાનાં માંથી મુકી કપાટ વાંચી દીધું, કુંચીઓ કેડમાં ખોશી અને ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં નિચે એકમાં રૂપાળી કમખાની કસો ગુંથવી હતી ત્યાં આવી બે ધકડ ખોલવા લાગી.

ગુલામ—રાંડ થંખણી માટીને તે થું કરી નાખ્યું કે ગાંડોગંતર થઈ ગયો. ?

રૂપાળી તો તેનાથી સો અંદાવા ચઢે તેમાનું પુતળું તેથી તેણીએ પલ્લુ મુખ સ્વાદનો ખુગ સપાટો મારવો સર કર્યો.

રૂપાળી—રાંડ વ્યંતરી વિચાર કરીને ખોલજે, મરે ને તારા માટીનું નામ દેનારી જે રાંડ ખોટાં ખોટાં આજ મુકવા આવી છે તે,

ગુલામ—તારે કઈ તારી માના ગાંટીએ કરી નાખ્યું હમણાંતો સાંજ સારા હીરા જેવા હતા, તેટલામાં તું નહીં તો ખીજી કાચુ કરી જાય, રાંડ હલારી?

રૂપાળી—બહા'લા મુમ વગર વાંકે વાંક કાઢી ધરમાંથી, કાઢવી હશે, માફ બનું જોઈ તારા પેટમાં અંગારા ઉઠના હશે, તો ગાંટીને ના કેહેવું તું કે ધરમાં ના ધાલશો?

ગુલામ—ધોઝારી, ધરમાં ધાલી ત્યારેજ ધર ધાલ્યું તો, ગાંટીને મેડ બનાવી કેવાં ડાઘા ડગરાં થઈને ખેડાં છે.

રૂપાળી—હા અલી, તુંતો ચાણી સીતા જેવી છું તે માંજ વરને વશ કરી રાખ્યો છે, મેં કામચુ કરી માંડો કયો હોય તો મારી બે આંખે અંધાપો આવજો નહીં તો તારીને તારા છોકરાની બનેની આંખો પુડસે.

ગુલાબ—રાંડ પેટ બળી મારો છોકરો ક્યારે તારું નામ દેવા આવે છે, તે મારા છોકરા સુધી ગાળો ફડ છું, આંખ્યો પુટે ને તારા મા બાપની, મારા છોકરાને અંબા-મા ખંમા કરે.

રૂપાળી—જો રાંડ બાપ સુધી ગઈ તો તારી વાત તેં જાણી, વિચાર કરીને વચન કાઢજો, નહીંતર જોયાં જેવું કરી આપીશ.

ગુલાબ—અલી જો તું શું મને કરી નાખવાની હતી, તારાથી થાય તો મને ધરમાંથી કાઢી મુકજો, બીજા શા ઘોડા છોડી મુકવાની હતી

રૂપાળી—ધરમાંથી તો કાઢવા તું તૈયાર થઈ છે, ખોટાં ખોટાં આગ મુકે હું ડરવાની નથી, તારા ગમ્મત ઉપર તો આંહી બેસી મોજ મારીશુ તું તારે હૈયામાં હોળી સળગાવ્યાજ કરજો?

ગુલાબ—મોજ મારવી હવે શી બાકી રહી છે, માયે છેડા નાખ્યો તેને શું? લાજવાલી હોય તો મોટાં નામવાળી વાંદરીની પેટે વળગતી આવેજ ખરી;

રૂપાળી—વાંદરી તું, તારી મા, તારી બેદન, તારી માશી; તારી મામી, તારી ફૂલ સમજી? રાંડ દીકરો દેખીને જોને ફાટી છે તે ગામમાં દીકરા કાઠ જણુતીઓજ નહી હોય.

ગુલાબ—એકથી હજારવાર દીકરાવાળો, દીકરાવાળી દીકરાવાળી રાંડ વાંઝણી તારે જોઈએ તો તું દીકરા ભે, તને કોને વારી રાખી છે.

રૂપાળી—પેટખળી, વાંઝણી, વાંઝણી કહી, મેહેણા દેવાય તેટલાં દે પણ હું એ જોજી છું તો ખરી કે તું દીકરા-
નું સુખ કેટલા દીવસ ભોમવે છે,

ગુલાબ—રાંડ તારાં ચાલે તો મારા છોકરાને ઝેર દ-
મ મારી નાખજો પછી હું પણ જોઈશ કે તું ફાંસીના લા-
કડે કેવી લટકે છે.

રૂપાળી—રાંડ અમાઝણી, અહીંથી હવે તું જાય છે
કે નહીં તો લોહી લુંવાણુ કરી નાખીશ,

ગુલાબ—જાય ક્યાં રાંડ તારા બાપનું ઘર છે તે
દમ ભરાવે છે, આ તારી સામે ઉભી માર જોડ, તારી મા-
એ સવાશેર શું ખાધી હોય તો.

રૂપાળીને ત્રીસ ચઢીને ઉઠીને એક તમાચો ગુલાબ-
ના મોં ઉપર જોરથી ઝાડી દીધો, જેથી ખીચારીનું મોહો-
ડું લાલ ચોળ થઈ ગયું. રૂપાળી તમાચો મારી પાછી ફરે
છે તેટલાંમાં ગુલાબે ગાલ પંપાળતાં પંપાળતાં એક ધક્કો
એવો માર્યો કે રૂપાળી ચોક વચ્ચે ચતાપાટ પડીને દાંત
પડી જઈ અંદરથી ધડ ધડ લોહી નીકળવા લાગ્યું, આથી
તો રૂપાળી વાઘણુ ખુબ વકરી, ને દાંત કચ કચાવતી ઉ-
ઠી ગુલાબનું ગળું પકડી જોરથી ખુબ દાખ્યું, જેથી ગુલા-
બ મુંગળાવા લાગી ને બેભાન થઈ ભોંયપર પડી, આ બ-
ના જોઈ નાહાના સુંદર બાળકે રડારોળ કરી મુકી પણ
ગોઝારીએ ગરદન છોડી નહીં સુંદરલાલને ખુબ રડતો સાં-
ભળી, પાસેની પાડોસણુ નામે હરકોર બાઈ એકદમ અં-
દર દોડી આવી અને જુવે છે તો રૂપાળીને ગુલાબની ગ-
રદન પકડેલી જોઈ, અને ગુલાબના મોઢાંમાંથી ફીણનાં પ-
રપોટા બહાર આવેલા દીઠા.

આ દેખાવ જોઈ ધરડી હરકોર બાઈનો ગમરાટમાં

પડી બુમો પાડવા મંડી પડી, અરે? શામલાલ, શામલાલ કાંઈ આવજોરે આવજોરે આ ગુલાબને રૂપાળીએ મારી નાખી, દોડજોરે રે દોડજોરે, અને નાદાના સુંદરલાલે પણ સાથે લાગું કકળાણ કરી મુકયું.

આ બુમો સાંભળી આજુ બાજુના લોકો એકદમ સ્વાસ ભેર દોડતા આવ્યાં, અને રૂપાળીના પંજમાંથી ગુલાબને મુક્ત કરી લોકોએ રૂપાળીને સારી પેઠે મેથી પાક આપ્યો.

ગુલાબ કેટલીક વારે સુદ્ધીમાં આવી, ત્યારે સમજાનાં એ તેને લદાઈ થવાનું કારણ પુછ્યું, ત્યારે ગુલાબે કહ્યું કે સુંદરના બાપા ઓર્યાંતા ગાંડા થઈ ગયા છે, તેથી હું તેને ગુલાબ ગઈ કે તેનું કારણ તું કાંઈ જાણે છે, તેટલામાં તો મને એકના અનેક સંભળાવી મારા આ હવાત કર્યો, તમે બધાં જો ના આવી પહોંચ્યાં હોત તો, હું તો કેવારનીએ મરી ગઈ હોત, હાય હાય મારી અને મારા સુંદરની શી વશે થશે, એના બાપને સાવ ઘેત્રછા થઈ ગયેલી છે બી. લકુત બાગ રહેલું નથી, અને આ ગોઝારી અગને બંનેને એકલા ધારી આજની પેઠે જરૂર મારી નાખશે, હવે આમે શું કરીએ ને ક્યાં જઈએ? એમ કરી ગુલાબે વિલાપ કરી રડવા માંડ્યું. તેને જોઈ સુંદર પણ આકંઠ કરી રડવા લાગ્યો ને ગુલાબને રડતાં રડતા પુછવા લાગ્યો.

બાપુ હું કરવાને રડું છું. તું એમ કાંઈ કેહેતી નથી, માન બાપાને શું થયું છે, બાપુ બોલતે ચ્યમ બોલતી નથી, મને તારા બોલામાં બેઠવું છે, ને મને રમાડ જોડ એક બચ્ચો લઈ મને બહાલી થઈ જા, તું રડે તો તને મારા છમ છે બા, લે તું રડતી છાની રહી જા, હું બાપાને નિચે બોલાવું? તે તને રડવા નહીં દેતો, એમ કહી પોતાના

ધોતીઆવતે તેની મા ગુલામના આંખું લોતા લાગ્યો આ-
થી ગુલામનું હૈયું વધારે ભરાઈ આવ્યું, ને છાતી ફાડ ર-
ડવા લાગી, તે જોઇ પાસે બેઠેલા સર્વ જણાને ગુલામ ઉ-
પર દયા આવવા લાગી, અને રૂપાળીને ફીટકાર દેવા લાગ્યાં.

આ વખત રૂપાળી એક ખુણામાં બેસી ટગર ટગર
જોયા કરતી હતી તે એકદમ આગળ આવી લોકોને કહે-
વા લાગી.

રૂપાળી—મરો નખોદીઆઓ, તમે બધાએ મારા ધ-
રમાં પેશી ધાર્યું છે શું? બહાર નીકળો છોકે નહીં? નહીં
તો ટાંટીઆ કાપી નાંખીસ. રાંડ પાખંડીનું ઉપરાણું લઈ
મને ડરાવવા આવ્યા હશે! પંથુ તમારી ડરાવી ડર તેમ
નથી, સમજ્યાં, તમારા જોવાતો મારાથી કાંઈએ વટા-
ણા વાળી ગયાં.

૧ પુરૂષ—શીકાતરી, સમજ્યા વગર કેવારની કુત-
રીની માફક ભચભચ શું કરે છે, તારા જોવી ટાંટીઓ કા
પનારી તો ક્યાંએ મરી ગઈ સગણ, ટાંટીઓ કાપવો હેય
તો આધી આવ જરી, પછી તારો કપાય છે કે અમારો.

રૂપાળી—તો રડ્યા તારા ગાપનું શું લીધું છે કે તું
વચમાં વળગવા આવ્યો છું, અમે અમારે સંબંધી છીએ
તે મને તેમ ભરી પીશું, તેમાં તને શી ચુંક આવે છે.

૧ પુરૂષ—ગોઝારી મરીબડી ગાંધને, મને વળગીતી
તે મરી ગઈ હોત-તો ખબર પડત કે ફાંસીના લાકડે લ-
ટકતી વખતે, ચુંક કોને આવે છે, એતો તારા સારા ન-
શિએ, હરકોરગાઈ આવી પહોંચી, નહીંતો કેવારની એ
સોદાની ચુડીઓ પહેરી મારા દાદા પાસે વદાય કરી દીધી હોત.

હરકોર—અરે ભાઈ હું જો સુવેળા ના આવી

પહોંચી હોત તો ગુલામવહુ તો કેવારનીએ સ્વધામ પ-
હોંચી ગઇ હોત, અરે રામ રામ, બચારા નહાના સુંદર-
ની શી તલે યાત., પ્રભુ પ્રભુ, તું કરે તે ખરું, કેહેવત છે
કે જોને “રામ રામે તેને કાણુ ચાખે”.

૧ પુરુષ—હરકારખાઈ પણ રાંડ સંખણીને એટલો
અરેકાર છે કે, મારો ધણી સાથી ગાંડો થઇ ગયો તેણે
ખાધું છે કે નહીં તેની તપાસ કરવી તો રહી ને ઉલટી
આતો વાધણની પેઠે વળગી, રાંડ જોનો તેનો જીવ લેવા
તૈયાર થાય છે.

રૂપાળી પાધડી બળ્યા ! રાંડ રાંડ કહી કોને ગાળો માં-
ડે છે, રાંડ તો તારી મા હોય તે થાય સમજ્યો ! નકટાની
માફક વચમાં શું જોઈ બોલવા આવ્યો છું. હીમાયતી લ-
ખને આવ્યો છું તો રડયા, બાયલા, તેની વતીનું ઘર માં-
ડયા તું આવ્ય, હું જાણીશ કે વળી એક શોક્ય વધારે.

આવાં કડવાં વચનથી તે મદદગાર પુરુષનો પીતો
ધણો ગરમ થઈ ગયો ને રૂપાળીને ગળચીથી પકડી માર-
વા જાય છે, નેટલામાં ગુલામ વચમાં પડી કહેવા લાગી
કે બાઈ? આમાંથી વાત વધી જશે,” ને ઉલટો ચોર
કોટવાળને ડાંડશે,” ગાટે તેના બોલવા સામુ તમે જોશો
નહીં, હશે જે બની તે ખરી, કમ્મે શોક્ય લાગી તે
મટવાની નથી?

રૂપાળી—શોક્યની આડખીલી હોય તો ઝેર દમ મા-
રી નાખ્ય એટલે પત્યું, પછી બેઠાં બેઠાં નાંડને રાંડવો, જે
મોજ મારજો, પણ જીવતી છું ત્યાં સુધી તો જાંપીને જે-
સવાનું થણુ મુરકેલ છે, પારકા સુખમાં ભાગ પાડવો એ
લાડવો નથી, તારો બાપ જાણતો નહોતો કે દીકરીને શો-
ક્ય બીપર દર્ડાં છું તે સાટે દુખ પણ બોગવવું પડશે,

શુભાચ—આઈ મારો બાપ આંધળો મુવો તો, તે તાન જોવી, શોક્ય ઉપર દુઃખ ભોગવવા દીકરી દીધી, મારા જેવી હજારો બાળકીઓ, તારા જેવી કુર શોક્યોના સપાટામાં મુંઝાઈ મરતી હશે, તેની સંભાળ લેનારો સર્વે સ્વર વગર બીજો કોઈ નથી.

એમ કહી ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગી, તેથી હરકોર-બાઈએ તેને ધીરજ આપી, અને રદ્ય ઉમરાઈ આવવાથી જુરસામાં સૌની સમક્ષ બિનધડક કેહેવા લાગી.

હરકોર—કુળ અને પૈસાના લોભી મા બાપો, પોતાની વા'લી કુમળી કુમારીકાઓને મોટી ઉમ્મરની કરી, પાછળથી પતિ નહીં મળવાથી જેમ ખોટી છાસ ઉકરડે ફેંદી દે છે, તેવીજ રીતે, પોતાની બાર વરસની બાળકીઓને, એંશી વરસના ધરડા ડોસા સાથે દોરી આપી, અગાધ દુઃખના અર્થુવમાં હડશેલી પાડી મનમાં આનંદ માને છે, કેટલાંક શોક્ય ઉપર દીકરી ઈર્ષ્ય સુખ માને છે, અને કેટલાંક બાર વરસના છોકરા સાથે, પોતાની પુખ્ત ઉમ્મરે પોહાંચેલી જુવાન બાળાને જોડી દે છે, એ બધામાં પૈસો લાજ ને કુળનો લોભ શીવાય, કશું જોવામાં આવતું નથી, અરે! એ ત્રણેમાં આજી જીડો, એ પ્રમાણે વર્તનારા લોભી માબાપોનો રૌરવ નરકમાં વાસ થાઓ, અરે હજારો હજારવાર પિત્તાર પડો તેમની જીંદગીને, એ ત્રણે બોલમાંથી નિકળતાં દુષ્ટ પરિણામો કેવાકારે બહાર આવેછે, તે સહુના ભણ્યામાં છતાં, આંધળા અને અનાડી માબાપો, દીપકનું તેજ જોઈ જેમ, પતંગીઓ, સુવર્ણની લાલચે, ઝંપલાઈને બળીભરમ થાય છે. તેમજ તેઓ લોભમાં પડી વા'લી પુત્રીઓના સુખનું સલાનાશ વાળી, છેવટે તેજ લાભના ભોગ પોતે ઘઈ પડે છે?

હે ભગવાન અમારા આર્ય બંધુઓના કુર રહ્યોમાં તું ક્યારે વાસ કરીશ, કે જેથી કરી તેઓની ખોટી સગ-જનો અંત આવે, અને દુષ્ટ રીવાજનો સતંદર ઘાટ વળી, વાંલી પુત્રીઓના સુખની વેગ વૃદ્ધિ પામે, એજ મારી તારા પ્રતે નમ્ર વિનંતી છે,

હુરકોરગામ આ પ્રમાણે ખોલી રહ્યા, ગુલામવહુને કેહેવા લાગ્યાં કે, ગામ હવે છાની રહે, ને જીપર ચાલ રૂ-પાળીના સામે તું એક પણ ઉત્તર આપીશ નહીં, તે ખોલે તો તેને ખોલવા દેજે પણ તું ખોલીશ નહીં, આખરે હા-રશે તે નાસશે, માટે ચાલ ઉપર જઇ જોઇએ કે શામ-લાલ શાળી ગાંડો થઇ ગયો છે, ને તેનું ખર્ચ કારણ જ-ણાય તો, કોમ હુંશીયાર વૈદ કે ડાક્ટરની દેવા સર્ક કર્ય, કે જેથી ઝટપટ આરાગ થઇ ડાકો થઇ જાય, આગ લ-ડવાથી કે રડવાથી કાંઇ દી વળવાનો નથી, આવી રીતે સમજવી હુરકોરગામ અને ખીખ જધા, ગુલામવહુ સાથે શામલાલવાળા મેડા જીપર ગયાં, અને રૂપાળી પાછળ તાળોટો ફરી, ઘાંતીઆ કરતી, ત્યાંને ત્યાંજ ખેરી રહી ?

આ વખતે પણ શામલાલ હાથમાં છાપું લઇ આ-રાગ ચેસ ઉપર સુતો સુતો, હાથ બેન્ક, ચાળીસ હજારના નોટ, હાથનોટ, વેપનોટ, તું ખુડી ગઇ ભાગી ગઈ, બહુ ભેષ ગઇ, થોડા પાછા આપ, બધાંશાળ કહું છું, પમે લાગુ છું એકવાર પાછા આપ, એમ બોલી વારંવાર રડતા અને ઘાંત કાઢવા ગાંડતો ?

આ દેખાવ જોઇ સમજાનાં અજબ થઇ ગયાં, ને એક એકના સામું જોવા લાગ્યાં. પણ કોઇને કાંઇ ખર્ચ કારણ માલગ પડ્યું નહીં, છેવટે જે પુરૂષ ગુલામનું ઉપરાણું લઈ રૂપાળી સામે લડતા તૈયાર થયો હતો, તે પુરૂષ ધણો આ-

લાકને તર્કશક્તિવાળો જણાવો હતો, તેને શામલાલના બે-સવા બેપરથી તોલ બાંધી ગુલામવહુને પુછવા લાગ્યો ?

પુરુષ--ગુલામવહુ, શામલાલે કોઈ બેન્કના નોટ રાખ્યા છે ?

ગુલામ--હા બાપ, હાથમન્ડ બેન્કના તેમના નોટ પિતાના હતાં રાખેલા છે.

પુરુષ--તે નોટો કેટલા રૂપીયાના આસરાની છે, તેની તમને ખબર છે.

ગુલામ--હા, આસરે ચાલીસહજાર રૂપીયાની કી-મતના ગારા જાણવામાં છે.

તે હંશિયાર આદમી તરત સમજી ગયો, તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, કડો ના કહો પણ બેન્ક તરફના ખુરા સગાચાર, છાપામાં આવ્યા હોવા જોઈએ કારણ કે શામલાલ છાપા સામુ જોઈનેજ વારંવાર, હાથનોટ વેપનોટ કર્યા કરે છે, ગાટે લાવે છાપુ લઈ જોઈ તો ખરો, તેમાં કાંઈ બેન્ક તરફની બિના જાણવામાં આવે છે, એમ વિચાર કરી શામલાલના હાથમાં આસરે રહી છાપુ બેચી લીધું, છાપુ લેવા શામલાલ કુદ્યો પણ તેને સહુએ મળી પકડી રાખ્યો, પછી તે પુરુષ હાથમાં છાપુ લઈ, તેની ચારે બાજુએ ધ્યાન રાખીને મનની અંદર વાંચવા માડ્યું, વાંચતાં વાંચતાં છાપાની પાછળી બાજુએ એક કોલમના હધા ભાગમાં તેજ બેન્કની બિનાની ઝાહેર ખબર વાંચવામાં આવી, ઝાહેર ખબર વાંચી રહ્યો કે તે પુરુષે એક મોટી હાથમારી, અને અફસોસ લાંબે લાંબ વિચારના તરંગમાં તણાવા લાગ્યો ? કેટલીકવાર સુનમુન થઈ ઉભો રહ્યો પણ કાંઈ જુવાન વાળ્યો નહીં તેથી ગુલામ અધીરો બની તે પુરુષ પ્રતે પુછવા લાગી.

ગુલામ—ભાઈ કહોને તેમાં શું લખેલું છે, તમે કે-
વારના કેમ બોલતા નથી.

પુરુષ—આઈ ગુલામ શું કહું, તમારા એક આજ-
કાલ વાંકા બેઠેલા છે, તેથીજ તમારે બધી તરફથી બ-
ળાપો કરવાનો વખત આવેલો છે.

ગુલામ—ભાઈ શું કરીએ જેવાં અમારાં નહીંય,
લલાટે લખ્યું હશે તે કાંઈ મીઠ્યા કરી શકનાર નથી, ગાટે
જે લખ્યું હોય તે કહો?

પુરુષ—ડાયમન્ડ બેન્કને નુકશાન જવાથી દેવાળું
આવેલું છે, ને અત્યારે તમારા ચાલીસ હજાર રૂપિયા દુષ્ટી
ગએલાં છે, શામલાલને ગાંડા થવાનું કારણ તેજ જોવામાં
આવે છે, કારણ કે ચાલીસ હજારનું નુકશાત છાપામાં પાં-
ચી, દેવાબ્રમ થઈ જઈ ડાગલી ખસી ગઈ હોય તેમ ખુલ્લું
માલમ પડે છે, હવે ડાગલી એકદમ ઠેકાણે આવવી ઘણી
મુશ્કેલની વાત છે, ગાટે ટંટો શીસાદ છોડી દઈ શામલા-
લની આગતા સ્વાગતા કરી, હીમ્મત આપો, ને દવાદાર
શરૂ કરો કે જેથી હુંક વખતમાં, તેનો શુભ ઠેકાણાસર
આવી જાય, વળી બેન્કનું સરનામું (લીમિટેડરો) પંચા-
તીઓના હાથમાં સોંપવામાં આવ્યું છે, તેથી જો કાંઈ તા-
રણ નિકળશે તો તમારા ભાગના વરાડે, તમને પણ આપવા
માં આવશે, અને તેમ થયું તો શામલાલ તુરંત ડાલો થઈ જશે,

હવે જાઓ રાધો અને તેને કાંઈ ખવરાવો કે તેનો
મગજ થોડો ધણો થંડો પડે અમારા સરખુ કામકાજ હોય
તે અગને કહેજો એટલે અમ રાથી બનશે તે મદદ અમે
પણ કરીશું એ પ્રમાણે વૃદ્ધ દરકાર બાઈએ પણ શીખા-
મણ આપી ગુલામ વહુને સાંત કીધી બાદ કામકાજ હોય
તો કહેજો કાંઈ વાતે ગમરાશે નહીં એમ કહી સર્વે જણારજી
માગી ગુલામ બીપર દયા આણનાં પોતપોતાને સ્થાનકે ગયાં,

પ્રકરણ ૧૪ મું.

રૂપાળીએ નવીના છોકરાને ઝેર દેતું. તે પાપ
કુટવાથી તેના પર ફરીયાદ માંડવી.

ડાયમનડ બેન્કના માઠા સમાચારથી શામલાક્ષની સ્થિતિ દીનપર દીન બગડવા લાગી ગરીબડી ગુલામ આથી ગભરાવા લાગી, અને તેને માંથે અનેક ચિંતાઓ આવી પડી કે હવે કરતું કેમ ? રંડા રૂપાળી તો બે વખત ખા-
ઇ પીને નીરાંત વાળતી હતી પણ ગુલામ તો પેટ ભરી અન્ન પણ ખાતી નહોતી. કારણ કે એક તો પતીને ઘે-
લછા લાગી છે તેની સારવાર કરવાની શીકર અને ખીજી શીકર ઠક્કા રૂપાળીએ તેને છોકરાવાળી કહી અદેખાઇ લાવી હતી તેથી કદાપી તે છોકરાને ઝેર દે કે ખીજી કાંઇ કરે તેની શીકર. આથી તેતો ખીચારી રોજ શરીરે સુકાતી ચા-
લી, છેવટે તેણીએ વિચાર કર્યો કે આમ ઉચાટ કર્યાથી કંઈ લાભ થવાનો નથી, માટે કોઈ ડાક્ટરની દવા કરી હોય તો ઠીક. એમ ધારી તેણે ડાક્ટર દોલતરામની દવા ચાલું કરી. ડાક્ટર ધણા ડાલા હોવાથી તેના દીકરાં ગુ-
લામની આવી સ્થિતિ જોઇ દયા આવી. તેણે પણ શામલાક્ષની દવા ચીત રાખી કરવા માંડી. તથા સુંદર હવે સમજણો થવાથી તેને નિશાળે બેસાડવા ગુલામને કહ્યું ગુલામને પણ આ વાત માની કારણ કે હવે ઉમ્મર લાયક થવાથી છોકરાને ઝાઝો વખત રમતમાં ગાળવા દેવાથી છો-
કરો રેઢીયાળ થઇ જાય તેમ તેને ધણો વખત શામલાક્ષની સારવારમાં રહેવું પડતું હોવાથી સુંદરની ખચર રાખી શકાય નહીં તેથી તે જરા આધો પાછો થાય તો તેને શોધવા જતું પડતું હતું. વાસ્તે જો તે નિશાળે જાય તો

એક તો ગણતાં ગણતાં શીખે અને વળી તેને પણ સાંજ સુધી જતાં તે પતિ શેવામાં રહી શકાય તેથી તેણે સારા મહુરતે મુળશંકર મેહેતાની ખાનગી નીશાળે મુક્યો.

હવે એક દહાડો ડાક્ટર શામલાક્ષને જોવા તેના ઘેર આવ્યા. ત્યાં આવી નાડી બાડી તપાસી તેને દવા કેમ આપવી તેની બલામણુ કરી પાછા જતા હતા તેવામાં રૂપાળી જે હેઠળના ઓરડામાં રહેતી હતી તેણે શામલાક્ષના સમાચાર પુછ્યા. આ વખત ગુલાબ બારીએ ઉભી ઉભી જોતી હતી તેના મનમાં દયા આવી કે અહો જીવ ! તે ગમે તેવી છે તો પણ તેને પતીને માટે કેટલું બધું લાગે છે ? માટે હવે મારે વિરોધ કહાડી નાંખવો જોઈએ એમ ધારી તેણે રૂપાળીને ઉપર બોલાવી અને બન્ને શોક્યો હાળી મળી સ્વામી શેવા કરવા લાગી. સાંજે રૂપાળી હેઠળ વાળુ કરવા ઉતરતી હતી તેને ગુલાબે રોકી અને કહ્યું કે હવે અહીંજ વાળુ કરી દ્યો. મેં રાંધ્યું છે. થોડી ખેંચતાણુ કર્યા પછી રૂપાળી ગુલાબ તથા સુંદર સાથે બેસી જમ્યાં. બાદ રૂપાળી એંઠવાડ એંઠવાડ કહાડવા લાગી. ગુલાબે શામલાક્ષ સાફ શીરો તૈયાર કરવા માંડ્યો. અને સુંદર પીતાની પથારી પાસે બેઠો બેઠો સ્નેહપર અક્ષર ધુંટવા લાગ્યો. ધરના કામકાજથી પરવારી બન્ને શોક્યો શામલાક્ષના ઓરડામાં આવી, રૂપાળીએ તેને ટેકા આપ્યો. એટલે ગુલાબે ધીમે ધીમે તેને ખવરાવવા માંડ્યું. શામલાક્ષ પણ આ વખતે શાંત જણાતો હતો તે આ બનાવથી અકીત થયો. !

કેટલાક દિવસ આમ સલાહ સંપમાં બે શોક્યોએ કહાડ્યા. ગુલાબનો હવે પુર્ણ બર્સો. રૂપાળી ઉપર બેઠો તેથી દરેક કામ કાજ રૂપાળી કરે તે તેણી પસંદ કરવા

લાગી રૂપાળીએ જાણ્યું હવે લાગ ઠીક છે. તેથી તેણીએ એક દહાડો એક અજાણ્યા ગરીબ માણસને પૈસા આપવાની લાલચ આપી ઝેર લેવા મોકલ્યો. નાણાના લોભી માણસે તેને તે લાવી આપ્યું. રૂપાળી તેથી ખુશી થઈ અને તે ઝેર લાવી આપનાર માણસને ઈનામમાં શું આપવું તેના વિચારમાં પડી એવામાં તેને યાદ આવ્યું કે ગુલામે મૂને જે લાં નોટ આપ્યાં છે તેમાંથી એક કડકો આને આપું તો કાણ જાણનાર છે ? તે પુછશે તો કહીશ કે ફલાણા દાણાગાળાને આપ્યું છે. એમાં એ શું જાણનાર છે ? કારણ કે હવે કારખાર તો બધો મારા હાથમાં છેના ? તેથી તેણે નિર્ભય થઈ તેમાંથી એક નોટ લાવી પેલા ઝેર લાવનાર માણસને ઈનામ તંરીકે આપ્યું. તે લેઈ તે તો ધણોજ હરખાતો દારના પીઠા બણી ચાલ્યો.

અહીં સાંજ પડી કે સૌ જગવા બેઠાં. જગતાં જગતાં સુંદરની યાળીમાં ઝેર નાંખવાનો રૂપાળી લાગ જોતી હતી પણ ગુલામ પાસે બેઠેલી તેથી જાણ્યું નહીં. અને આ વખત તો સુંદર ખાતમાંથી ઉગર્યો પણ હજુ તે પાપી રંડા નીરાશ ન થતાં ફરી લાગ ખોવવા લાગી. એવામાં તેમના જમી રહ્યા પછી ગુલામ શામલાલને મેડે શીરો ખવાડવા ગઈ પણ આજ તેની તખીયત જરા વધારે નરમ હોવાથી તેણે બરોબર ખાધું નહીં. તેથી તેણે રૂપાળીને બોલાવી પાછો આપ્યો. આ વખત સુંદર મેડે પીતાની પથારી પાસે બેઠો હતો તેને રૂપાળી કહેવા લાગી કે ચાલ બેટા સુંદર, તને શીરો ખાવા આપું. સુંદરને ગળ્યું ખાવા ઉપર ધણો પ્રેમ હોવાથી તે તુરંત રૂપાળી સાથે નીચે રસોડામાં ગયો. ત્યાં આ ફર કામ કરનાર ચંડાળણીએ શીરો

બેઠું પેહું ઝેર બેઠવી દમ નીરપગધી સુંદરને ખતરાવ્યું. અમણ્યા બાળકને ગળપણની જોડે તે જણામું નહીં અને તેતો હાંસે હાંસે ખાઈ ગયો અને હાથ મ્હોં ઘોઈ પાણી પી પાછો મેડે જઈ બેઠો. રૂપાળી પણ ધરતું કામ કાજ કરી આવી ઉપર બેઠી અને બંને જણીઓ શામલાલની સારવાર કરતી હતી. આ વખત શુદ્ધાબને રૂપાળીનું મ્હો કાળના જેવું વિકાળને કાળાશ મારતું જણાતું હતું. પણ તે ખીચારીને ક્યાં ખજર છે કે તે રંડા રૂપાળી નથી પણ ગાણુસના લોહીની ભુખી ડાકાયુ-ચુડેલ છે ?

રાત્રીના આઠેકનો સમય થયો એવામાં ડોક્ટર દોલ-તરાગ શામલાલની ખજર કહાડવા આવ્યા. તેઓ શામ-લાલની પથારી આગળ ખુરશી નાંખી બેઠા છે અને શામ-લાલને શીખામણની વાતો કહી સંભળાવે છે એવામાં સું-દરના પેટમાં અંજળાવા લાગ્યાથી તે બુમો પાડવા લાગ્યો અને જમીનપર આજોટવા મંડગો અને ઘોડીવારમાં તેના હાથ પગ ખેંચાઈ જવા લાગ્યા. આ જોઈ ડોક્ટર શામ-લાલ પાસેથી ઉઠી સુંદરની નાડી જોવા લાગ્યા. તો નાડી-નું ખીલકલ ઠેકાણુ નહોતું, તેથી એકદમ ખીજ ઓન્હ ત-પારયાં તો તેને કાઢએ ઝેર આપ્યાનાં ઓન્હ જણાયાથી નીચે પોતાની ગાડી ઉભી હતી તેમાં બેસાડી સુંદરને લે-ઈ ડોક્ટર દવાચાળા તરફ ગયા શુદ્ધાબ પણ ડોક્ટરની સા-થે જતી હતી તેને ડોક્ટરે એકાંત બોલાવી સમજાવી કે બાઈ, તું અહીં રહે કારણ કે તારા છોકરાને કાઢએ ઝેર ખવગવ્યું છે અને મારા ધારવા પ્રમાણે તે કામ તારી શા-ક્યવું છે તેથી તું અહીં રહી તેનાપર જાપતો રાખજે હું

જતી વખત અચુતરે ખખર આપી સીપાઇને અહીં મોક-
લું છું તેટલો વખત તું તેણીને ગમે તે ખ્હાને હેઠળ ઉત-
રવા ન દેતાં ઉપરજ રાખજે. છોકરાને હું ઉનીઆંચ આ-
વવા દેનાર નથી. એમ કહી તરત ગાડીમાં બેસી લાંચી
પોતે ચાલ્યો ગયો.

રૂપાળીનું મ્હોં હવે તો ચોખ્ખું ધ્રુવડ જેવું જણા-
તું હતું. તેણી મનમાં વીચારવા લાગી કે જે રાંડ ડાકટરના
લાં મધ હોતતો નીરાંત થાત કે ધરમાંથી ધાપ મારી
વણાડીઆવાળી જવા ફાવત હશે ખેર પણ રાંડ દીકરાવા-
ળી દીકરાવાળી કહેતી તો મટશે. અરે પણ પેત્રો પાધડી
ખળ્યો ડાકટર. એને લઈ ગયો છે તે દવા પાછા સારો ક-
રશે તો કેમ કરવું? કરવું શું? વળી ફરી લાગ જોઈશું કા-
ણ જાણે છે કે એ ઝેર ખવરાવ્યું છે? અને હજી એમાંનું
વધ્યું છે તે મેં પડીકીવાળી મારા ધાધરાના નાડે ખાંધ્યું
છે તે કાણ જાણે છે. આવા આવા વિચારો કરતી બેઠી
છે. ખીજી તરફ ગુલાબ શોક્યના વિચારમાં પડી છે કે હ-
વે કરવું શું? નક્કી એ રાંડેજ છોકરાને ઝેર ખવરાવ્યું છે
પણ આ વખત બોલવું નહીં, નહીતો રાંડ નાસી જાય કે
મારો ટોટો પીસી નાંખે એવામાં નીચે સીપાઇએ ખારણું
ઉઘાડવા ખુમ પાડી કે તરત ગુલાબે હેઠળ જઈ ખારણું ઉ-
ઘાડ્યું કે બે સીપાઇ તથા જગાદાર અંદર દાખલ થયા તે-
મને ગુલાબ ઉપર લઈ ગઈ અને રૂપાળી લાં બેઠી હતી
તેને દેખાડી કે સીપાઇએ તેને પકડી કેદ કરી એટલે પુ-
છવુંજ શું? એનો પછી જેમ આવે તેમ લવવા મંડી મ-
ઈ અને સીપાઇઓને તથા ગુલાબને બે સુમાર ગાળો દેવા
લાગી કે—

રૂપાળી—તમારું નખોદ જાયરે તમારું તમે મને શું કરવા પકડો છો? આ રાંડ કર્કશાએજ પાછી મને પકડાવી.

ગુલાબ—ગામની શોક્યા મને શું કરવા માલો બાંડે છે? પકડાવી તો તારા પાપે તેમાં મારે શું તે ક્યારની કુતરીની પેઠે મને વઢે છે.

રૂપાળી—કુતરી તારી માં મારી લાડવર્ષ શોક. લે લે દીકરાવાળી હતી તે હવે દીકરો ભોગવ્યો નહીં હોય?

જમાદાર—અળગે એ ગદ્દી! કયું ચુપ નહીં રહેતી હય કે! અરકું તીરકું ગાળીયા કયા દેતી હય? યું કુતીડી માફક ભોંભોં કયા કર રહી હયે (સીપાઇને) ઇસ્કુ નીચે ઉતારો રાંડ પક્કી છીનાળ લગતી હયા જેસંક ઇન્નેજ ઝેર ખીલાયા હોગા.

સીપાઇઓ જમાદારના હુકમને માન આપી રૂપાળીને લખડં ધકકે ચોડીપર લઇ ગયા અને ત્યાં જઈ ઝેર ખવરાવ્યાનું મનાવવા માંડયું.

અહીં ગુલાબ ધરમાં એકલી પડી અને ખીચારી રડવા લાગી કે હવે મારી શી ગતી યશે? અરે પ્રભુ તારા વગર મારું કોણુ બેલી છે? પતીને ઘેલછા લાગી! પુત્ર મ્હોતના મ્હોમાં પડ્યો હવે મારી કોણુ ખજર લેશે? એવામાં ડાકટરને ત્યાંથી એક માણસ આવ્યો અને તેને ખજર આપી કે સુંદરના શરીરે ઠીક છે. તેના પેટમાંથી ડાકટરે ઝેર કહાડી નાંખ્યું છે. અને હવે તેને આરામ થવા રાંડ્યો છે. માટે સવારમાં ડાકટર તેને લઈને તમારે ત્યાં આવશે. તમે કાંઈ ચીંતા કરશો નહીં. પ્રભુએ આ વખતે તમને ખરેખરી મદદ કરી છે. એવી રીતે ધીરજ દઇ તે માણસ

ભાંગી ગયો. ગુલામે આ વાત શામલાક્ષ્મી છુપી રાખી હતી. કારણ કે તેમને આ વાત જણાવ્યાથી ઉલટો તેનો વધારે હળકખામ જશે માટે તે મનવાળી આખી રાતનો હજમશ વેઠતી અનેક વિચારો કરતી શામલાક્ષ્મી પથારી પાસે પડી રહી.

બીજે દીવસે પ્રભાતમાંજ ડાક્ટર સુંદરને લઈ ફ્રાન્સદાર સાથે શામલાક્ષ્મીના ઘેર આવ્યા સુંદરને જોતાંજ ગુલામની આંખોમાંથી આ વખત અશુનો પ્રવાહ ચાલતો થયો અને તેની છાતી ધગકવા લાગી. અને સુંદરને બચીઓ લેતાં લેતાં તેને પૂછવા માંડ્યું બેટા, હવે તને સારું છે ના?

સુંદર—હા પણ બા મોટી મા ક્યાં ગઈ તેને મને શીરો ખવરાવ્યો હતો તેવો શીરો અત્યારે ખાવો છે?

ફ્રાન્સદાર—આ સાંભળી સુંદરને પૂછવા લાગ્યો—

ફ્રાન્સદાર—તને શીરો કોને આપ્યો હતો?

સુંદર—મારી મોટી માએ કોને

ફ્રાન્સદાર—તને કંઈ વખત ક્યાં આપ્યો હતો?

સુંદર—સાંજે, બાપાએ ન આપી તે મને રસોડામાં લઈ જઈ ખવરાવ્યો અને મેં તે ખાધો. (ગુલામ તરફ ફરીને) કેમ ખરું બા?

ગુલામ—હા, બેટા.

ફ્રાન્સદાર—પછી તે પાણી ક્યાં પીધું હતું?

સુંદર—રસોડામાંજ પવાણું બરેલું હતું તેમાંથી? પછી હું મેડે આવી બાપાની પથારી પાસે બેઠો હતો. એવામાં આ ડાક્ટર સાહેબ આવ્યા. તે બાપાની સાથે વાતો કરતા હતા તેવામાં મને ચુંક આવવા લાગી. અને મને

લાલ લીલા પીળા રંગ દેખાતા લામ્યા. અને શરીર ખેંચા-
વા લાગ્યું. કેમ ખરેખરે ડાક્ટર સાહેબ ?

ફાજદારની પણ પક્કી ખાત્રી થઈ કે નક્કી ઝેર દેનાર
રૂપાળીજ છે. ડાક્ટરે પણ રૂપાળીની ખરાબ ચાલ માટે
પોતે જો જાણતા હતા તે ફાજદારને જણાવ્યું, તેથી ફા-
જદારના મનમાં તે વાત ઠસી ગઈ. અને પોતે લાંથી જતી
વખત ડાક્ટરનું સર્ટિફિકેટ સુંદરની કાચી જુઝાંતી પો-
લીસની જુઝાંતી વાગેરેની નોંધ લઈ બપોરે બધાને કોર્ટ-
માં હાજર થવાનું જણાવ્યું. ફાજદારના ગયા પછી ડાક્ટર
ગુલાબને ધીરજ દઈ શામલાલને દવા આપી પોતાના ઘર
તરફ ગયા. અને કહેતા ગયા કે તમને હું અગીઆર વાગે
તેડવા આવું તે વખતે તૈયાર થઈને રહેજો.

ડાક્ટરના ગયા પછી ગુલાબ ઉડી નાહી ઘોઘ નવાં
કપડાં પહેરી કુત્રદેવીને ધીનો દીવો કરી પગે લાગી. સુંદ-
રને પણ પગે લગાડ્યો. પછી કંકુના છાંટા નાંખી અક્ષત-
થી વધાતી સુંદરને તેને ચાંદ્યો કરી અક્ષત ચોડ્યા. પછી
લાપરસી રાંધી મા દીકરાએ ખાધી. શામલાલને પણ ખ-
વરાવ્યું અને વહેલી ઘરમાંથી તાગી ડાક્ટરની રાહ જોતી
જેઠી. એટલામાં અગીઆર વાગ્યા કે ડાક્ટર આવ્યા તેમ-
ની સાથે ગાડીમાં બેસી શામલાલ, ગુલાબ તથા સુંદર
ધેર તાળું વારી કોર્ટમાં ગયાં.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

રૂપાળી ઉપર ફરીયાદ, કેસ ચાલવો, તહામત સા-
બીત થવાથી સેસન કમીટ કરવું. અને

રૂપાળીને દેશનીકાલની સજા.

કોર્ટનો વખત થયો કે સાહેબ એમ્બરમાંથી કચેરી.

માં આવ્યા, સૌએ તેમને હોમા થઈ નમી માન આપ્યું અને પોત પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે બેઠા. એટલે ફાજદારે સીપાઇઓ પાસે એક બંધવાને રજુ કરાવી કાઢીને અર્જ કરી કે—

આ બંધવો:—જેને આપ નામદારની સગક્ષ પાંચ-રામાં હોમા કર્યો છે તે ગઈકાલે રાત્રે હૃદયી બદ્દે દારૂ પી સરીયાગ રસ્તા ઉપર તોફાન કરતો હતો. પોલીસે તેને ધમકાવવાથી ઉલટો તે પોલીસના સામે થઈ તેને અપમાન આપવા ભાગ્યે એટલે પોલીસે તેને કેદ કરી મારી પાસે રજુ કર્યો. મેં તેની ઝડતી લેવરાવી સારે તેની પાસેથી ત્રણ રૂપિયા, તેર આના ત્રણ પાઈ નીકળી. આ પૈસા તું ક્યાંથી લાવ્યો તે તેને પુછતાં તેણે મને દારૂના નીશામાં અહં કહી દીધું કે મને રૂપાળીઆ નામની એક સ્ત્રીએ મેં તેને ઝેર લાવી આપ્યું તેથી ઈનામમાં રૂપિયા પાંચની નોટ આપી હતી તે મેં દારૂવાળાને લાં વટાવી હતી. તેથી નામદાર કાઠે આ નીશાઆજ હરામીને યોગ્ય શીક્ષા કરવી જોઈએ નહીં તો દિનપ્રતિદિન આવા નકારા નીશાઆજને વધવાથી પ્રજાને ભારે હેરાન ગતી બોગવવી પડશે. તથા જે રૂપાળીને તેણે ઝેર લાવી આપ્યું છે તે બાઇએ તે ઝેર પોતાની શોક્યના છોકરાને ખવરાવ્યું હતું પણ સારા ભાગ્યે કુંકટર મી. દોલતરામ જેવો હમણાંજ ડાકટરી પરિક્ષામાં પાસ થઈ એલ, એમ, એન્ડ એસની ડીગ્રી મેળવી આવ્યા છે તેઓ ને બાઇના ધણી શાગલાલને જોવા ગયા હતા તેમને તે છોકરાને તે ઝેરની અસરથી મરતા જોયાવ્યો તથા પોલીસને ખબર આપી હતી. તેથી તે રૂપાળીને પણ રાત્રેજ કેદ કરી હતી. તેને પણ હું અત્રે

લાગ્યો છું મારે નામદાર સરકારની ધ્યાનમાં આવે તેમ તેમના મારે ધારણો.

માજીસ્ટ્રેટ રૂપાળીને કેસ પેહેલો સાંભળવા તેના કામળીયા સીરસનેદાર પાસેથી માગી લીધા અને પોતે તે પુણ્ય સક્ષ રાખી વાંચ્યા બાદ એકદમ એ કામ સેસનકમીટ દ્યું. તે વખતે રૂપાળીના વકીલ જી, સી, મોદીએ બાણી તકરાર લીધી કે આપ નામદારે તે કેસ પુણ્ય તપાસી પછીથી સેસનકમીટ કરવો જોઈએ.

માજીસ્ટ્રેટ—મી. મોદી ! તમે નાહક તકરાર કરી કાર્ટનો વખત ગાળો છો તે ઠીક કરતા નથી. એ કેસના કામળીયા મેં વાંચ્યા છે. અને તેથીજ મારી ખાત્રી થઈ છે કે તમારી અસીલ બાધ રૂપાળીએ તે છોકરાને ઝેર દીધું છે, એ બાધ કેવી વત્તાણુંકની છે તે બાબતની મને બધી ખાત્રી છે તેના ઉપર તેના બધીએ બધી વખત ફરીયાદી માંડી છે અને તેથી કરી કાર્ટે તેને બધી વખત ઠ્યા બાધ જુજ શીક્ષા કરી છોડી છે. છતાં પણ તે તેની ખશાખ-અથવા-પાપી દહીએ તો પણ આજે તેવી કુટેવ તણ નથી. મારે હવે મારે મારી ફરજ તરીકે નામદાર સરકારના કાયદાને માન આપવું જોઈએ અને તેટલાજ કારણથી હું એકદમ આ કામ સેસનકમીટ કરું છું.

માજીસ્ટ્રેટનો આ જવાબ સાંભળતાંજ મી. મોદી નારાજ થઈ ગયા લોકો પણ માંદોમાંદો વાતો કરવા માંડી ગયા કે-ઠીક થયું હવે રાંડ ફાંસીને માંચડે ચડવાનીજ બધાં પાપ કાંતી હતી. કોઈ કંઈ કહેવા જતું તો ઉલટી કંઈડવા પાતી હતી. હવે કેવી જખમારીને નવ સાખની હવેલીમાં જી-રાજે છે ! એતો એજ દાવની ! લાજ મુકી ગરબદ મુકી

અને રંડા નીકળી ગઇ। બીયારો ધણી પણ સુખી ન થયો અને રાંડે સાંચે કામણદુંગણ કર્યા કે બાપડો માંડો થઇ ગયો। નહીં તો કેવો ભથ્થો માણસ હતો. જેનું કામ હોય તેનું અડધી રાતે કરતો હતો। અરેરે ભગવાન ભલા માણસના જ્યાં ત્યાં ભોગ પણ અંતે “સત્યમેવ જયતે.” થયા વિના રહેજ નહીં ને નહીંતો રાંડનું પાપ પકડાયજ કેમ? એટલામાં સીપાઇએ આવી સૌને છાંના રહેવા કહ્યું. અને રૂપાળીને પાંજરામાંથી કહાડી જેલખાને મોકલી, જે વખતે તેને જહાર કહાડી તે વખતે તેની તરફ આંગળીઓ કરી ધીકારની નજરે જોવા લાગ્યા રસ્તામાં કેટલાકોએ માછો વટીક દીધી રૂપાળી આ વખતે સૌ મૂંગે મહોડે સાંભળ્યા કરતી હતી કારણ કે જે જરી બોલવા જાય તો સાથે આવેલા સીપાઇ દાદા ડાંગ ગોદો ઠોકો! આવી હાલતમાં તેણીને તે દીવસે તો જેલખાનામાં લઇ ગયા. ડાક્ટર શામલાલ, ગુલામ અને સુંદર પાછા ઘેર આવ્યા. શીરસ્તેદારે તે કેસના કાગળીયાના રદીયા તૈયાર કરી સેસન જજને ત્યાં મોકલી આપ્યા. જે વાંચી સેસન જડજે જરૂર પડતા સાક્ષીઓ ઉપર સમન કહાડ્યા. અને માછીએ પેલા ઝેર લાવી આપનાર માણસને પણ એક માસની સજા ઠોકી તેને રૂપાળીની જોડે કેદખાનામાં હવા ખાવા મોકલ્યો.

આખરે મેજસ્ટ્રેટને સાંચી સેસન કમીટ થયેલો કેસ સેસન જડજની કોર્ટમાં આવ્યો તેમણે સાક્ષીઓ ઉપર સમન કહાડી સર્વેને બોલાવ્યા કોર્ટના વખતે સૌ ત્યાં હાજર થયા. તેમ છાપાવાળાઓએ પણ પોતાના પત્રમાં આ બાબતની ખબરો છાપેલી હોવાથી ધણી ભોડા તે જોવા ભેગા

યયા. એટલે કોઈ તરફથી જુગાનીઓ લેવી ચાલુ થઈ.

“ડાક્ટર દેવદત્તરામની જુગાની.”

સેવાલ—તમારું નામ શું તથા તમારા આપનું નામ શું છે?

જવાબ—મારું નામ દેવદત્તરામ તથા મારા પીતાનું નામ ડાહ્યાભાઈ છે.

સેવાલ—તમારી ઉંમર કેટલી છે તથા તમે શું ધંધો કરો છો?

જવાબ—મારી ઉંમર અઠ્ઠાવીશ વરસની છે અને હું એક, એક, એન્ડ એસની પરિક્ષામાં પાસ થઈ ડીગ્રી મેળવી દાત્ત ડાક્ટરનો ધંધો કરું છું.

સેવાલ—તમે આ રૂપાળીને ઓળખો છો? તથા તે કેવી વર્તણૂકની છે?

જવાબ—હા, સાહેબ. તેણીની ખરાબ ચાલ માટે મારા સાંમળવામાં ઘણી વખત આવ્યું છે.

સેવાલ—સુંદરને ઝેર કંઈ વખત આવવામાં આવ્યું તથા તે કોણે આવ્યું તે જાણો છો?

જવાબ—હું શાગલાલને જોવા ગયો, તે વખતે એકાએક સુંદરને ચુંક આવવા લાગી અને તેનું શરીર તપાસતાં મને ઝેરનો શક આવવાથી મેં તેને મારી હસ્પિતાલમાં લઈ જઈ વાગીટ કરાવ્યું તો તેમાંથી ઝેર માત્રમ પડ્યું તે કોને આવ્યું તે મને ખબર નથી. પણ રૂપાળીની ખરાબ ચાલથી તેના પર મને શક આવે ખરો. અને તે મારા ધારવા પ્રમાણે રાત્રે આઠેક વાગ્યાના સુમારે આવવામાં આવ્યું હશે, મેં તે બાબતની પોલીસને ખબર આપી હતી.

સેવાલ—તે ઝેર નીશાદાર હતું કે પ્રાણુ ધાતક હતું?

જવાબ—પ્રાણુધાતક સાહેબ?

સવાલ—તમે આ બધું પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક કહ્યું છે ?

જવાબ—હાજી, મેં ને કહ્યું છે તે હમ્મર સમક્ષ સમજી

સરકારના હુકમને માન આપી સાચુંજ કહ્યું છે.

“બાદ સુંદરની જુઝાનો.”

સવાલ—તારું નામ શું તથા તારા બાપનું નામ શું ?

જવાબ—મારું નામ સુંદરલાલ તથા મારા બાપનું નામ શામલાલ.

સવાલ—તારી ઉંમર કેટલી છે ? તથા તું શું કામ કરે છે ?

જવાબ—આસરે આઠેક વરસની સાહેબ ને હું નીશાળે જઉં છું, બાઈ છું.

સવાલ—તને ઝેર કેણે આપ્યું હતું ?

જવાબ—મારી મોટી મા છે કેની, તે રાજ મારી બા સાથે લડતી હતી અને બાજતી હતી, તે સાહેબને કહુના. એક દહાડો તો મારી બાને ગળે દુપો દીધો હતો પણ મેં ખુબ પાડી ને તેથી પાડોશી આડોશી દોડી આવ્યાં ત્યારે તેણે મારી બાને મુકી. કાત્રે સાંજે મને રસોડામાં લખ જઈ સીરો ખવરાવ્યો અને પાણી પણ ત્યાંજ પાડ્યું. પછી હું બાપા પાસે હતો તેવામાં ડાકટર આવ્યા, બાપાની નાડી જોવા લાગ્યા એવામાં કેની મને એકદમ પેટમાં ખુબ અંબળાવવા લાગ્યું અને જીવ ખેંચાવા લાગી તેથી હું તો હાથ દબાવે બોંબ પડી ગયો સાહેબ. પછી તો સાહેબને કહું જો મને તો લાલ સીસા પીળા રંગ દેખાવા લાગ્યા. અને આંખે અંધાર આવ્યાં. પછી શું થયું તેની ખબર નથી.

પછી જ્યારે હું ઉઠ્યો કેની. ત્યારે તો આ ડાક્ટર સાહેબ મારી પાસે બેઠેલા ત્યાંતો મને ઉપરા ઉપરી બધારીઓ વર્ષ એટલે જીવને જરા ઠીક પડ્યું ને પછી તો જ્યાં જોકે તો મોટા મોટા આવડા (હાથના ચાળા કરી બતાવે છે.) શી-શાની હારો મને દેખાઇ.

સવાલ—તને અગાઉ કદી આવું થયું હતું ?

જવાબ—નારે સાહેબ એનો કેની. મારી મોટી માએ મને કાંક ખવરાવ્યું તેથી થયું. એ મુઠ મારી બા તથા મારા બાપા સાથે બહુવાર લડે છે સાહેબ, માટે તમે તેને અટકાવો તો મને બહુ વાહાલા લાગે અને હું રોજ તમારે ઘેર છે કેની રમવા આવી તમારા છોકરાઓ સાથે ખુશીથી રમું.

સાહેબ આ સાંભળી ખડખડ હસી ગયા. અને લોકોમાં પણ હસાહસ ચાલી તથા નીદોષ બાળકની આજ્ઞા બ એઠાથી સૌને અપાર દયા છુટી. છેવટે પોલીસ ફાજદારને જણાવ્યું કે આ કેસ બાબતની બીના છે. તે કારણથી રૂબરૂ પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક સાચે સાચું કહી સંભળાવે. ફાજદારે સોમન ખાઇ જુબાની આપવા શરૂ કરી.

(ફાજદારની જુબાની.)

મારું નામ રોખમહમંદને મારા બાપનું દીનમહમદ હું નામદાર સરકારની પોલીસ કોમનો એક અમલદાર છું. ગઇ તારીખ તેર માંહે માર્યને રોજ એક સીપાઇએ આવી રૂપાળી નામની સ્ત્રીએ પોતાની શોકયના છોકરાને ઝેર દી-

ધાની વાત અને કહી તેથી મેં તેને કદ પકડવા પોલીસને
 હુકમ આપી હું તેને (પોલીસને જે ડોક્ટર મી. દેવતરામે
 ખબર આપી હતી તેમને ત્યાં ગયો. તે વખતે ડોક્ટરે
 છોકરાને ઉલટીની દવા પાછ હતી અને તેની નાડી હાથમાં
 લેઈ તપાસતા હતા ત્યાં બેઠો થોડીવારે તે છોકરાએ કલટી
 કરી તેમાંથી ઝેર નીકળ્યું તે મેં નજરે જોયું અને પછી
 ત્યાંથી તરત ચલુતરે જઈ રૂપાળીને બહારીક રીતે ધમકાવી
 તેની જડતી લેતાં તેના નાડનાં છંડેથી ઝેરની પડીકરી ગ-
 ણી આવી તે મેં કાંટમાં અગાડ રજી કરી છે. તેમ તેમાં
 સામેલ થનાર માણસે માન્યજીવને ત્યાં કપૂત કર્યું હતું. તે
 કાંટના જાણવામાં હશે. (પછી રૂપાળીની પુછ્યું કે તારે
 કાંઈ કહેવું છે.)

રૂપાળી—સાહેબ, મારે માંધે આ બનાવટી તરકટ
 છે, અને તેણે મને દૂર કરવાના ધરાદે આ કાગ પોતે ક-
 હું છે. માટે હું નીહોળ ગરીબમાર જેવું છું, જેથી કોરટ
 ગને છોડી મુકી મારાં પ્રત્યે દયા દાખરશે, હું વધારે કહે-
 વા કાંઈ ધમકતી નથી.

“શામલાલની જીભાની”

સવાલ—તમારું તથા તમારા આપનું નામ શું? તથા ત-
 મે શું ધંધો કરોછો?

જવાબ—મારું નામ ખાતો ખીતો (હસાહસ) હું ડાયમ-
 ન્ડ બેકના ઘેર ખરીદી લઉં પણ તે રાંડે દેવાળું

હાલ્યું અને મારા રૂપીયા ખાઇ ગઇ તેથી તમે પા-
છા અપાવેને સાહેબ (હસાહસ)

સવાત્ર—આ તમે શું બોલો છો? આતે કોઈ છે કે ધરછે?
જવાબ—અરે ધરને શું સંગગાવતું છે? મારા રૂપીયા અ-
પાવેને વગી (હસાહસ) જે એ ઘોઝારી મારા રૂ-
પીયા ના ખર્ચ ગઈ હોયનો મારા બાપની સોગન
સાહેબ (હસાહસ) તે કાંઈ ઘોડાએ નહીં પણ આ-
લીસ હજારનો હમસો આ માન ગાપરે એ એ (ભા-
રે હસાહસ.)

(છેવટે ડાકટરે જાહેર કર્યું છે. એ માણસના ચા-
લીસ હજાર રૂપીયા ડાગમેન્ટ બેકમાં દર્જાઈ ગયાથી તે
હાલ ગાંડો થઈ ગયો છે માટે કોઈ તેની જુગ્યાની બંધ રાખ
વી એ સાફ છે એના મગજને ખામી થવાથી એની જુગ્યાની
બંધ રાખી સરકારી વકીલ પાસે દરેક સાક્ષીઓની ઉત્ત-
રપાલટ તપાસ કરાવી છેવટે જજમેન્ટ નીચે મુજબ થ-
ઈ કહાડ્યું.)

“સેસન જડબે આપેલું જજમેન્ટ”

સેસન જડબ સાહેબની } આજ તા. ૨૭-૭-૮૪
કોરટ. } “નોતમપુરી”

જે લોકગતદારને કોર્ટના પાંજરામાં ઉભી કરવામાં
આવેલ છે, તેના બચાવનો એકે પુરાવો તેની જુગ્યાનીસી
વાચ ન હોવાથી તથા તેની વીરુદ્ધ સાક્ષીઓની જુગ્યા-
નીઓ અને એકંદરે તે કાગળા સમતા સમજાં પૂરી તપા-

સતાં કાઠં તેમને હુકમ કરમાવે છે કે.—

બાપ રૂપાળીએ તેની શોક્ય બાઈ ગુલામના બાળક પુત્ર સુંદરલાલને ઝેર દીધેલું એ વાત ખરી લાગે છે. કારણ કે તે બાપ બણા ગુન્હામાં કાઠંમાં આવી છે છતાં કાઠં તેને સારી વર્તણૂંક ચલાવી પતી સાથે સંપી રહેવા શીખામણુ દઈ જુજ શીક્ષા કરી જતી મેલી હતી. તોપણ તે ન સુધરતાં નીચ કર્મ કરી કંકારીયણુ થઈ અને તેની ખાત્રી માટે ડોકડર મીંઠ દોહતરામની તથા સુંદરલાલ બાળકની જુઝાનીપર વધારે બડસો રાખી તે નીચ વર્તણૂંકની નકારી સ્ત્રી હોવાથી પણ સ્ત્રીહત્યા ન કરતાં તેને જન્મ દેશનીકાલની સંજ્ઞ કરવામાં છે.

આ ઉપરથી છોકરાઓની લાક્ષણિકતા, કે પૈમાની પ્રમાણિતી, અથવા ખીજ કાઠં પણ કારણોથી જે જે લોભ બે બે સ્ત્રીઓ કરે છે તેમને સમજવાનું છે કે શાગલાલ જેવા કુળવાન અને સુખી તથા સમજી માણસને પણ અનેક આપત્તિઓમાં પડવાનું મુખ્ય કારણ બે સ્ત્રીઓજ છે અને સૌ નજરે જુઓ છે કે તેજ માણસની અભારે કેવી કરણજનક રીતી થઈ છે. હજુ પણ નામદાર સરકારની છાયા નીચે રહેનાર ભટ્ટી પ્રજા સમજી પોતાની માતીમાંથી આવ્યા કુચાલો કહાડી નાંખશે તો સુખી થશે.

જન્મ દેશનીકાલની સંજ્ઞો હુકમ સાંભળતાંજ રૂપાળીના હોંસકોંસ હડી ગયા અને પાંજરામાંને પાંજરામાંજ જઈપડી પડી. રીપાઈઓએ તેને સચેત કરી જેલખાને લઈ

જ્યા બહાર કહાડી ભોકા તેને શીટદારની નજરેથી જોતા હતા પણ તેમના કામળ હૃદયમાં હવે દયા આસી. તેથી તેથી સૌ ઉદાસી એહુરે તેની પુઠે ગયા અને છેવટે જોલના બારણેથી પાછા વળી તેના ગુણ અવગુણનું વિવેચન કરતા ધર તરફ આલ્યા ગયા. ડાટકર શામલાલને ગુલામને તથા સુંદરને માડીમાં બેસાડી તેમના ઘેર મુકી આવ્યો. ઘેર આવતાંજ ગુલામને પણ જાણે ધર ખાતા ધાતું હોય તેમ દેખાયું. કારણ કે બહી ભુંડી પણ શોક્ય ધરમાં હોવાથી હમ્મરો માણસ જેવી વસ્તી જણાતી હતી. તે વખતે તેને વિજ્ઞાન બારયું. અને અખળા જાતીના અંતઃકરણમાં જે દયાના અંશો રહેલા છે તે દયાના અંશોથી તેને રૂપાળીના માટે ઘણું લાગી આવ્યું. તેથી સાંજે ‘વાળું’ કરતા બેડી પણ પુરું પેટ ભરીને ખાતું આવ્યું નહીં અને સૌ તરફથી તેનું હૃદય શુનકાર મારી રહ્યું હોય તેમ લાગ્યું. તેવામાં રાત્રે પાછા ડોકટર આવ્યા તેમણે તેને સમજાવી ધીરજ આપી શાંત પાડી શામલાલની દવાની સુચના આપી પોતે પાછા પોતાને ઘેર ગયો. ગુલામને પણ શામલાલને દવા પાછું પોતે પણ સુવાનો સમય થવાથી પાસે પથારી કરી સૂતી સુંદર તો બીચારો તે પહેલાંજ નીરાંને કંઈતો હતો. તે નીર્દોષ બાળકને પેતાના માળાપની કેવી સ્થિતિ છે તેની ક્યાં ખબર છે કે આજ કાલ અમારી દશા કેવી માડી ચાલે છે ? !

પ્રકરણ ૧૬ મું.

દશારાની દોડધામ, ડાયમન્ડ બેન્ડ પાયાપર

આવવાથી શામલાલનું સુખરતું.

ઉપલા બનાવને કેટલોક વખત વીતી ગયા પછી દશારાના તહેવારના દીવસે આ નૌતમપુરીમાં ભારે આનંદ-વર્તી રહ્યા છે. બાળકો નવાં નવાં લૂચડાં પહેરી બાપની સાથે સાંજે મેળામાં ફરવા જવાની ખુશાલીમાં આજ્ઞાધીન થઈ ગયાં છે ! સ્ત્રીઓ 'સારું સારું' ખાવાનું બનાવવાની ખટપટમાં પડી છે. ભટ્ટજી ગહારાએ જજમાનો મુલાકાત લેવાની આશાએ ખભે કાથળી બગવી ઘેર ઘેર આટા મારી રહ્યા છે ! કંદોષ લોકો ગ્રાહકોનું મન લક્ષ્યાયવા દુકાનમાં ભારે ઠાઠ દેખાડવા હાંડી, તકતા, ઝુમર, અને ધડીયાળો ભરાવવા લાગ્યા છે ! ગાડીઓ વાળા ઘોડાઓને નવરાવી સાફ કરી ગાડીઓની ગાદીએ ખંખેરી શેકની સ્વારી

પે તૈયાર થવાની તાલમેલમાં પડ્યા છે ! એવામાં એક છાપાવાળો ન્યુસપેપરોનો થોકડો લઈ વેહુંચવા નીકળ્યો છે, તેની પાસેથી એક ફાંકડા ચેહેરાના હસમુખા છોકરાએ એક નકલ લઈ જરા ઉપર ટપકે વાંચી જોયું અને તેમાં કંઈ તેના લાભની આવત તેના જાણવામાં આવવાથી તે નકલ પાતે વેચાતી ખરીદ કરી તે છાપાવાળાને પૈસા આપી પોતે હરખાતો હરખાતો પોતાના ઘર તરફ દોડ્યો.

હવે અહીં આપણી વાતોના નાયક શામલાલની તાળીયત દીનપ્રતિદીન સુખરવા લાગી છે. તે પોતે દિવાનખા-

નામાં એક આરામ ચેસંપર સુતાં સુતાં “રામ ચરિત” નું પુસ્તક વાંચતો હતો તેવામાં નાનો સુંદર જે હવે વાંચનાં લખતાં સારી પેઠે શીખ્યો હતો તેથી ઉમ્મરના પ્રમાણમાં સગમજી પામ્યો હતો તે હાથમાં એક ન્યુસ લઈ દોડતો દોડતો દીવાનખાનામાં આવી જોડ્યો—

“બાપા, બાપા, હો આ વાંચો ! ડાયમન્ડ બેંકની હાલત સુધરી છે તથા તે પોતે ખમેજા નુકશાનનો બદલો પોતાના આલોકને તા. ૧૨-૨-૫૩ એ વાળી આપવાની છે માટે તે વખતે તે કંપનીના શેર દોલડરોએ પોતાના શેરો લઈ કંપનીના મકાનમાં હાજર થવું. શામલાલ આ ખુશ ખબર સાંભળી એકદમ ન્યુસ સુંદર પાસેથી લઈ વાંચવા મંડી ગયો અને સુંદરે કહેલી ખીના ખરી પડવાથી ધણે-જ દરખમાં આવી ગયો અને સુંદરને સેંકડો ગમ્મીઓ હેતના ઉમંગકાથી લેવા લાગ્યો. એવામાં ગુલાબ પજુ કંઈ કારણસર મંડે આવી હતી તેને આ વાતની ખબર પડવાથી તે પજુ અતીશય દરખમાં આવી મઘ અને દરખના ઉમરાતા હોયે ઇશ્તારની દગ્તરોવાર રતુતિ કરવા લાગી, એવામાં અતીશય દરખના લીધે શામલાલને મુઠો આવી તેને ગુલાબે ધરમાંની ગુલાબજળ લાવી છાંટ્યું સુંદર હાથમાં પાંચો લઈ પીતુમક્તિ કરવા લાગ્યો. એટલે થોડીસારે શામલાલ સચેત થયો. અને જાણે નવાજ ગન્નમાંથી ઉઠ્યો હોય તેમ આશ્ચર્યથી સર્વે તરફ ખારી ધારીને જોવા લાગ્યો. અને ફરી ન્યુસ લઈને તે ફરે વાંચ્યો તેની

ખરીજ ખાત્રી થઇ કે ડાયમન્ડ એક સુધરી છે અને દને તેને તેના રૂપીઆ પાછા મળે એમ છે ત્યારે તે શાંતી પામ્યો અને તેની ભ્રમના ભાગી ગઇ. એવામાં સાંજ પડી એટલે શામલાલ તથા સુંદર ન્હાણ ઘોઠ કુળદેવીની પૂજા કરી જમના બેઠા. અને કંસાર ધી જમીને ગાપ દીકરો સારાં સારાં વસ્ત્રો પહેરી મેળામાં ફરવા ગયા. એવામાં તેમને ડોક્ટર સામા મળ્યા, તેઓ તો શામલાલની એકદમ આવી સ્થિતિ જોઇ અચરત પામ્યા છેવટે શામલાલે એકની ખજર આપી અને તેથી ડોક્ટરની ખાત્રી થઇ કે શામલાલની સ્થિતિ તેથીજ સુધરી છે તેઓ ત્યાંથી સાથે સાથે મેળામાં ફર્યા. આ વખતે સુંદરને તેના પીતા શામલાલે તથા ડોક્ટરે કેટલાંક રગકડાં અપાવ્યાં તે લઇ સૌ ધર તરફ પાછા વળ્યા. એવામાં ડોક્ટરે શામલાલ પાસે રજા માગી ત્યારે શામલાલે કહ્યું અરો ચાલોની ડોક્ટર ઘેર તો ચાલો. આજ આનંદનો દીવસ છે માટે પાન સોપારી તો ખાવા હોડો શામલાલના આમહથી ડોક્ટર તેના ઘેર મયા ગુલાબે આ વખત સર્વેને કુતોથી વખાવ્યા અને પાણીનો લોટો તેમના માથેથી ઉતારી બહાર દેગી દીધો, અને સૌ મેડે દીવાનખાનામાં બેઠાં બેઠાં વાનો કરવા લાગ્યા સુંદર પાન જનાવવા લાગ્યો. શામલાલ સોપારી કાંતરતાં કાંતરતાં બોલ્યો.

“ ડોક્ટર મેંતો હવે શોમન ખાધા છે કે આ વહનથી ગળ્યા પછી સરનો ભાવ હોયો આમે કે તરત સ-

૨ વેચી નાંખી નગદ રૂપીઆ ધરમાં માંડવા કારણ કે વધારે વ્યાજના લોભમાં દુરથી નાસી આવેલા અનુભવા લોકો કે જેમનું કાગ ઠેકાણું કે નામ જાત જાણ્યા વીના હજારો રૂપીઆ ધીરવા અને તે લોકો પારકા પૈસે હજારો રૂપીઆ પેદા કરી પાંજા સ્વદેશમાં સટકી જાય તેવા કરતાં હુંતો પોતાના દેશના દેવાળીયા માણસને તે રૂપીઆ ધીરવામાં ડહાપણ સમજી હું.”

“હા તમારું કહેવું વ્યાજખી છે.” ડાક્ટરે શામલાલના મતને ટેકો આપ્યો.

એવામાં સુન્દરે પડીઓ તૈયાર કરી ડાક્ટરને તથા શામલાલને આપી અને પછી પોતે મેળામાંથી નવાં ખરીદી લાવેલા રમકડાં ગોઠવવાં મંડ્યો. ઘણો વખત થવાથી ડાક્ટર પણ પર તરફ જવા લાગ્યો. કારણ કે તેઓને રાત્રે જમવાનો રીવાજ હોવાથી જમવાનો પણ વખત થયેલો અને વળી રાત્રીની રોશનાઈ જોવા જવું હતું. તેથી શામલાલ જોકે સેકહેન્ડ કરી ઓટલે સુન્દર પણ દોડતો દોડતો આવી કહે કે કેમ ડાક્ટર સાહેબ મારી સાથે સેકહેન્ડ નહીં કરો કે?

“શા માટે નહીં?” ડાક્ટરે હાથ આપતાં કહ્યું.

“કાલે પાછો આવજો હો કે?” સુન્દરે સેકહેન્ડ આપતાં રહ્યું.

ડાક્ટર ‘વાર’ કહી ચાલ્યા ગયા ઓટલે સુન્દર પાછો રમકડાં ગોઠવવામાં ગુંથાયો એવામાં ધડીયાળમાં આઠ વા-

આ કે તરત તે પડતું મુકી દોડે. આની કહેવા લાગે કે
બાપા, બાપા! ચલોની! આડતો વાગ્યા! રોશનાઈ જોવાના
વખત થયોની!

"હા બેટા ચલો!" કહી શામલાલ સુંદરને આંગળી-
એ વળમાડી ધરમાંથી ખદાર નીકળે.

બાપ દીકરાને આ સુખ અનુભવતું જોઈ મુઠ્ઠાગ
બારીએ જોતી બેઠી. અને પ્રભુનો પાડવા માનવા લાગી
કે-હે જમદીશ્વર કૃપા નિધાન! તારી ગતીની બક્ષીહારી હો
તું હરનીશ આ અચળ સુખ અમને ભોગવવા ભાગ્યશા-
ળી રાખજે!!! • •

ਭੁੱਖਾ !

એક સંસારી નવલ કલાણી.

[illegible]

મહાદેવ રામચંદ્ર જયુષ્ટે. કુટુંબીય.

100-44194-441918.

